

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Pod křídly bohů: Vliv novodobého pohanství na
každodenní život novodobého pohana**

Bc. Lenka Jedličková

Diplomová práce

2021

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka Jedličková**
Osobní číslo: **H16338**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Téma práce: **Pod křídly bohů: Vliv novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana.**
Zadávací katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Studentka se bude v diplomové práci zabývat vlivem novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana. Cílem této práce bude popsat a analyzovat současnou identitu a život novodobých pohanů v současné době. Studentka se během své práce zaměří na role a statusy novodobých pohanů a na sociální pole, v němž se pohybují. Práce bude dále sledovat hledání odpovědi na otázku, co znamená novodobé pohanství pro novodobé pohany a jak pohanství ovlivňuje jejich každodenní život. Práce se také bude zabývat současnou českou pohanskou scénou. Studentka uskuteční vlastní terénní výzkum za použití metod sociální antropologie. Jako jsou zúčastněné pozorování, studium pramenů, a otevřené a polostrukturované rozhovory. Výzkum bude zaměřen na novodobý pohany, kteří úzce či vzdáleně spolupracují s organizací, která se jmenuje Česká pohanská společnost. Tento výzkum akcentovat i emickou perspektivu.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Berger, P. L., Luckmann T. 1999. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bourdieu, P. 1998. Teorie jednání. Praha: Karolinum.
- Bowie, F. 2008. Antropologie náboženství. Praha: Portál.
- Davy, B. J. 2007. Introduction to pagan studies. Lanham: AltaMira Press.
- Eliade, M. 2006. Posvátné a profánní. Praha: OIKOYMENH.
- Frazer, J. G. 2007. Zlatá ratolest. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Goffman, E. 1999. Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Horák, P. 2015. Studium novopohanství, Dingír 1: 18-20, Praha; Pardubice: Dingír.
- Horák P. 2015. Současné české novopohanství, Dingír 1: 8-11, Praha; Pardubice: Dingír.
- Horyna, B.; Pavlincová, H. 1999. Filosofie náboženství: pokus o typologii. Brno: Masarykova univerzita.
- Lužný, D. 1999. Náboženství a moderní společnost: sociologické teorie modernizace a sekularizace. Brno: Masarykova univerzita.
- Lužný, D. 1997. Nová náboženská hnutí. Brno: Masarykova univerzita.
- Nešpor, Z. 2007. Sociologie náboženství. Praha: Portál.
- Říčan, P.; Lužný, D. 2002. Psychologie náboženství. Praha: Portál.
- Štampach, I. O. 2002. Pohané mezi námi dnes, Dingír 1: 1, Praha; Pardubice: Dingír.
- Štampach, I. O. 2002. Současné novopohanství, Dingír 1: 13-15, Praha; Pardubice: Dingír.
- Vojtíšek Z. 2002. Čeští novopohané, Dingír 1: 9, Praha; Pardubice: Dingír.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Lívia Šavelková, Ph.D.

Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání diplomové práce:

31. března 2020

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2021

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 19. listopadu 2020

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Poděkování:

Chtěla bych zde poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Lívii Šavelkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala. Pavlu Horákovi Ph.D. za jeho za cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Přátelům a rodině za trpělivost a podporu, kterou se mnou během psaní diplomové práce měli a pomoc s kontrolou pravopisných a stylistických chyb a mým informátorům, kteří se rozhodli zapojit do mého výzkumu a poskytnout mi potřebné informace k dokončení této práce.

ANOTACE

Práce se zabývá vlivem novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana. Zaměřuje se na prolínání realit nepohanského novodobého s realitou novodobého pohanského světa a hledá odpověď na otázku, jakým způsobem ovlivňuje novodobé pohanství život novodobým pohanům. Práce tak předkládá výsledky ze šestiletého terénního výzkumu mezi novodobými pohanými v České pohanské společnosti. Práce zahrnuje osobní znalosti a zkušenosti autorky z terénu. Práce podává závěry, že odpověď na otázku pro komplikovanost tématu je nejednoznačná.

KLÍČOVÁ SLOVA

novodobé pohanství, náboženství, konstruktivismus, nová náboženská hnutí, individualizace, sekularizace

TITLE

Under the Wings of Gods: The Influence of Modern Paganism on the Daily Life of a Modern Pagan Devotee.

ANNOTATION

Thesis is dealing with the theme of influence of modern paganism on the everyday life of a modern pagan. It analyses the Intermingling of reality od everyday life with the reality of a pagan world. It is looking for the answer to the question of how the life of modern pagans gets influenced by modern paganism. Thesis presents the results of six years of field research between modern pagans in Czech Pagan Society. Thesis includes the personal experiences of the author gathered through the field research. Thesis presents the results that the answer to the complicated topic is diverse.

KEY WORDS

modern paganism, religion, the reality of everyday life, social environment, habitus, identity, secularization

OBSAH

OBSAH	13
ÚVOD	15
1. METODOLOGIE	17
2. TEORIE	19
3. REALITA KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA PAR EXCELLENCE	21
4. POHANSTVÍ NENÍ JAKO POHANSTVÍ.....	29
4.1 POHANSTVÍ ZALOŽENÉ NA DEFINICÍCH	30
4.1.1 POHANSTVÍ Z POHLEDU KŘESŤANSTVÍ.....	30
4.1.2 POHANSTVÍ Z POHLEDU VĚDY.....	35
4.1.3 POHANSTVÍ Z POHLEDU NOVODOBÉHO POHANSTVÍ	38
4.2 POHANSTVÍ ZALOŽENÉ NA OBSAHU POHANSTVÍ	44
4.2.1 KELTSKÝ SMĚR A DRUIDISMUS.....	49
4.2.2 GERMÁNSKÝ SMĚR.....	52
4.2.3 SLOVANSKÝ SMĚR.....	54
4.2.4 WICCA.....	56
4.3 PROBLÉM S DEFINOVÁNÍM POHANSTVÍ	58
5. NOVODOBÝ POHANSKÝ SVĚT a NEPOHANSKÝ NOVODOBÝ SVĚT.....	67
5.1 NOVODOBÝ POHANSKÝ SVĚT	67
5.2 NEPOHANSKÝ NOVODOBÝ SVĚT	70
5.3 NOVODOBÉ POHANSTVÍ UVNITŘ NÁBOŽENSTVÍ	76
6. STŘET DVOU SVĚTŮ A JEJICH REALIT	79
7. ZÁVĚR	95
8. LITERATURA.....	102

ÚVOD

Tato práce se zabývá popisem a analýzou vlivu novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana. Novodobé pohanství je kladeno do současné religiozity české společnosti, kterou lze popsat jako společnost, jež je postmoderní, postkomunistická a jejíž religiozita je sekularizovaná, desakralizovaná, privatizovaná a individualizovaná.¹

Hlavním myšlenkovým proudem práce je sociální konstruktivismus, jenž používám především k popisům realit, jejich ovlivňování a konstruování novodobého pohanského světa, nepohanského světa a jejich realit.

Práce vychází z představy dvou sociálních realit (novodobého pohanského světa a nepohanského novodobého světa), které se navzájem, díky propustným hranicím, ovlivňují. Předmětem práce je prolínání těchto dvou realit a jejich vzájemné ovlivňování. Zároveň se práce snaží reflektovat proměnu konstrukce pohanství v průběhu historie.

Novodobé pohanství se začalo více a organizovaně objevovat na území dnešní České a Slovenské republiky na začátku 90. let, tedy v době, kdy padl komunistický režim a otevřel se občanům západní svět. Z tohoto důvodu může být tato práce přínosná nejen rozšířením povědomí o pohanství mezi akademiky a veřejnost, ale i přínosem pro pochopení současné religiozity a tzv. alternativních náboženství. Zároveň tato práce obohacuje perspektivu novodobého pohanství o sociální konstrukci. Práce se snaží být napsána přijatelným způsobem, který vyhovuje jak odborným požadavkům, tak i požadavkům laické veřejnosti.

Tato práce se zabývá tématy, jako je pohanství, současná česká religiozita, sociální realita každodenního života či identita, prostředí, statusy a role novodobého pohana. Práce hledá odpovědi na následující otázky: Co je pohanství? Jaké prvky tvoří novodobé pohanství? Jakým způsobem ovlivňuje novodobé pohanství život novodobým pohanům?

¹ Viz Václavík David *Náboženství a moderní česká společnost* a Lužný Dušan *Náboženství a moderní společnost: sociologické teorie modernizace a sekularizace*.

První část práce seznamuje čtenáře především s teorií Sociální konstrukce reality. Druhá část práce přináší čtenáři seznámení s pohanstvím. Čtenář se v této části práce může dozvědět, co je pohanství a proč je těžké jej definovat. Třetí část se zabývá novodobým pohanským světem, nepohanským novodobým světem a jejich realitami. Zaobírá se tak otázkami, jak vypadá novodobý pohanský a nepohanský novodobý svět. Nebo čím se novodobé pohanství odlišuje od ostatních náboženství. Čtvrtá část se poté zabývá prolínáním, střetem a dopadem těchto realit na novodobé pohany.

Práce zároveň reflektuje postřehy a data získaná za pět let mého výzkumu mezi novodobými pohany. Terénní výzkum proběhl v organizaci, která se nazývá Česká pohanská společnost. Česká pohanská společnost je dobrovolným nevládním a neziskovým občanským sdružením, které si klade dva hlavní cíle. Prvním cílem je podporovat pohanství v České republice a druhým cílem je poskytovat přátelský prostor všem, komu je pohanství blízké. K tomu slouží akce, které Česká pohanská společnost organizuje (Pohanská společnost 2019). Během šesti let, kdy se pohybuji v novodobém pohanském prostředí, se mi podařilo proniknout do pohanské komunity, účastnit se přibližně 51 akcí, stát se členkou rady České pohanské společnosti, a organizátorkou pohanských akcí pro Pardubice.

Prošla jsem tak proměnou z outsidera na insidera. Zároveň se změnila má perspektiva z etické na érickou, neboť pro mě samotnou se pohanství stalo cestou, po které kráčím. Před šesti lety, kdy započal tento výzkum, jsem si poprvé uvědomila, že mi je pohanství blízké.

Proto je pro mě nemožné zcela vystoupit z érické perspektivy. Důvod je ten, že pohanství mé chápání a myšlení natolik ovlivňuje, že jej chápu jako neoddělitelnou součást sama sebe. Z tohoto důvodu jsem si vědoma, že tato práce je ovlivněná mým vlastním přístupem k pohanství a že určité pasáže práce beru jako samozřejmost. Tyto pasáže tak nemusí být pochopitelné lidem, kteří nejsou s pohanstvím seznámeni. Na druhou stranu se domnívám, že mé zkušenosti a informace, které jsem během šesti let nasbírala, jsou cenné pro tuto práci a výzkum.

1. METODOLOGIE

Cílem práce je popsat a analyzovat vliv novodobého pohanství na život novodobého pohana. Tato práce vznikla na základě šestiletého terénního výzkumu v občanském sdružení Česká pohanská společnost. Během šesti let jsem navštívila třicet jedna akcí pořádaných tímto sdružením a přibližně dvacet dalších, které se konaly mimo Českou pohanskou společnost. Těmito akcemi jsou koncerty, festivaly či akce pořádané Archeoskanzenem v Nasavrkách, který se nyní nazývá Země Keltů. Během tohoto času jsem se stala organizátorkou České pohanské společnosti v Pardubicích, kde jsem prozatím zorganizovala čtrnáct akcí, na které dochází pravidelně kolem osmi účastníků, a stala se členem rady České pohanské společnosti.

Moje pozice vůči zkoumanému subjektu se během šesti let změnila z outsidera na insidera. Snažila jsem se proto na zkoumaný jev nahlížet jak v roli antropologa-výzkumníka, tak i jako člena pohanské komunity. Kromě organizátorky jsem se stala i členem rady České pohanské společnosti, proto se mohu v práci zabývat i samotnou organizací. Práce zahrnuje i mé osobní zkušenosti a postřehy ze života novodobého pohana.

Předmětem výzkumu jsou novodobí pohané a lidé zajímající se o pohanství, kteří se v současné době pohybují kolem České pohanské společnosti. Sice se jedná o lidi z celé České republiky různého věku a vzdělání, ale společným jmenovatelem je vazba na Českou pohanskou společnost. Zúčastněné pozorování se uskutečnilo nejen na zmíněných akcích, ale i v rámci tzv. „virtuálního“ pohanství (na sociálních sítích, internetových stránkách a samotném pohanském fóru, kde se Česká pohanská společnost radí nad potřebnými věcmi, které se týkají chodu sdružení).

Kromě zúčastněného pozorování jsem se svými informátory (Tyrou, Daurriel, Milanem a Ořechem) zrealizovala během víkendových oslav Beltainu 2019 v Čisovicích polostrukturovaný rozhovor. Předem jsem měla připravenou osnovu otázek, na které jsem se ptala svých respondentů. Zároveň jsem je nechala mluvit a rozhovor upravovala dle potřeby. V případě Tyry a Daurriel se jedná o společný rozhovor, tedy o metodu focus group. Tuto metodu jsem zvolila, neboť mi přišlo zajímavé zkusit využít tento typ rozhovoru.

Tento druh rozhovoru mi umožnil pozorovat vzniklý dialog, který byl přínosem pro doplnění získaných dat z rozhovoru s informátory. Focus group jsem si mohla dovolit, neboť se informátorky navzájem znají z akcí, a jsou tak mezi sebou otevřené. Za šest let se mi podařilo se všemi informátory, se kterými jsem dělala rozhovor, navázat přátelský vztah, z tohoto důvodu jsme mohli společně s informátory vést otevřené rozhovory v uvolněné atmosféře.

Zároveň jsem rozeslala mezi členy České pohanské společnosti dotazník s otázkami týkajícími se několika oblastí pohanského života. Pro dotazník jsem využila Google formulář. Současně jsem dotazník sdílela i na facebookové stránce členů České pohanské společnosti. Ze 109 oslovených se mi nazpět dostalo dvacet osm zodpovězených dotazníků. Jedna odpověď byla ze Slovenska. V dotazníku jsem se ptala například na to, kdy si dotazovaný poprvé uvědomil, že je pohan. Jaké bylo toto uvědomění? Jak vypadá běžný den dotazovaného? Zda mu pohanství ovlivňuje život apod.

V práci rozlišuji pohanství na historické pohanství, pohanství, novodobé pohanství a novopohanství. Slovo pohanství využívám v případě, že mluvím o pohanství jako celku bez rozdílu na době, směru či přístupu. Novodobé pohanství používám v případech současné doby. Na rozdíl od slova novopohanství jej vnímám jako neutrálně zabarvené a jako slovo, které označuje současnou dobu. Novopohanství využívám jen tehdy, když ho použili mí informátoři či zdroje. Pokud o pohanství mluví druzí (ať už samotní pohané, pohanské skupiny, či literatura a zdroje), nechala jsem výpovědi tak, jak byly použity druhými. Zároveň jsem neupravovala výpovědi mých informátorů a nechala jsem je v podobě, ve které se ke mně dostaly – ať už se jedná o nespisovnou češtinu s použitými „berličkami“ či překlepy, chybějící diakritiku či pravopisné chyby – z důvodu zachování autenticity, protože zastávám názor, že samotná podoba výpovědi informátorů může prozradit, jak přemýšlejí o pohanství. Data z dotazníků a rozhovorů jsem poté vyhodnocovala na základě mediánu, ze kterého jsem vzestupně i sestupně vyhodnocovala další zjištěné informace a výsledky.

2. TEORIE

V závislosti na cíli a tématu jsem v práci využila především teorii Sociální konstrukce reality a dramaturgického přístupu E. Goffmana². Tyto teorie jsem poté doplnila o koncepty P. Bourdieuho (sociální pole, habitus a kapitál)³, Mannheimův relacionismus⁴, téma kontinuity tradic a zvyků Hobsbawma⁵, érický a etický přístup, Balagandhardovu argumentaci poukazující na systém křesťanského teologického myšlení.⁶

Hlavní myšlenkou teorie Sociální konstrukce reality je to, že společnost a sociální svět jsou konstruovány dle potřeb jedinců a společností. Sociální svět neboli realita poté zpětně reguluje skrz sociální praktiky a mechanismy jedincovo myšlení a jednání. Díky této teorii mohu přistupovat k novodobému pohanství jako ke konstruktu společnosti, který se během času vyvíjel na základě potřeb různých skupin (například křesťané, pohané, akademici apod.). Abychom lépe porozuměli strategiím a uvažování jedinců, musíme poznat jedince samotného a jeho historicko-sociálně-kulturní prostředí, v němž se jedinec pohybuje. Jaké role a statusy jsou jedinci připisovány? Jaká jsou očekávání ostatních na jedince konkrétního statusu? Jaké role musí v daném statusu zaujímat? Jaké je jedincovo chování a myšlení na základě jeho prostředí? Každá historická epocha, každé sociální a kulturní prostředí přináší do jedincova života problémy, se kterými se musí vypořádat.

Podle Goffmana není společnost jeden celek, ale skládá se z dílčích výseků, a proto musíme jednat na základě těchto různých výseků. Díky této teorii můžeme pochopit chování a strategie jednotlivců, jež zaujímají v různých situacích při vzájemné interakci s okolním světem. Každé jednání je motivováno určitými vnějšími i vnitřními podněty, na jejichž základě se jedinec rozhodne jednat.

² Goffman Erving *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*.

³ Bourdieu Pierre. *Teorie jednání*.

⁴ Mannheim Karl *Ideologie a utopie*.

⁵ Hobsbawm Eric *Introduction: Inventing Traditions*.

⁶ Balagandhara S.N. *"The heathen in his blindness"--: Asia, the West, and the dynamic of religion*.

Mannheimův relacionismus nám pro změnu pomáhá pochopit perspektivu jedince a jeho způsob uvažování a jednání. Každá doba s sebou přináší určité problémy, jež se podepisují na společnosti, kultuře ale i jedincově chování a uvažování. Vztah mezi společností a jedincem chápu jako reciproční. Všeobecně a jednoduše řečeno, společnost utváří během socializace jedincovo vědění (myšlení), které se postupem času stává objektivizovanou záležitostí, která skrz nastolený sociální řád a sociální praktiky utváří jedincovo myšlení a jednání (Kolaříková 2018: 18).

Bourdieuho koncepty sociálního pole, rolí, statusů a habitů doplňují mezeru mezi jedincovým jednáním a jeho strategiemi (Růžička 2011: 131). Zastávám názor, že jedinec si vybírá různé strategie svého chování na základě svých předepsaných rolí, statusů a pozic v sociálním poli, které zaujímá vůči ostatním.

Dále se v této části práce zabývám koncepty a tématy, jako je posun od tradičních náboženství k moderním novým náboženským hnutím, racionalizace, sekularizace, privatizace či desakralizace. V druhé polovině práce se poté zmiňuji o „odkouzlení světa“⁷ a změně přístupu k náboženství v České republice.

⁷ Odkouzlením světa nebo též odčarováním, odnáboženstěním světa se zabývá Marcel Gauchet ve své knize *Odkouzlení světa: Dějiny náboženství jako věci veřejné*.

3. REALITA KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA PAR EXCELLENCE

Roku 1966 vydává americké knižní nakladatelství Doubleday v New Yorku první vydání knihy *The Social Construction of Reality*⁸ autorů P. I. Bergera a T. Luckmanna. Kniha je považována za hlavní zdroj konstruktivistických teorií a přístupů v sociálních vědách. Díky tomu se kniha stala výkladovým modelem, který je přijímán po celém světě. Důkazem o vlivu díla je využívání knihy a její teorií i v současné době, tedy po 65 letech od prvního vydání. Zmiňuji se zde o této knize, neboť její teorie o sociální konstrukci reality je stěžejní teorií pro tuto práci. Hlavní myšlenkou sociálního konstruktivismu reality je tvrzení, že sociální realita není jedinci objektivně dána, ale je neustále tvořena v procesu interakce a komunikace.⁹

Teorie sociální konstrukce reality je pro tuto práci důležitá, neboť se práce zabývá konstruováním sociálních realit, novodobého pohanského světa a nepohanského novodobého světa. Stejně jako Berger s Luckmannem chápou tvoření sociální reality jako neustálý proces interakce mezi minimálně dvěma subjekty. V našem případě se jedná o neustálý proces interakce mezi novodobým pohanským světem a nepohanským novodobým světem a jejich sociálních realit. Abych mohla odpovědět na otázky, jakým způsobem mezi sebou novodobý pohanský svět a nepohanský novodobý svět a jejich sociální reality interagují a jak se ovlivňují, je třeba se seznámit nejprve s teorií sociální konstrukce reality a jednotlivými světy.

Protože zde zmiňuji sociální realitu, je třeba vysvětlit, co je sociální realita a proč se jedná zrovna o realitu sociální. Současně bych ráda vysvětlila, jak se sociální realita konstruuje, neboť předpokládám, že se práce dostane i do rukou čtenářů, kteří se s tématem sociální konstrukce reality doposud nesetkali.

Sociální realita je taková realita, kterou utváří společnost na základě sociálních praktik (v nichž jsou ukryté mocenské mechanismy), kolektivně sdíleného vědění, sociálních faktů a jednání aktérů. Vědění, které bývá spojováno s mocí a mocenskými mechanismy, tvoří každodenní sociální praktiky a určuje podobu reality (Sociologický slovník 2018). Sociální je tedy proto, že ji utváří společnost. Nyní, když jsem vysvětlila, co je sociální realita, pojďme se podívat na jednotlivé složky konstrukce sociální reality.

⁸ Kniha vyšla v České republice v roce 1999 pod názvem *Sociální konstrukce reality*.

⁹ Viz kniha *Sociální konstrukce reality* P. I. Bergera a T. Luckmanna.

Sociální praktiky jsou produkty diskursů, které za prvé vytvářejí reprezentace sociální reality, vysvětlují a zvýznamňují okolní svět a za druhé tvoří kolektivně sdílené vědomí a ovlivňují jednání aktérů, jenž konstruují sociální realitu (Klapko 2018: 7). Diskursy selektují legitimní a nelegitimní formy jednání a myšlení (Kolaříková 2018: 13-14). To znamená, že diskursy staví lidi do systému práv a povinností. Lidé skrz sociální praktiky propojují vědění s konáním a tvoří tak sociální řády, díky nimž se orientují a jednají v sociální realitě.

Sociální řády vznikají na základě sdílených znalostí, které se předávají skrz řeč, myšlení, jednání, produkty a výrobky. Sociální řád aktérům vštěpuje zpátky sociální praktiky, díky nimž následně reguluje sociální realitu. Sociální praktiky determinují určitým způsobem vnímání tohoto (kolektivně sdíleného) světa. Podílejí se na vnímání druhých lidí i sebe sama. Zároveň poskytují návody na chování, které je běžné a očekávané v konkrétních situacích. Sociální struktury, které obsahují sociální praktiky, tak mohou mít vliv na sociální aktéry a mohou sehrát důležitou roli v konstrukci vnímané reality (Kolaříková 2018: 16).

Kolektivně sdílené vědění je takové vědění, které je chápáno jako platné a je uznáváno společností. Sociálním faktem je míněn jakýkoliv aspekt sociálního života (společenský jev), který má rozhodující vliv na jednání jedinců a který je schopný vykonávat vnější tlak na jedince nebo takový, jenž má v dané společnosti „svůj vlastní život“ nezávislý na individuálních projevech a který lze zkoumat jako „věci“ (Mendelu 2019).

Sociální jednání je konkrétní druh chování. Podle M. Webera je jednání jakákoliv smysluplná činnost, a pokud v rámci ní dochází k reakci mezi druhými, jedná se o sociální jednání. Podle É. Durkheima je sociální jednání k jedincům vnější, objektivní (nezávislé na jedinci) a schopné vůči jedinci vyvíjet tlak (Mendelu 2019).

Sociální realita je pozorovateli nejen objektivně dána, ale je neustále interpretována sociálními aktéry. Pozorovatel a tvůrce sociální reality je sám její součástí. Zatímco je podle K. Mannheima člověk jako aktér předurčen skupinou, popř. společností, protože mu předkládá specifické a zformulované modely myšlení, vědění a jednání, které je ovlivněno širším socio-kulturním a historicko-spoolečenským kontextem, P. Bourdieu se domnívá, že je aktér předurčen habitusy a kapitály, kterými aktér v sociálním prostoru disponuje a na základě nichž aktér hodnotí své okolí.

Jinak „řečeno“, nejenže aktér přemýšlí o realitě pod vlivem zorného úhlu svého bytí z konkrétní sociálně-kulturně-historické pozice, která realitu ovlivňuje (Mannheimův relacionismus)¹⁰, ale také přemýšlí o okolním světě skrz svou vlastní pozici, která je určena kapitálem¹¹ a habitem¹² aktéra (koncepty Bourdieuho sociální prostor, kapitál a habitus).

Luckmann s Bergerem si vytyčili za cíl analyzovat realitu každodenního života. Podle autorů se každodenní život jeví jako realita, která existuje nezávisle na vědomí jedince a jeví se jako objektivizována. Zároveň se lidem realita každodenního života (dále pod zkratkou RKŽ) jeví jako intersubjektivní svět, který sdílí s ostatními. Intersubjektivita odděluje RKŽ od jiných realit (vyhraněných oblastí významů) i přesto, že mé vnímání světa je podobné vnímání ostatních. Mé zde je jejich tam, mé nyní není totožné s jejich a mé plány se liší od jejich. To, co nás spojuje, je společný svět, v němž žijeme. RKŽ je totiž organizována osami „tady“ (prostor) a „ted“ (čas). Čím blíže je daný jev, objekt nebo celá realita těmto osám, tím více jsou našim vědomím považovány za reálné a nejbližší. Z přechodu z jedné reality do druhé jedinec prožívá šok z přesunu pozornosti. (Berger, Luckmann 1999: 28). Ač existuje nespočet realit, existuje jen jedna, která se jeví jako par excellence.

Tuto realitu nelze ignorovat a její přítomnost je těžké oslabit, protože jí je věnována maximální možná pozornost. Pokud se chci od této reality oprostit, musím vynaložit záměrné a značné úsilí (Berger, Luckmann 1999: 29). Realita par excellence je realita, kterou autoři nazývají jako RKŽ. Ve srovnání s RKŽ se ostatní reality jeví jako vyhraněné oblasti významů. Pokud stáhneme tyto reality na náš výzkum, tak novodobý pohanský svět lze vnímat jako realitu, která se jeví jako vyhraněná oblast významů, kdežto realita každodenního života (nepohanského novodobého světa) je realitou, která nás obklopuje od malička a je nám zprostředkována od narození skrz socializaci.

¹⁰ K. Mannheim přichází s relacionismem, jenž tvrdí, že aktér přemýšlí o realitě pod vlivem zorného úhlu svého bytí z konkrétní sociálně-kulturně-historické pozice, která realitu ovlivňuje. Tato perspektiva je předávána aktérům skrz socializaci. Svět významů mu umožňuje a zároveň vnucuje určitou orientaci (Kolaříková 2018: 18).

¹¹ Kapitál je to, co určuje pozici aktéra v sociálním prostoru. Dělí se na kapitál kulturní, ekonomický, sociální a symbolický (Růžička 2011: 130).

¹² Habitus je „generativní a jednotící princip, který z charakteristických vztahových rysů, vlastních určitému postavení, vytváří jednotný životní styl, tj. celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktické činnosti“ (Bourdieu 1998: 16). Habity jsou tedy, mimo jiné, principy, které rozlišují, co je „dobré“ a co „špatné“.

V rámci každodenního života dochází k sociálním interakcím. Za nejreálnější sociální interakci je považováno setkání tváří v tvář, kde protějšek je natolik reálný, že z určitého úhlu pohledu je reálnější než existence mého vlastního bytí. (Berger, Luckmann 1999: 32).

Aby lidské chování nepůsobilo chaoticky, nastupuje do sociální reality sociální řád a institucionalizace. Veškerá opakující se lidská činnost podléhá habitualizaci, což je proces, v němž se často opakované činnosti přeměňují ve vzorec. Zvyk se tak stává obranou před množstvím voleb. Člověk si habitualizované činnosti typizuje a zároveň je sdílí s ostatními (Berger, Luckmann 1999: 56). Díky těmto typizacím se mohou vytvářet složitější sdílené typizace a typizační schémata, které se stahují jak k určitým činnostem, tak i k jejich vykonavatelům. Zároveň dochází k institucionalizaci. Instrukce se postupně stávají součástí sociální zásoby vědění a objektivní realitou, která je nezávislá na svých tvůrcích. Rozsah institucionalizace závisí na obecnosti struktur relevance. Pokud bude většina struktur relevance sdílena obecně všemi, bude rozsah institucionalizace úzký a naopak (Berger, Luckmann 1999: 56-70).

RKŽ obsahuje typizační schémata, díky nimž aktér vnímá ostatní lidi a díky nimž jedná s druhými. Typizační schémata vstupují do situace obousměrně. Já nějak vnímám svůj protějšek, ale zároveň jsem vnímaná protějškem. Sociální struktura je souhrnem těchto typizací a opakovaně se objevujících vzorců interakce (Berger, Luckmann 1999: 36). Pokud se setkají dva jedinci, na základě typizačních schémat na sebe začnou reagovat. Pokud se mezi nimi nevyskytne žádný konflikt, je jejich interakce pozitivní. Čím více konfliktů se mezi nimi vyskytne, tím negativnější je jejich interakce.

Důležitým nástrojem konstruování reality je jazyk, který odkazuje na subjektivní významy, zpřítomňuje momenty minulosti i budoucnosti a je schopen RKŽ úplně transcendentovat. Jazyk se tak dostává do oblastí, které jsou každodenní zkušenosti nepřístupné (Berger, Luckmann 1999: 43-45). Pro život v realitě par excellence jsme vybaveni určitými soubory znalostí, které získáváme během primární socializace od významných druhých. Mohou to být například: představy o tom, jak by se jedinec na základě pohlaví věku a postavení měl chovat.

Dále to mohou být dovednosti, vědomosti, zvyky, postoje, ale i stereotypy nebo předsudky apod. V novodobém pohanském světě, jakožto vyhraněné oblasti významů, jsou soubory znalostí předávány druhotnou socializací. Takovým souborem znalostí mohou být konkrétní rituály, znalosti magie, jednotlivých bohů, tradic apod. Pakliže nemáme vědomosti a neznáme jazyk vyhraněné oblasti významů, je nám tento svět i jeho jazyk nepřístupný, neboť nám je utajený.

Sociální zásoba vědění představuje soubor znalostí nejen o mé situaci, omezeních, oblastech každodenního života, činnostech, ale obsahuje i určité návody, jak dané situace chápat a řešit je. Jazyk zároveň vytváří vědění o každodenním životě, které je uspořádáno dle relevancí a skrz sedimentaci uchovává pouze zapamatování hodné entity (Berger, Luckmann 1999: 46-50). Dochází i k intersubjektivní sedimentaci, a to v případě, když spolu žije několik jedinců. (Berger, Luckmann 1999: 70). Čím více je realit, které se prolínají a ovlivňují, tím více existuje sociálních realit v životě jedince a tím více je komplikovanější a diferencovanější množství voleb.

Podle Bergera s Luckmannem je pro společnost nejideálnějším typem společnosti společnost s naprostou institucionalizací. V této společnosti jsou všechny problémy společné, jejich řešení jsou společensky objektivizována a všechny společenské činnosti jsou institucionalizovány. Institucionální řád zastřešuje veškerý společenský život. Každý jedinec vnímá subjektivně jednotu institucionálních funkcí a významů stejně. Jedinec je tak obklopen převážně realitou par excellence. Čím se společnost od tohoto typu vzdaluje, tím více dochází k segmentaci institucionálního řádu. Důsledkem je možná sociální segregace subsouborů významů a jejich specializovaných rolí, jež se ve výsledku mohou zdát jako naprosto esoterické (Berger, Luckmann 1999: 81-89). Aktér může být obklopen nejen realitou par excellence, ale i vyhraněnými oblastmi významů.

Narůstající složitost a počet subsouborů významů způsobují horší přístupnost nezasvěceným, což vede k problémům s legitimizací. Respektive, čím více se daná sociální realita oddaluje od RKŽ, tím více vyžaduje znalost vědění dané reality (Zelenka nedatováno: 9). Pro ilustraci přikládám příklad, kterým může být tato akademická práce. Od počátku psaní se potýkám s otázkou, jak napsat práci, aby byla srozumitelná jak pro akademiky, kteří nikdy neslyšeli o pohanství, tak i pro novodobé pohany, kteří se nesetkali s odbornými antropologickými a sociologickými termíny, teoriemi a koncepty. Jsem si vědoma toho, že se v tomto okamžiku mohou novodobí pohané ztrácet v odborné části práce, stejně jako akademici

při čtení části o pohanství. Jak jedněm, tak i druhým chybí znalosti potřebné k pochopení druhého světa. V tomto případě světa akademiků a novodobých pohanů. Jak svět akademiků, tak i svět novodobých pohanů vyžadují speciální znalosti a zasvěcení do jejich vlastního světa. Čím více je čtenář „odborníkem“ na konstruování sociální reality a čím více má čtenář znalosti a zkušenosti s pohanstvím, tím více se dokáže orientovat v problematice a je mu srozumitelná.

Avšak existují novodobí pohané, kteří se zajímají o obory, jako je například sociologie či sociální a kulturní antropologie, nebo existují akademici, kteří se zajímají o pohanství. Tito jedinci mají v tomto okamžiku nejlepší pozici k pochopení této práce, neboť jsou seznámeni jak s pohanským světem, tak i s teoriemi, které jsou v práci užity.

Též je důležité podotknout, že je potřeba chápat společnost jako „neustálý dialektický proces sestávající ze tří složek, externalizace, objektivace a internalizace“ (Berger, Luckmann 1999: 128). Pojem externalizace se myslí projevení člověka do vnějšího světa (aktivity, které vedou ke vzniku sociálního řádu a sociální reality). Pokud tyto aktivity začnou být nezávislé na svých tvůrcích, začnou být chápány jako realita, která existuje sama o sobě (objektivovány). Jako objektivní realita je časem předávána dalším generacím, které si „objektivní“ realitu skrz internalizaci osvojují. Internalizace je proces, kdy si člověk osvojuje vnější objektivní svět. Klíčovým procesem internalizace je socializace. Při tomto procesu si jedinec osvojuje a uvědomuje existenci sociálního řádu, sociálních norem, rolí, modelů chování apod. (Kolaříková 2018: 21).

Skrz socializaci dochází ke zvěcnění (objektivaci) sociálního řádu, sociálních norem, rolí, modelů chování a celkově celé RKŽ. Jde o část, kde objektivovaný svět přestává být vnímán jako lidský výtvar a je trvale pojímán jako nezměnitelná skutečnost, která nemá nic společného s lidmi (Zelenka nedatováno: 9). Dokud se nesetkáme s nějakým problémem, bereme realitu par excellence jako samozřejmou a reálnou (Zelenka nedatováno: 1-2).

Člen se do společnosti nerodí, ale stává se jím, neboť sociální procesy utváří například identitu, osobnost jedince, představy, postoje apod., na základě nichž jedinec jedná. Internalizace dává možnost nejprve pochopit ostatní lidi a pak pochopit svět jako společenskou realitu. Luckmann s Bergerem definují socializaci jako „úplné a důsledné zasvěcení jedince do objektivního světa společnosti či části společnosti“ (Zelenka nedatováno: 13). Socializace je dvojího typu. Prvním typem je socializace primární. Tato socializace se děje v období dětství a díky ní se jedinec stává členem společnosti. Sekundární socializace je následný jakýkoliv

proces, který pracuje s tím, že jedinec prošel primární socializací, a může tak uvádět jedince do nových oblastí objektivního světa společnosti (Zelenka nedatováno: 14). Sekundární socializaci lze pochopit jako „internalizaci institucionálních či na institucích založených subsvětů“ (Zelenka nedatováno: 14). Sekundární socializace vyžaduje nabytí určitých typů slovní zásoby, které jsou spojené s určitými rolemi. Zásadní roli při primární socializaci hrají významní druzí, kteří nám jsou vnuceni a nemůžeme si je vybrat, a zároveň jsou jedinci předkládáni jako objektivní realita. Postupem času se jedinec neidentifikuje pouze s jinými konkrétními lidmi, ale jinými lidmi obecně (společností), kterým se říká zobecněná druzí (Zelenka nedatováno: 13).

Jelikož socializace není nikdy úplná a subjektivní realita je ohrožená zpochybňováním věrohodnosti¹³, musí si každá společnost vytvořit postupy pro udržování sociální reality. Zatímco realita internalizovaná primární socializací je odolná vůči dalším vlivům, u sekundární socializace může dojít k vytěsnění reality (Berger, Luckman 1999: 144-145).

Nejdůležitějším prostředkem pro udržování sociální reality je konverzace a řeč, neboť neustále udržuje, proměňuje a rekonstruuje jedincovu subjektivní realitu. Socializace se vždy odehrává v sociálních strukturách, kde je vztah mezi aktérem jako tvůrcem a sociálním světem dialektický. V rámci vzniklých sociálních struktur a institucionálního řádu je od jedince vyžadováno určité sociální jednání, které naplňuje očekávání určité skupiny jedinců (společnosti) a jenž podléhá sociálním nástrojům sociální reality (Zelenka nedatováno: 14).

Aktér jedná na základě statusů a rolí, které jsou mu do určité míry připisovány společností a které zároveň do určité míry může konstruovat sám aktér na základě svých schopností, vlastností, vloh apod. Svoboda utváření vlastních statusů a rolí závisí na míře umožnění utváření vlastních statusů a rolí danou společností, v níž aktér žije (Keller 2005: 70-71).

Status je možné chápat ze sociálního hlediska jako postavení či pozici člověka v určité skupině (Keller 2005: 70). V jednání se poté projevuje nejen jeho individualita, ale též nutnost chovat se takovým způsobem, aby jejich jednání odpovídalo dané pozici (Keller 2005: 70).

¹³ Stejně jako RKŽ, tak i subjektivní reality jsou závislé na věrohodnosti, které jsou utvářeny či vyvracovány aktéry skrz procesy a mechanismy konstruování sociálních realit (ať už RKŽ či subjektivních reality oblastí vyhraněných významů). Zatímco RKŽ je udržována rutinou a institucemi a zároveň je stvrzována při interakcích, jsou subjektivní reality aktéra udržovány významnými druhými (Berger, Luckmann 1999: 136-144).

Postavení je podle Lintona soubor práv a povinností (Linton 1936: 113). Role představuje dynamický aspekt stavu. Jednotlivec je sociálně přiřazen ke stavu a zaujímá jej ve vztahu k jiným stavům. Když jednotlivec uplatní práva a povinnosti, která jsou se statutem spjata, vykonává tím roli (Linton 1936: 114). Role tedy ručí za to, že se aktér bude chovat takovým způsobem, který je od něho očekávaný. Díky tomu role zajišťují spolehlivou předvídatelnost lidského jednání (Keller 2005: 71). Statusy mohou být podle R. Lintona buď připsané (věk, pohlaví, rasa) nebo získané vlastním úsilím (titul, zaměstnání).¹⁴

Podle E. Goffmana, který se zabývá rolemi z dramaturgického hlediska, se aktér snaží během svého jednání o navození určitého dojmu, kterým ovlivní to, jak přítomní danou situaci a aktéra vyhodnotí. To, jak bude aktér úspěšný, záleží na činnostech, jimiž se aktér snaží vyvolat určitý dojem, a na tom, jak tyto činnosti působí na ostatní (Goffman 1999: 10). Aktér může mít zároveň několik rolí. To, co aktér dělá, nemusí dělat pouze pro své zájmy, ale také kvůli očekávání druhých (Goffman 1999: 28). Podle Goffmana role člověka vyjadřuje něco, čím by chtěl být, je to maska, pod kterou se schovává doopravdické já. Jejich doopravdické já se skrývá za tzv. fasádou¹⁵ (Goffman 1999: 33).

I já zaujímám statusy a role. Například jsem organizátorka pohanských akcí pro Pardubice a okolí. Jako od organizátorky pohanských akcí se ode mě očekává, že budu organizovat pohanská setkání, která budou mít určitou strukturu, a že se budu chovat tak, abych nepoškodila svým chováním Českou pohanskou společnost. Přátelé, kteří sice v České pohanské společnosti nepůsobí, ale znají pohanství a vědí, že se kolem pohanství pohybují, ode mě očekávají, že znám taje magie a rituálů. Na základě těchto připsaných i získaných rolích se od mě očekává, že se budu podle nich chovat. Je poté na mně, zda tato očekávání budu naplňovat, či nikoliv.

Pro pochopení konstrukce sociální reality a sociálního jednání jsem zmínila nejdůležitější teze. Proto bych zde ráda ukončila diskurz o teorii sociální reality každodenního života a přešla k pojednání o pohanství, novodobém pohanském světě a jeho realitě.

¹⁴ *Status* dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status>.

¹⁵ Fasáda je standartní výrazové vybavení, které jednotlivec využívá během svého výkonu. Skládá se ze scény a osobní fasády, oblečení, vzhledu, rasy, věku apod. (Goffman 1999: 29-30).

4. POHANSTVÍ NENÍ JAKO POHANSTVÍ

Než ale budu moci přejít k samotnému novodobému pohanskému světu a jeho realitě, je třeba odpovědět na následující otázky. Co je pohanství? Z jakých prvků je pohanství utvářeno a proč je pohanství těžké definovat? V této kapitole se tak zabývám nejen pohanskými definicemi z perspektivy křesťanského myšlení, vědců či samotných novodobých pohanských skupin a jednotlivců, ale i s problematičností definování pohanství. Pokládám za důležité seznámit čtenáře hned v začátku tohoto pojednání s touto problematikou. Důvodem je lepší následná orientace v práci a pohanství.

Co může být pohanství? Jednoduchá otázka, na kterou je těžké nalézt jednoduchou odpověď. Pohanství může být náboženstvím. Pohanství, tedy přesněji novodobé pohanství, může být i životním stylem, cestou životem, filosofií nebo subkulturou.

Definice pohanství nejčastěji tvrdí, že pohanství je polyteistické, popř. panteistické předkřesťanské náboženství, na jehož základě vzniklo v minulém století současné novodobé pohanství.¹⁶ Nejedná se pouze o jedno náboženství, ale o soubor náboženských směrů převážně evropského a zejména indoevropského původu. Proto se do pohanství řadí náboženství a tradice Keltů, Germánů, Slovanů a od 60. let minulého století potom nově vzniklá Wicca. Z tohoto důvodu je třeba odlišovat pohanství od novodobého pohanství, neboť každý tento termín označuje jiné období a do určité míry se od sebe liší.¹⁷ Abychom si dokázali udělat svou vlastní představu o pohanství, je potřeba se seznámit blíže s pohanskými definicemi a pohanstvím jako takovým.¹⁸

¹⁶ Lemaítrová Nicole *Slovník křesťanské kultury*; Lužný Dušan *Nová náboženská hnutí*, Vojtíšek Zdeněk *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, Pohanská federace *O pohanství* dostupné z <http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanství/>; Pohanská společnost *Pohanství* dostupné z <https://pohanskaspolecnost.cz/pohanství>.

¹⁷ Pro lepší přehlednost používám v práci tři termíny, pohanství, historické pohanství a novodobé pohanství a od nich odvozené další pojmy jako jsou například pohan, historický pohan, novodobý pohan či novodobý pohanský svět apod. Pojem pohanství je užito ve všeobecném smyslu. Pojem historické pohanství klade důraz na víru a tradici našich předků, kteří žili před příchodem křesťanství, zatímco novodobé pohanství klade důraz na současnou podobu pohanství. Záměrně nevyužívám termín novopohanství a jemu odvozené pojmy, neboť toto označení má negativní konotaci. Místo toho používám termín novodobé pohanství, které klade stejně jako novopohanství důraz na současnou dobu, ale vnímám ho jako neutrálně zabarvený pojem.

¹⁸ Definice vytváří lidé, aby porozuměli jevům a věcem. Z tohoto důvodu dávají pohanské definice základ představám o pohanství.

4.1 POHANSTVÍ ZALOŽENÉ NA DEFINICÍCH

Co je pohanství, jsem již napsala. Všeobecně se dá o pohanství říci, že se jedná o polyteistické náboženství, které vychází z předkřesťanské víry v bohy, předky a duchy daného společenství a které je spojeno s oslavou přírodního cyklu (případně Kola roku)¹⁹. Podíváme-li se blíže, zjistíme, že termín pohanství je vágním pojmem, který se používá v různých kontextech a různým způsobem.²⁰ Během výzkumu jsem se setkala s různými názory na obsah pojmu pohanství, které vycházely ze tří skupin. První skupinou jsou křesťané, druhou akademici a třetí samotní novodobí pohané.

Kvůli vágnosti pojmu jsem se rozhodla zaměřit tuto práci i přes existenci dalších skupin²¹ na výše zmíněné tři skupiny. Tyto tři skupiny jsem si vybrala, protože se má práce vztahuje k pohanství, které bývá většinou kladeno do opozice ke křesťanství, a protože mě jako akademika zajímal akademický pohled na pohanství. Skrz tyto skupiny budu nahlížet na pohanství a snažit se odpovědět, co je pro danou skupinu pohanství, jakým způsobem se zasloužila o konstruování pohanství do dnešní podoby, jak se jednotlivé definice těchto skupin od sebe liší a co mají společného.

4.1.1 POHANSTVÍ Z POHLEDU KŘESŤANSTVÍ

První skupina, kterou bych se chtěla zabývat, jsou křesťané. Křesťanské vnímání tehdejších kmenů, jejich víry a tradic a následné křesťanské konstrukty považují za základ současného chápání novodobého pohanství. Z tohoto důvodu bych ráda v této podkapitole přiblížila skrz křesťanské definice nahlížení raných křesťanů na víru a tradici tehdejších kmenů osídlujících dnešní Evropu.

¹⁹ Jedná se o osm výročních svátků spjatých s cyklem roku.

²⁰ Způsob užití se odvíjí na potřebách a motivacích jedinců, skupin či celé společnosti.

²¹ Jsem si vědoma možností existence dalších skupin, které se zabývají pohanstvím. Mohou to být například novináři, dokumentaristé, umělci, filmaři apod.

Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří vydalo v roce 1997 knihu od G. M. Elser *Encyklopedie náboženství*. V této knize se o pohanech píše jako o „hrubých, stojících nízko“ (Elser 1997: 278). Těžko říci, co autorka tímto stručným popisem chtěli říct, ale domnívám se, že se jedná o pejorativní popis, který má naznačit, že pohané jsou něčím míň než křesťané. V křesťanství se termínem pohan označoval člověk, který nepřijal křesťanství a nebyl zároveň Židem. Od počátku novověku se pojem pohan používá obvykle pouze pro vyznavače nemonoteistického náboženství. V současné době se mluví o nekřesťanech (Elser 1997: 278).

V *Lexikonu náboženství* se píše, že lze slovo pohan teologicky odvodit ze Starého zákona. Slovo pohan tak vyjadřuje vztah a odlišení vyvoleného lidu od lidu, který stojí mimo spásu. Podle Nového zákona jsou pohané ti, kteří stojí mimo společenství křesťanů a církve (König 1987:414). Z hlediska historické jazykovědy pochází slovo pohan z latinského pagani, což znamená vesničan. Křesťanství se šířilo ze začátku svého vzniku nejvíce ve městech a do vesnic se křesťanství dostávalo zřídka kdy (König 1987: 414).

Podle křesťanství existoval (a stále existuje) pouze jediný pravý bůh a tím je křesťanský Bůh. V této dichotomii křesťané chápali své náboženství jako jediné pravé náboženství, ostatní náboženství chápali jako falešná, neboť jejich boží výklad a uctívání byl špatný a zvrácený. Takovým příkladem může být uctívání falešných bohů neboli idolatrie (Horák 2018: 9-10). Z těchto důvodů bylo pohanství v raném křesťanství demonizované a považované za zaostalé.

Odkud se vzala dichotomie falešného a pravého náboženství? Pojem pohanství má kořeny v Římské říši. Díky starověkým Římanům byli křesťané nuceni přijít s obhajobou křesťanského náboženství. Římané nejenže pronásledovali a zabíjeli jedince i skupiny jedinců, jejichž víra nebyla založená na tradici (tradicio)²², ale zároveň vyžadovali po obyvatelích říše uctívání a obětování římským bohům (Balagangadhara 1994: 31-60).

²² Římská tradice byla založena na tradicích jejich předků.

„Odmítání slavit císařský kult bylo od 2. století hlavní příčinou pronásledování křesťanů. Na počátku – s výjimkou krveprolití, které přikázal Nero – si protikřesťanských opatření žádalo především nepřátelské veřejné mínění. V prvních dvou staletích bylo křesťanství považováno za religion illicita; křesťané byli pronásledováni z toho důvodu, že praktikovali pokoutní náboženství bez oficiálního povolení“ (Eliade 1996: 323).

Eliadeho citace ukazuje na důvod, počátek a vznik křesťanství. Důvodem bylo pronásledování a zabíjení křesťanů Římany. Aby křesťané přestali být pronásledováni, museli přijít se svou tradicí a obhájit své náboženství. o to se pokusili na konci 2. století, ale neúspěšně.

„Ještě před velkými persekucemi, ke konci 2. století, se několik křesťanských theologů a polemiků pokusilo své náboženství ospravedlnit a obhájit před autoritami a pohanskou inteligencí. [...] V očích úřadů bylo křesťanství vinno nejen atheismem a urážkou majestátu, ale bylo podezřelé i z různých zločinů, od orgií a krvesmilstva až po vraždění dětí a antropofagii“ (Eliade 1996: 324).

Křesťanům se obhajoba křesťanského náboženství nedařila, neboť křesťanství přišlo odnikud, bylo „nové“. Z tohoto důvodu křesťanství chyběla tradice založená na předcích. S absencí tradice se nakonec křesťané vypořádali (Balagangadhara 1994: 31-60). Křesťané přišli s tím, že křesťanství je zde odpradávná, a je proto nejpůvodnějším náboženstvím. Křesťané neříkali, že jsou věrni praxi předků, ale že je jejich víra nejstarší a pravdivá. Křesťané šli rovnou ke stvoření světa. V době obhajoby křesťanského náboženství dochází ke vzniku dichotomie „pravého“ versus „falešného“ náboženství.

Křesťané touto dichotomií označili historické pohanství za „falešné“ náboženství. Díky tomuto označení povýšili své „pravé“ náboženství nad to jejich. Křesťané se odmítali zúčastnit „falešných“ praktik a uctívání „falešných“ bohů. Pohanství je podle křesťanů jakousi formou idolatrie, s dichotomií „falešného“ a „pravého“ náboženství vzniká křesťanský koncept, který trvá do dnešní doby (Balagangadhara 1994: 31-60).²³

²³ Více informací o vývoji a vnímání náboženství skrz křesťanské paradigma najdete v knize *The Heathen in his Blindnes ...* od N. S. Balagangadhary.

Zde dochází k prvnímu konstruování náboženských kategorií „křesťanství“ a „pohanství“, kterými se raní křesťané začali vymezovat vůči druhým, nekřesťanům. Aby se křesťané mohli vymezit a ukázat, že mají svou vlastní víru, museli svou víru legitimizovat a vymezit náboženství „těch druhých“.²⁴ Na základě těchto dvou kategorií dochází k dichotomii mezi křesťanstvím a pohanstvím.

Díky povýšení křesťanského náboženství nad ostatní náboženství se křesťanská nauka začala dostávat do podvědomí jedinců a stala se kolektivně sdíleným věděním. Díky kolektivně sdílenému věděni začalo křesťanství získávat vliv a šířit se mezi lidmi. Ten, kdo se vymykal křesťanským představám, začal být označován za pohana.

J. Dynda se v knize *Slovanské pohanství* zabývá popisem slovanského náboženství skrz středověké prameny. Úryvek z Dyndovy knihy nám může přiblížit způsob středověkého křesťanského myšlení o jiných náboženstvích, v tomto případě o slovanských náboženstvích.

„Středověké prameny nazývají slovanské náboženství různými termíny (srov. ROSIK 2000). Vedle velmi pejorativně zabarvených pojmů, jako je „blud“ (error), „pověra“ (superstitio), „bezvěří“ (infidelitas) či biblické „modloslužebnictví“ (ydolatria či idolatria), nacházíme i obecné „pohanství“ (paganitas resp. gentilitas) a od něj odvozené složeniny jako „pohanský obřad“ (ritus paganorum), „pohanský blud“ (error paganorum) či „pohanský zvyk“ (ritus paganorum)“ (Dynda 2017: 13).

Pokud bychom chtěli najít popisy pohanů, které nejsou pejorativně zabarveny křesťanstvím, museli bychom podle Dyndy hledat popisy „svých nositelů“. Ty jsou podle Dyndy nejbližší vlastnímu, emickému sebepojetí slovanského náboženského směru. Jedná se o émickou perspektivu, kde dochází k popisu dané skupiny samotnou skupinou. S tímto výrokiem lze souhlasit, jak nejlépe poznat danou skupinu než slovy samotné skupiny?

Bohužel křesťané se nesnažili pochopit pohanský systém. Na místo toho jej démonizovali a diabolizovali (Dynda 2017: 14). Dyndova slova neplatí jen na slovanské pohanství, ale dají se vztáhnout na celé pohanství.²⁵

²⁴ „Ti druzí“ jsou klany, kmeny, společnosti, uskupení, jednotlivci, kteří neuctívali křesťanskou víru.

²⁵ Pohanstvím je míněno předkřesťanské evropské náboženství tehdejších kmenů.

Při práci se středověkými prameny bychom také neměli zapomínat na skutečnost, že misionáři, cestovatelé i dobyvatelé byli ranými křesťany. Na druhou stranu mohou být středověké prameny dobrým příkladem toho, jak raní křesťané přemýšlí o kmenech, jejichž příslušníci neuctívali křesťanskou víru.

Uvedli jsme si několik příkladů křesťanských definic. Co mají tyto definice společného? Pro tyto definice je společná potřeba křesťanů se vymezit vůči ostatním náboženstvím. Jedná se o definice, které negativně popisují nekřesťanskou víru jako špatnou víru. Díky těmto popisům získává historické pohanství negativní konotaci. Pokud celou dobu píšeme o konstrukcích a definicích pohanství, píšeme o nich jako o potřebě pojmenovat „nějakou“ víru a zařadit ji do určitých kategorií, jako jsou například náboženství, polyteismus²⁶, „falešné“ náboženství apod. i přesto že by se mohlo zdát, že pohanství vzniklo s příchodem křesťanství, není tomu tak, předkřesťanská víra tu byla již dávno před příchodem křesťanů. Potřeba někde zařadit pohanství se nachází i u vědců, kteří se pohanstvím zabývají. Akademici pohanství kategorizují a popisují, aby mu rozuměli a mohli ho díky kategoriím a popisům pochopit.

Díky vzniklým kategoriím, jako je náboženství, polyteismus, monoteismus apod., můžeme například zařadit pohanství do určité škály náboženství nebo víry, vůči čemu se pohanství vymezuje, co lze vnímat jako pohanství a co již ne. i současná moderní doba přináší nové pojmy, perspektivy a kategorie, do nichž je novodobé pohanství dosazované. Takovou kategorií může být například „nové náboženské hnutí“.

²⁶ Polyteismus je uctívání více bohů, mnohobožství.

4.1.2 POHANSTVÍ Z POHLEDU VĚDY

Z. Vojtíšek se ve svých pracích zabývá mimo jiné i novým náboženstvím, sektami a alternativní spiritualitou. V *Encyklopedii nových náboženství* rozlišuje současné západní pohanství²⁷ od domorodých náboženství²⁸ (Vojtíšek 2006: 268). i přes to, že podle Vojtíška tyto formy spolu příliš nesouvisejí, mají mezi sebou spjitosti, jako jsou například techniky využívané při rituálech, meditacích apod. Setkala jsem se tak při rituálu s technikami jihoamerických šamanů, zpívání chantů a odříkávání formule Awen, jenž připomínají buddhistické mantry apod. Dochází tak v novodobém pohanství k propojování prvků domorodých náboženství s prvky pohanství.

Vojtíšek popisuje slovo pohan jako slovo, které po dlouhá léta využívali křesťané jako hanlivé ve významu „necivilizovaný“, „nekřesťanský“ či dokonce „satanský“. V raném křesťanství tedy bylo pohanství využíváno křesťany pro označení nekřesťanské či nežidovské víry. V současné době je pojem pohanství, v našem případě novodobé pohanství, využíváno pro širokou škálu náboženských tradic, které uctívají přírodu (Vojtíšek 2006: 269). V pohanství se setkáváme s panenteismem²⁹ s důrazem na přírodní (tělesné, lunární a sluneční) cykly (Vojtíšek 2006: 270). Zároveň mohou být v novodobém pohanství využity prvky New Age a esoterismu (enviromentalismus, sociální angažovanost, spiritualita, meditace, astrologie, alchymie, tarot, horoskopy apod.).

V *Encyklopedii náboženských směrů v České republice*³⁰ Vojtíšek píše o pohanství nejen jako o návratu k minulosti, ale také jako objevování hodnot v „mimoevropských nekřesťanských náboženstvích na předpísemném stupni vývoje“ (Vojtíšek 2004: 244). Mannheim ve své teorii relacionismu tvrdí, že aktér přemýšlí o realitě pod vlivem zorného úhlu svého bytí, tedy z konkrétní sociálně-kulturně-historické pozice.

²⁷ Tuto knihu napsal Christopher Patridge. Z. Vojtíšek je českým editorem.

²⁸ Domorodá náboženství jsou všeobecně řečeno tradiční náboženství domorodých skupin světa. O domorodých náboženstvích píše i Hultkrantz Ake v knize *Domorodá náboženství Severní Ameriky – Síla vizí a plodnosti*.

²⁹ Panenteismus je postoj, podle něhož bůh jakožto „jediná absolutní, věčná, nekonečná a neosobní substance“ proniká všemi částmi a věcmi světa (König 1987: 408). Za to animismus je přesvědčení, že všechny živé i neživé objekty mohou mít duši či životní sílu (Bowie 2008: 25).

³⁰ Vojtíšek zde čerpá ze článku *Kriticky o novodobém pohanství* a článku O. Štampacha *Současné novopohanství*.

Jinak k historickému pohanství přistupovali raní křesťané, kteří museli získat moc nad ostatními náboženstvími a dokázat svou pravou víru, která tu podle nich byla od samotného vzniku světa, a jinak křesťané, kteří se v současné době setkávají s individualizovanou religiozitou. Jinak k novodobému pohanství přistupují křesťané a jinak samotní novodobí pohané, kteří chápou svou vlastní víru skrz vlastní vědění, nebo akademici, kteří se pohanské náboženství snaží poznat a pochopit. Postupem času se mění i konotace slova pohan – z chápání historického pohanství křesťanskou perspektivou na chápání novodobého pohanství jako náboženství, které se navrácí k původnímu náboženství. Zároveň může být novodobé pohanství chápáno též jako protest proti většinově a historicky křesťanské společnosti (Vojtíšek 2004: 244). Změnu v konotaci slova pohan vidím ve změně identifikace s pohanstvím. V minulosti, kdy se začalo formulovat křesťanství, byl historickým pohanům³¹ konstrukt pohanství vnucován, kdežto v současné době se novodobí pohané k pohanství hlásí dobrovolně. Ať už z důvodu, že se s pohanským konstruktem ztotožňují, nebo se chtějí proti křesťanství vymezit. Zároveň jsem se během výzkumu setkala s pohany, kteří tento konstrukt, slovo, neuznávají. Cítí se být novodobým pohanem, ale nesouhlasí se samotnou nálepkou pohanství. Podle novodobých pohanů, kteří odmítají nálepkou pohan, je jedno, jak se nazývají. Důležité je, v co věří a dělají.

Z rozhovorů, které jsem vedla mezi novodobými pohanskými přáteli, se nemusí nutně jednat o protest a vymezení proti většinovému náboženství, ale o možnost se identifikovat a ztotožňovat se skupinou lidí a vírou, která jim je blízká. Typickým útvarem pro uskupení novodobých pohanů bývají posvátné háje, coveny, klany, bratrstva apod. Centrem společenského náboženského života jsou setkání a oslavy tzv. Kola roku (Vojtíšek 2004: 244).

Ve *Slovníku křesťanské kultury* je napsáno, že jsou všeobecně pohani ti, kteří se nehlásí k monoteismu. V užším smyslu ti, kteří nebyli pokřtěni. Z tohoto důvodu byli ve středověku považováni za pohany i muslimové. Pro pohany existují i další synonyma, jako jsou nevěřící či bezvěrci a podobně. Pohan neboli neznaoboh je člověk, který žije bez víry a nechodí do kostela (Lemaítrová 2002: 282).

³¹ Historičtí pohané jsou takoví pohané, kteří žili v době zrodu křesťanství, jedná se o původní indoevropské kmeny jako jsou keltské, germánské a později slovanské kmeny a čarodějnictví neboli Wicca. Novodobí pohané jsou současní pohané, kteří čerpají inspiraci z původního pohanského náboženství.

Pohanství je náboženství pohanů. Ve starověku tento termín využívali křesťané pro označování polyteismu. Termín pohanství se používá dodnes pro všechna náboženství, která nejsou založena na židovsko-křesťanském zjevení, tedy monoteismu (Lemaítrová 2002: 282).

Podle P. Horáka je pohanství křesťanský teologický koncept, který pohanství označuje za falešné náboženství. Stejně jako S. N. Balagangadhara, i Horák vidí problém vnímání pohanství v křesťanském „rámcí myšlení“. Tento koncept popisuje ostatní ne-abrahámovská náboženství skrze své vlastní křesťanské termíny a měřítko, čímž dochází k dichotomii falešného a pravého náboženství. Jak píše F. Bowieová:

„[...] filozof Friedrich Nietzsche (1844-1900) vyhlásil „smrt Boha“, většina evropského obyvatelstva i nadále vyznávala tradiční křesťanskou (nebo židovskou) náboženskou víru a hodnoty. Vlivné a plodné ideje související s náboženstvím, s nimiž přišli učenci v devatenáctém století a na počátku století dvacátého (a samozřejmě mnoho antropologů v dnešní době), lze chápat pouze na pozadí oficiálního náboženství, které poskytovalo pojmosloví i vzor pro myšlení o jiných náboženstvích a model, který se dal odmítnout“ (Bowie 2008: 15).

Touto citací chci poukázat na skutečnost, v níž je nám vnucovaný nevědomý křesťanský „rámec myšlení“, který se během historie institucionalizoval a jehož realita se dostala během několika staletí do vědomí jedinců. Křesťanský vliv je ve společnosti natolik zakořeněný, že ustál i desítky let komunistického režimu³². Sice se komunistickému režimu v našem českém prostředí podařilo změnit pohled na náboženství, ale ne natolik, aby ho zcela odstranilo. Proto bychom při studiu a definování náboženství neměli zapomínat na to, že náboženství konstruujeme minimálně na evropských jazycích a kultuře, které nemusejí být srozumitelné v jiných částech světa. Z tohoto důvodu bychom neměli při studiu náboženství opomíjet historii, geografické místo a vlivy vzniku náboženství.

³² Křesťanství bylo během komunismu vnímáno jako kapitalismus, jenž měl vykořisťovat dělnickou třídu (Lenin 1954: 12).

Akademici přistupují k novodobému pohanství nejen jako k raně křesťanskému konstrukt, ale zároveň jako k znovu objevené dávné spiritualitě. Například podle Kostičové je New Age³³ ve zjednodušené a populární formě znovuoživení náboženských a zaniklých kultur. Jedná se o nově eklektickou spiritualitu, v níž dochází více či méně ke zkomolení „exotických“ náboženství a navracení se ke starověkým náboženstvím (Kostičová 2010: 2-3). Potřeba návratu k původní religiozitě (náboženství) spočívá ze zklamání z moderní společnosti.

4.1.3 POHANSTVÍ Z POHLEDU NOVODOBÉHO POHANSTVÍ

Popsala jsem vnímání pohanství skrz křesťanství a vědu, ale jak vnímají pohanství samotní novodobí pohané? Doposud jsem pohanství rozebírala z etické perspektivy, nyní se budu zabývat perspektivou émicí. Pro zachování autenticity zanechávám výpovědi jednotlivých novodobých pohanských skupin či novodobých pohanů nezměněné. Zachováním výpovědí chci poukázat na uvažování jednotlivých novodobých pohanů. Začnu popisováním pohanství jednotlivých novodobých pohanských skupin. Internetový portál Stezky pohanství popisuje pohanství následovně:

„Pohanství je náboženství, víra, magická stezka i osobní filosofie k životu, která čerpá z původních polyteistických předkřesťanských náboženství a tradic. Na základě nich vzniká současná víra, která aktuálně reflektuje naši dobu, společnost a naše touhy i potřeby. Pohanství uctívá duchy, přírodní bytosti a bohy ve všech jejich aspektech (mužský, ženský, temnější, chaotický, tvořivý, bojovník, ochránce, vládce, ničivý aspekt, aspekt plodnosti a mnoho dalších).

Vztah s bohy, duchy a dalšími bytostmi je vždy partnerský, není ani submisivní ani dominantní. Velký důraz v současném pohanství je kladen na harmonii se vším živým (i mrtvým) a spřízněnost s přírodou. Pohanství je živé, dynamické, flexibilní a kreativní náboženství. Pohanství není ani staré, ani nové. Prochází skrze věky“ (Stezky pohanství 2011).

³³ New Age je zastřešující označení pro řadu lidí, organizací, akcí, praktik a myšlenek, které vzniklo v 60. letech minulého století převážně ve Spojených státech amerických.

Mezinárodní pohanská federace Čechy, Morava a Slezsko (zkráceno na PFI) nemá shrnující definici, neboť jak uvádí:

„Pohanství nemá zatím obecně přijímanou definici. Samo slovo „pohan“ se původně používalo obecně ve smyslu „bezvěrec“, např. pro všechny národy a lidi, kteří nevěřili v biblického Boha“ (Pohanská federace 2019).

Dále poukazuje na moderní³⁴ pojetí:

„[...] spiritualita, víra nebo v určitých případech náboženský systém, který je až na výjimky založený na předkřesťanských evropských tradicích, mytologiích a náboženských systémech a snaží se navázat na nebo zrekonstruovat tyto tradice“ (Pohanská federace 2019).

Proto by se podle PFI mělo v dnešní době správně užívat termínu „novopohanství“. Zároveň PFI dodává, že se v běžné řeči z praktických důvodů „novopohanství“ zkracuje na „pohanství“ (Pohanská federace 2019). Jak v takovém případě poznáme, zda se jedná o „novopohanství“ nebo záměrné využití „pohanství“? Domnívám se, že pokud není přímo vysvětlený způsob použití pojmu, lze význam slova těžko odhadovat.

Dále se PFI dotýká vývoje novodobého pohanství a směrů pohanství. PFI uvádí kromě Wiccy rekonstrukcionalistické proudy, novodruidství, etnické pohanství, šamanismus, urbanšamanismus či eklekticismus³⁵. Společným prvkem těchto směrů je podle PFI víra v nehmotné světy a bytosti a snaha navázat s nimi kontakt. Jedná se o polyteistické systémy, v nichž je kladen důraz na ženskou i mužskou polaritu. Dalším společným prvkem je pozitivní vztah k přírodě a důraz na svobodnou vůli a osobní zodpovědnost, která se projevuje otevřeností (Pohanská federace 2019). Co dělá novodobého pohana novodobým pohanem, je podle PFI jeho vlastní přesvědčení.

„V nejobecnější rovině platí, že pohanem není ten, kdo se necítí jím být, i kdyby splňoval všechny výše zmíněné body“ (Pohanská federace 2019).

³⁴ V tomto smyslu myšleno jako novodobý, současný.

³⁵ Současným pohanským směrům budu věnovat celou kapitolu, proto se jimi zde více nezabývám.

Přesvědčení je důležitým prvkem, ale doplnila bych, že kromě přesvědčení je důležité i jednání osoby a další okolnosti. Můžu se považovat za prezidenta České republiky, ale jsem jím? *Česká pohanská společnost* chápe pohanství jako:

„Souhrnné označení pro určitou skupinu polyteistických, případně panteistických náboženských směrů převážně evropského a zejména indoevropského původu. Za charakteristické rysy pohanství považujeme především uctívání Bohů předkřesťanské Evropy, předků (a to jak ve smyslu rodinném, tak i ve smyslu duchovním), přírodních duchů, neoddělování ducha od hmoty, nevydělování člověka z přírody a úctu k Zemi, ke společenství, k životu i ke smrti“ (Pohanská společnost 2019).

Česká pohanská společnost si zároveň uvědomuje vágnost pohanství.

„Pohanství samo o sobě je termínem používaným v různých kontextech, různým způsobem. Uvědomujeme si jeho vágní definici, ať už akademickou či duchovní, a reflektujeme skutečnost, že vágnost a relativismus obklopující jeho hranice vyplývají ze samotné podstaty pohanství, a zejména z jeho pozdního historického vývoje. Reflektujeme skutečnost, že pohanství jako pojem je zároveň chápáno specifickým způsobem v každém jednotlivém náboženském směru, který je do tohoto pojmu zahrnován. Z těchto důvodů chápeme pojem pohanství především jako zkratku znamenající ve skutečnosti polyteistická náboženství evropské a indoevropské kulturní oblasti, a to jak ta původní, tak i ta, která jsou z nich odvozená“ (Česká společnost 2019).

Česká pohanská společnost (dále pod zkratkou ČPS) chápe pohanství jako pohanské náboženství (nikoliv jednotlivé duchovní a magické praktiky, které jsou vytržené z náboženského nebo kulturního kontextu) stojící mimo křesťanské náboženské paradigma, nikoliv jako náboženství stojící proti křesťanství (Pohanská společnost 2019). ČPS zároveň považuje pohanství za soubor náboženství, která jsou rozvinutá na základech záznamů, pohádek, folklóru, zbytků živých tradic, dále na krajině, posvátných místech naší vlasti apod. (Česká společnost 2019). Podle České pohanské společnosti patří do pohanství animismus, ásatrú (folkish, ásatrú a vanatrú), baltské pohanství, dianický směr, druidství, eklektické čarodějnictví a příbuzné směry odvozené od směru Wicca, samotná Wicca, keltský rekonstrukcionismus, kemetismus, rodnověří a slovanský rekonstrukcionismus, římský a řecký rekonstrukcionismus a šamanismus (Česká společnost 2019).

ČPS též chápe pohanství inklusivně, neboť si je vědoma nejasně vymezených hranic a připouští průniky na úrovni jednotlivců či menších skupin. Též si je vědoma „šedé zóny“ polyteistických a přírodních náboženství (např. hinduismus, šintoismus, spiritualita původních Američanů), proto pojem „pohanství“ chápe jako otevřené (Česká společnost 2019).

Z těchto definic vyplývá, že je pohanství náboženským systémem, vírou, osobní filosofií či stezkou, která čerpá z předkřesťanských náboženství a tradic, jež uctívají přírodní bytosti, síly či božstva. ČPS dodává, že se jedná o vágní termín. A co na to samotní novodobí pohané? Jak oni vnímají novodobé pohanství a čím se liší od chápání novodobých pohanských skupin? Na rozdíl od novodobých pohanských skupin, novodobí pohané vnímají pohanství jako součást života, jako životní styl anebo jako životní postoj. Dále, a to je totožné s chápáním novodobých pohanských skupin, jako víru nebo náboženství. Ptala jsem se informátorů, co pro ně znamená pohanství, níže uvedené odpovědi byly sděleny při rozhovorech a také ve formě dotazníků. *Saggitta, Zlý Poet, Dany, Heilung, Seóras, JGP, Pepi, Krahujec, Tyra, Cb. dada, Myslič, Flora, Ebhlinne, Sněhulák a Mamba* uvedli následující:

Saggitta: „Můj život, to, jaká jsem, a to, jaká se snažím být.“

Zlý Poet: „Všechno. Celý svět. To, jak nahlížíš na svět.“

Dany: „Vše v mém životě je pro mě pohanství, přijít o pohanství by pro mě bylo jako přijít o jeden ze smyslů.“

Heilung: „Pro mě nedílnou součástí života, je to i součást mě samé.“

Seóras: „Cestu k hledání a nalézání smyslu existence.“

JGP: „Soubor vnitřních hodnot a přesvědčení, založený na úctě a lásce k přírodě, lidem, sebeúctě a touze po zdokonalení se. Vztah s bohy. To vše založené na místních předkřesťanských idejích a jejich moderní interpretaci.“

Pepi: „Styl života. Odkrývání druhé tváře Země.“

Krahujec: „Životní styl, cestu... typ subkultury?“

Tyra: „Životní styl, životní cesta. Spojení s bohy, přírodou, předky. Smysluplná víra s odkazem na tradici. Cesta k porozumění přírodě, světu a jeho principům.“

Cb.dada: „Životní postoj.“

Myslič: „Víra, náboženství a filozofie pro 21. století.“

Elora: „Jiný název pro víru a životní směr.“

Ebhlinne: „Jeden z možných způsobů vnímání světa a prožívání života.“

Sněhulák: „Vztah mezi člověkem, jeho spiritualitou a okolním světem. Sepětí duchovních existencí.“

Mamba: „Tento termín je pro mě celkem prázdným slovem, je tak povšechný, asi jako monoteismus, dá se pod něj zahrnout kde co.“

Zároveň jsem se informátorů ptala, jak vnímají novodobé pohanství a jak by ho popsali. Následující informátoři chápou novodobé pohanství v rozmanitosti, které nám přináší. Mezi tyto informátory patří *Saggitta*, *Zlý Poet*, *Heilung*, *Seorás* či *JGP*.

Saggitta: „V dnešní době si každý může najít v pohanství to, co se mu líbí a přitahuje ho nejvíc. Máme knihy, internetové články a diskuze, filmy a seriály, hudbu. Někdo se jen lehce inspiruje a jede si po svém, jiný se pustí do hlubšího studia daného směru. Ani jedno nevnímám jako špatné. Důležité je, aby to člověka naplňovalo a nějakým způsobem ho to rozvíjelo a posouvalo směrem kupředu.“

Zlý Poet: „Uctívání svátků kola roku, dodržování tradic, úcta, láska k přírodě, je toho mnoho. Většinu sdílí snad i nepohané. To neznamená, že pokud něco z toho nedodržuješ, jsi nepohan. Každý to máme jinak.“

Heilung: „Existují sice různé nálezy, které mohou vykreslovat staré zvyky a obyčeje, tradice, ale opravdu na 100 % jisté není nic...takže se snažím pracovat s tím, co tu máme, i když je mi jasné, že mnoho z pozůstatků bylo modifikováno... ale takový je už vývoj, doba se neustále mění, vše je v neustálém pohybu... z tohoto důvodu bych to, co tu máme dnes, skutečně nazvala novopohanstvím, ale na druhou stranu to na mě působí trochu jako nálepka... esenci to v sobě nese stále stejnou, proto to ve finále nazývám pohanstvím.“

Seóras: „Rozhodně se rozpadá na množství samostatných proudů, samostatně popsateľných. Ale jeden spojující článek lze nalézt. Pohanství dnešní doby je životaschopný systém naplňující duchovní potřebu vyznavačů. Ptáš-li se na pohanství v ČR, myslím, že dětské nemoci má už za sebou, mám pocit, že první tu bylo Bratrstvo vlků, které vzniklo v 1997-8, tak to už je přes dvacet let. Za tu dobu se vytvořila celkem stabilní komunita, která se rozvíjí a jejíž členové se respektují. Také se rozpadá na různé samostatné proudy, ale které z nich zůstanou živé a životaschopné, ukáže čas.“

JGP: „Rostoucí, rozvětřující se, demokratizující se. Se všemi příznivými i negativními vlivy. Zdaleka přesahující můj dnešní rozhled.“

Zároveň se najdou novodobí pohané, kteří se k novopohanství staví kriticky a neuznávají ho. Novodobé pohanství je dále chápáno jako návrat k víře našich předků či směs různých směrů. Takto novodobé pohanství vnímají například *Sněhulák*, *Elora*, *Pavel*, *Marianna*, *Pepi*, *Mamba Myslič* či *Krahujec*.

Sněhulák: „Návrat k víře našich předků a vzdání úcty prastarým Bohům. Je to vzkaz, že s nimi stále počítáme.“

Elora: „Pokus o návrat k předkům a přírodě.“

Pavel: „Jako směs různých více a méně zajímavých tradic a praktik. Nemám názor na to jako na celek. Musel bych se rozepsat o každé tradici/směru zvlášť...“

Marianna: „Ruzne smery a pokus o hledani korenu.“

Pepi: „Jsem zastáncem návratu ke kořenům a původním rituálům. Novodobé rádoby obřady se mě netýkají.“

Mamba: „Novopohanství neznám. Zařazuju tam tak wiccu a nějaké podobné moderní směry.“

Myslič: „V Čechách? Jako subkulturu, která se neshodne ani na tom, jakou barvu má lejno.“

Krahujec: Životní styl, cestu... typ subkultury? Ostatní ho berou jako projev odporu proti autoritám, hraní si na něco výjimečného, či pasování se do role zastánců jediné správné cesty.

4.2 POHANSTVÍ ZALOŽENÉ NA OBSAHU POHANSTVÍ

Doposud jsem se zabývala vnímáním novodobého pohanství skrz definice. Ukázala jsem, že vnímání novodobého pohanství je chápáno na základě vzniklých konstruktů a kategorií, jež měly sloužit k pochopení pohanství, k vymezení druhých vůči pohanství a později k identifikaci novodobých pohanů. Již se nebudu v práci zabývat historickým pohanstvím, ale budu se zaměřovat na novodobé pohanství. Nyní se pokusím popsat pohanství z hlediska samotného obsahu novodobého pohanství a odpovědět na následující otázky. Jak vypadá novodobé pohanství a novodobý pohanský svět a jakými prvky je novodobé pohanství tvořeno?

Při odpovídání na tyto otázky vycházím z mého pozorování, které probíhalo šest let mezi novodobými pohany, a z výpovědí mých informátorů. Mezi hlavní prvky novodobého pohanství patří *úcta k přírodě, předkům a božstvům*. Příroda je pro novodobého pohana přirozeným prostředím. Většina novodobých pohanů se k přírodě chová šetrně a chrání ji. Zároveň novodobí pohané uctívají přírodní božstva, bůžky, bytosti a duchy kraje, jako je například Mokoše, Cernunnos, Perun, Dažbog apod. Novodobí pohané si uvědomují důležitost předků. Nebýt jich, nejsme tu. Kult předků zahrnuje jak předky „po krvi“, což jsou předkové naší rodové linie, kam patří naši rodiče, prarodiče, praprarodiče a tak dále, tak i etnika, jež byla na našem území před námi, anebo předci „po profesi“. Profesionální předkové jsou lidé, kteří vykonávali naši profesi před námi. V mém případě se jedná o antropology, jako například o B. Malinowského, F. Boase, Č. Zíbrt, R. Benedictovou, É. Durkhaima, apod. Božstva a bytosti bývají individuální a odvíjejí se od víry a praxe věřícího. Kromě zmíněné úcty je v novodobém pohanství důležitá zmíněná *víra a praxe*. Díky víře a praxi získává novodobý pohan zkušenosti, skrz které legitimuje zpětně víru a praxi (Achrer 2015 in Česká pohanská společnost 2019).

Dalším důležitým prvkem novodobého pohanství je *setkávání novodobých pohanů*, kteří více či méně inklinují k pohanství, ať už jako k životnímu stylu, filosofii, pohanské subkultuře, folklóru či náboženství. Do této části pak zahrnuji *novodobou pohanskou módu, filmy, seriály, literaturu či hudbu* (různých kvalit a žánrů). Zároveň je novodobé pohanství tvořeno sítí *novodobých pohanských směrů a institucí*, které si jsou rovnocenné, navzájem se doplňují a tvoří společně novodobé pohanství.

Novodobí pohané různých směrů a organizací se navzájem znají a setkávají se při festivalech, jako jsou Keltská noc v Plumlově, Lughnasad v Nasavrkách či Lughnasad na Veverí, dále při oslavách svátků, historických akcích, nebo na neformálních setkáváních. Novodobé pohanství zároveň existuje, jak v reálném světě, tak i v tom „virtuálním“.

Prostředí, v němž se novodobí pohané pohybují, lze rozdělit na novodobé pohanství „virtuální“ a „reálné“. Toto dělení je založené na zamyšlení, jež vyplývá z mého výzkumu. Během výzkumu jsem narazila na dvě prostředí, které jsem pojmenovala jako novodobé „reálné“ pohanství a novodobé „virtuální“ pohanství. Uvědomuji si, že i „virtuální“ pohanství může pro novodobé pohany představovat určitý typ „reálné“ reality.

„Reálné“ novodobé pohanství se odehrává v reálném světě, kde se novodobí pohané setkávají při akcích tváří tvář. Jsou v osobní interakci, kde na sebe mohou reagovat bezprostředně a ihned. Novodobí pohané se většinou potkávají na pohanských akcích typu oslavy, rituály, festivaly, koncerty apod. Pokud mezi pohany vznikne například přátelský vztah, setkávají se i mimo tyto akce.

„Virtuální“ novodobé pohanství se odehrává na internetu. Na pohanských webech a webech novodobých pohanských skupin či sociálních sítích jako je Facebook či Youtube. Zde mohou novodobí pohané hledat informace, diskutovat nad různými tématy, sdílet pohanskou tvorbu či své zkušenosti nebo se domlouvat nad setkáními. V současné době existuje na Youtube projekt jménem Pohanský pohled, kde se novodobí pohané zabývají určitým tématem, které rozebírají a na které říkají svůj názor. Podněty na témata dostávají od sledujících ve formě dotazů, na které následně odpovídají. Zároveň existuje facebooková skupina, jež shromažďuje všechna videa Pohanského pohledu dohromady. Do tohoto projektu jsou zapojeni například Miky, Luned, John Gort, Lenora nebo Coreyemmah. Coreyemmah zároveň vlastní svůj Youtube kanál, který lze najít pod názvem Witchcraft studies. Na tomto kanálu seznamuje zájemce s čarodějnictvím. Najdete zde různá videa o amuletech, rituálech, bylinkách, ochraně až po témata, která reflektují současnou dobu a společnost.

Videa jsou jednoduchým a zajímavým seznámením s čarodějnictvím³⁶. Dalším youtuberem je Miky s jeho kanálem Mikyho rozumy. Miky seznamuje diváky s pohanstvím převážně z pohledu severského novodobého pohanského směru. Posledním youtuberem, kterého zde chci zmínit, je člověk, který se na Youtube vyskytuje pod jménem Cesta druida. Tento youtuber se zabývá ve svých videích druidskou cestou.

Na Facebooku lze objevit několik pohanských stránek a projektů, jež se zabývají novodobým pohanstvím, od odkazů na obrázky, novodobé pohanské akce, novodobou pohanskou tvorbu (hudbu, pohanské ručně vyráběné předměty apod.) přes články až po různá diskusní témata. Některé z nich se zabývají celkově pohanstvím, jiné jen určitým směrem. Protože existuje spousta facebookových stránek, uvedu zde jen pár z nich. Konkrétně ty, které navštěvuji sama. Nejvíce využívám stránky České pohanské společnosti, poté stránky Jsem pohan a jsem na to hrdý, Stezky pohanství, Druidská skupina, Po stopách Ásatrú a Pohanský kruh.

Webové stránky jsou dvojího typu. Buď zastřešují celé novodobé pohanství, takovými weby jsou například ČPS, Stezky pohanství a bývalá Pohanská federace, Bohyne.net), nebo jsou zaměřeny na jednotlivé novodobé pohanské směry (Pohanský kruh, Rodná Víra, Slovanský kruh, druidstvi.cz apod.). Tyto weby jsou zaměřeny na daný novodobý pohanský směr, jenž pohanství popisuje a chápe skrz vlastní pohled. Pokud se jedná o Rodnou Víru či Slovanský kruh, je pohlíženo na novodobé pohanství skrz své vlastní náboženství, zkušenosti a informace, jež mají Slované. Určitě nebudou svá božstva oslovovat Ódine, Thóre a tak dále. Stejně tak nebudou novodobí pohané označující se za Germány oslavovat Hromnice a vynášet Moranu ze svého obydlí.

³⁶ Čarodějnictví stejně jako pohanství nemá jasně danou definici, a proto lze čarodějnictví vyložit stejně jako pohanství různými způsoby. Podle F. Bowieové je čarodějnictví idea životní síly, esence či energie v lidech. Tuto životní sílu, esenci či energii mohou lidé využít skrz zaklínadla, čáry a rituály, aby uškodili či pomohli (Bowie 2008: 209).

Výhodou „virtuálního“ novodobého pohanství je hledání informací o pohanství a snadné kontaktování, čehož využívají začínající novodobí pohané. Nevýhodou „virtuálního“ novodobého pohanství je to, že v dnešní době může na internetu psát kdokoliv. Z tohoto důvodu je potřeba, aby každý se získanými informacemi nakládal kriticky. i přesto, že se mnoho činností koná cestou internetu (předávání informací, diskuse, sdílení zkušeností apod.), jsou „virtuální“ a „reálné“ pohanství propojena.

V reálném světě stále existuje spousta možností pro setkání novodobých pohanů. Česká republika je malý stát a pohanská komunita zde není velká, z tohoto důvodu se novodobí pohané většinou znají napříč republikou. Když dojde na nějakou akci, kde se pohané sejdou, jedná se o velké shledání, které dodává akcím přátelskou a mnohdy rodinnou atmosféru. Ač zde zmiňuji realitu „virtuální“, je tato práce zaměřena především na realitu „reálnou“³⁷, a to z důvodu, že mí informátoři stále upřednostňují reálná setkání před setkáním virtuálním.

Během doby, kdy se pohybuji v novodobém pohanství, jsem se nesečkala s netolerantním či nenávislným postojem k jiným náboženstvím. Ani k abrahámovským či východním náboženstvím. Velkou diskusí v novodobém pohanství je New Age. Někteří novodobí pohané mají k New Age negativní postoj, neboť jej chápou jako „vykradače pohanství“. Na druhou stranu existuje spousta novodobých pohanů, jež New Age využívá ve své praxi. Jak píše ČPS na svých stránkách:

„Pojem pohanství chápeme inkusivně, nikoliv eksklusivně. Jsme si zcela vědomi jeho nejasně vymezených hranic a připouštíme určité průniky na úrovni jednotlivců či menších skupin, které jinak obvykle jako pohanské chápány nejsou“ (Pohanská společnost 2019).

Dalším prvkem, který utváří společně s dalšími prvky novodobé pohanství, jsou *oslav* *Kola roku*. Jedná se o 8 výročních svátků spjatých s cyklem roku. Jsou to jarní a podzimní rovnodennosti, letní a zimní slunovraty a 4 období uprostřed mezi těmito oslavami. V různých novodobých pohanských směrech se svátky nazývají jinak. V keltské tradici je to Imbolc (1. února), Ostara neboli jarní rovnodennost (21. března), Beltaine (1. května), Litha neboli letní slunovrat (21. června), Lammas či Lughnasad (1. srpna), Mabon či podzimní rovnodennost (21. září), Samhain (1. listopadu), Yule čili zimní slunovrat (21. prosince).

³⁷ Realita reálná je myšlena jako protiklad k realitě virtuální.

Tyto svátky jsou spjaty s daným obdobím a procesy odehrávajícími se v přírodě. Když se na jaře bude probouzet příroda, bude se oslavovat příchod jara. Pro změnu podzimní svátky budou spjaty se sklizní a podobně. Oslavy Kola roku bývají většinou spojovány s rituály.

Posledními prvky, které mají vliv na konstruování novodobého pohanského světa, jsou *novodobé pohanské směry a organizace*. Každý směr má pod sebou několik dalších dílčích směrů, které se od sebe mohou lišit. Z důvodu ucelenosti práce budu psát pouze o základních směrech novodobého pohanství. Zmiňuji se o novodobých pohanských směrech a organizacích podrobněji, neboť mi přijde důležité se seznámit s důležitým prvkem novodobého pohanství.

Podle statistického úřadu se při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 k pohanství přihlásilo pouze 863 pohanů (Český statistický úřad 2019). Jednalo se o dobrovolné uvedení podle svého rozhodnutí (Metodika SLDB 2011). o šest let později, v roce 2017, provedla ČPS analýzu sčítání novodobých pohanů v České republice. Na formulář odpovědělo 1801 novodobých pohanů (Analýza České pohanské společnosti 2017). Což je o necelý tisíc novodobých pohanů více. Z toho lze usuzovat, že počet pohanů v České republice stoupá.

V České republice je novodobý pohanský svět rozmanitý. Můžete zde najít zástupce severské tradice Ásatrú (19,5 %), ostatní Slované mimo Rodnověrců (10,8 %), druidy (8,9 %), Rodnověří (8 %), ostatní Kelty (7,5 %), eklektické pohany (6,5 %), eklektické čarodějnictví a wiccu (7,5 %). Mezi další dílčí novodobé pohanské směry můžeme zařadit kontinentální germánskou tradici, keltskou rekonstrukcionistickou tradici, Vlčí kult, římskou a řeckou tradici, animinismus, severskou tradici Rökr, Vanatrú, wiccu Gardneriánskou, Alexandrijskou a Dianickou, baltské pohanství a paleopohanství či kemetismus (Analýza České pohanské společnosti 2017).

V této analýze jsou zastoupené jak novodobé pohanské směry (Wicca, Ásatrú, Slované či druidismus), tak i konkrétní novodobé pohanské skupiny (Rodnověří, Vlčí kult, severská tradice Rökr a Vanatrú, Gardneriánská, Alexandrijská a Dianická wicca apod.) nebo přístupy k pohanství. Jak lze z této analýzy vyčíst, není jasně určeno, co do novodobého pohanství patří a jak novodobé pohanství chápat. Tyto kategorie popsala a zahrnula do výzkumu ČPS a respondenti volili již z předem nabízených možností. Pokud se mluví o pohanství, tak většinou o keltském, germánském, slovanském směru a Wicce. Někteří jedinci řadí do pohanství i římské a řecké náboženství. Pojďme se společně podívat na jednotlivé pohanské směry.

4.2.1 KELTSKÝ SMĚR A DRUIDISMUS

Keltský směr, který je někdy nazýván Neodruidismus, vychází z předkřesťanské náboženské keltské tradice (Novák 2016: 17). V keltském směru se nachází jak rekonstrukcionistické, tak i eklektické přístupy.³⁸ V keltském rekonstrukcionistickém novodobém pohanství jde o historickou přesnost. Jedná se o snahu zrekonstruovat předkřesťanskou víru Keltů s důrazem na moderní kulturní kontext. Naproti tomu keltští eklektičtí novodobí pohané využívají různých kombinací prvků z ostatních novodobých pohanských směrů i náboženství (Holcmanová, Kubín 2016). Po celém světě existují nesouvislé proudy a tradice, které vycházejí z různých keltských tradic. (Holcmanová, Kubín 2016). Označení „keltské pohanství“ je poté zastřešujícím pojmem pro všechny tyto keltské směry (proud, tradice a náboženství) (Holcmanová, Kubín 2016). Poznání keltského náboženství pramení z písemných zpráv antických spisovatelů (zpravodajové, cestovatelé, vojáci, historikové, politici), pověstí a mýtů zaznamenaných v pozdější době, z pramenů hmotné kultury a archeologických nálezů a pramenů (Podborský 2006: 342).

Základ keltského náboženství se nachází v animismu (popř. animatismu) a kultu Velké Matky, přírodních sil a heroů. Keltové uctívali prameny, hory, stromy (hlavně posvátné duby se jmelím), některé rostliny i samotnou půdu. Zároveň měli velkou představivost, a proto se obraceli s ochranou na nadpozemské bytosti (Podborský 2006: 342).

U historických Keltů existovala dobře organizovaná vrstva vzdělaných kněží, druidů, kteří v životech Keltů hráli důležitou roli (Podborský 2006: 378). Kelty lze rozdělit na ostrovní (Keltové osídlující dnešní Velkou Británii a Irsko) a pevninské (například Galové nebo Keltové osídlující dnešní Českou republiku).

³⁸ Tuto klasifikaci navrhl Michael F. Strmiska v článku z roku 2010 *Tradiční pohanství versus eklektické: Rekonstrukce minulosti versus její vytváření*.

Keltský panteon

Keltové znali velké množství bohů. Z historických pramenů je známo kolem 400 jmen keltských bohů a bohyní (Podborský 2006: 344-350). Od ochranných bohů, ochránců lesů, pramenů, vod, zvířete až po samotné kmenové bohy. Mezi keltská známá božstva můžeme zařadit například: Danu, která je matkou bohů a bohyní země a plodnosti, Brighid, která je bohyní poezie a léčitelství, mnohdy je spojována též s ohněm, Taranis je nejvyšší bůh a bůh nebes, Teutates je bůh válek, Ogmios je průvodce mrtvých a tak dále.

Druidové a druidismus

S Kelty bývají spojováni druidové. Druidové byli nejen tvůrci náboženské doktríny a aktéry obřadů, ale byli též soudci, strážci mravů a nositeli tajemství (Podborský 2006: 378). Druidismus byla celokeltská instituce, která údajně vznikla v Británii a následně se rozšířila do Galie a dalších míst Evropy (Podborský 2006: 379). Shromáždění druidů se konala na zasvěcených místech. Druidové byli teologové, historici, právníci, astrologové a filosofové. Zároveň byli výbornými léčiteli (Podborský 2006: 378). Rozhodovali o dění kmenů a mnohdy pevně až fanaticky ovládali celý náboženský, veřejný i soukromý život Galů (Podborský 2006: 379).

Druidové se dělili na obřadníky, proroky a bardy. Obřadníci vedli náboženské slavnosti, posláním proroků bylo věštění a přinášení obětí. Aby se novic mohl stát prorokem, musel studovat údajně 12 let (Podborský 2006: 378). Bardy se proslavili svým zpěvem a básněmi. Doprovázeli keltské slavnosti a pomáhali udržovat a rozvíjet hrdinskou i náboženskou mytologii (Podborský 2006: 378).

V roce 1989 vytvořilo 15 druidských skupin organizaci Radu britských druidských řádů. Novodobí druidové navazují na dochovanou keltskou tradici a druidskou renesanci 18. a 19. století (David-Zbíral 2007). Novodobé druidství je spojováno s úctou k přírodě a s důrazem na sílu písni a mluveného slova. Druidi i Kelti slaví osm svátků (dodržují tzv. Kolo roku). Těmito svátky bývají slunovraty a rovnodennosti, Samhain, Imbolg, Beltaine a Lughnasad (David-Zbíral 2007).

Keltský směr stejně jako u ostatních indoevropských směrů (germánský a slovanský směr) vychází z uctívání přírodních jevů, přírodních duchů, přírodních bytostí a předků. Jeho tradice je udržována především uměním bardů (David-Zbíral 2007), neboť jak je známo, Keltové si své učení nezapisovali, ale memorovali pomocí básní a písni. (Podborský 2006: 378).

Současný keltský směr je založen na keltské hudbě, tanci, keltských řemeslech a způsobu keltského života. Takovým příkladem může být archeoskanzen „Země Keltů“ v Nasavrkách. Zároveň se keltský směr snaží o navázání na historické keltské pohanství. Využívá k tomu různých archeologických nálezů a pramenů. Důraz je kladen na harmonický vztah s přírodou a na sílu slova. Významné pro novodobé pohany, kteří se zabývají keltským směrem, je učení druidů.

Mezi významné druidské odnože patří původně britská organizace OBOD (Řád bardů, ovatů a druidů). Tato organizace má pobočku i u nás v České republice. Organizace nabízí zpoplatněný výcvik formou korespondenčních kurzů, kde je uchazeč při studiu veden pomocí brožurek s informacemi o druidství a jsou mu zadávány úkoly, které plní a které by jej měly posunout v jeho druidské cestě. Druhou významnou druidskou odnoží je ADF (Ár n'Draiocht Féinn). Rozdíl mezi OBODem a ADF je v tom, že se OBOD zaměřuje na rozvoj osobní spirituality, kdežto ADF je náboženskou spiritualitou (Novák 2016: 19). Druidství se zaměřuje na jedince, kteří jsou rozčarovaní z konvenční náboženské praxe a kteří hledají smysl pro duchovní spojení se zemí a se svými předky (Novák 2016: 20).

Keltské organizace v České republice

V současné době v České republice existuje Druidská skupina. Jedná se o uskupení, které poskytuje prostor všem zájemcům o druidství. Cílem této skupiny je pořádat svátky Kola roku, druidské semináře a workshopy a další akce, které rozvinou druidství v České republice. Skupina si dává za cíl ctít matku Zemi, předky, keltské bohy a bohyně a přírodní bytosti (Facebook „Druidská skupina“ 2019). Druidská skupina se prezentuje pouze na Facebooku pod heslem Druidská skupina. Zájemci o druidství mohou být zasvěceni podle tradice OBODu či ADF.

ADF v České republice nabízí druidský výcvik. Zaměřuje se přitom na běžnou rituální praxi, úctu k Zemi, bohům a předkům a na respektování druhých (ADF 2016). České učení OBODU můžete nalézt na stránkách Druidové Avronelle. (Karpíšková 2019).

4.2.2 GERMÁNSKÝ SMĚR

Stejně jako u Keltů, ani u Germánů neexistuje jeden germánský kmen či germánský pohanský směr. Pod souhrnným označením germánské pohanství (heidenismus, Ásatrú či Vanatrú) můžeme najít jak germánské, tak i severské směry, protože Germány lze rozdělit na kontinentální, skandinávské či anglosaské (Podborský 2006: 436).

První zmínky o životě Germánů se nacházejí již u Poseidonia z Apameie nebo Gaia Julia Caesara ve spisu *Zápisky o válce galské*. Autentické prameny se začínají objevovat v souvislosti se šířením křesťanství. Důležité svědectví o pohanském kultu na severu Evropy zanechal Adam Brémský (Podborský 2006: 436). Pro studium religiozity jsou potom nejcennější islandské rodové ságy (tzv. eddické texty) Snorri Sturlusona (Podborský 2006: 436).

Germánská víra vyrůstala z úcty k přírodním silám odvozených od mateřských kultů. (Podborský 2006: 436). Vyrostla tak například představa o Yggdrasilu. K personifikaci přírodních sil, složitosti kosmogonické a teogonické představy, kterou známe dnes, došlo mezi Germány v pozdější době (Podborský 2006: 437). Základním pramenem germánského či severského pohanství je Edda a Poetická Edda (Novák 2016: 23).

Edda vychází z nauky o třech světech (Midgardu, Niflheimu či Helu a Ásgardu). Midgard je svět lidí a představuje přírodu a tělo. Hel je svět Ymiho, obrů, trpaslíků a mrtvých. Představuje duši a myšlení s cítěním. Poslední je Ásgard, jenž je světem Ásů. Představují ducha a všejednotu. Tento světový názor vyhrazuje naše místo v kosmu, neboť vysvětluje ducha, duši i tělo jinak než současná věda, čímž vytváří specifický kosmický rámeček. V něm lze propojit mikro i makrokosmos (Kalweit 2003: 15).

Midgard leží ve středu, vedle něj se nachází Hel, který zároveň sousedí s Ásgardem. Grímlé je nejvyšší sféra, která přežívá periodicky se opakující zániky světů a která vytváří nové světy. Představte si nad sebou tři různě velké matrjošky, které mají mezi sebou velké mezery. Když světy zaniknou, jsou pohlceny. Nejprve nejmenší, jenž představuje Midgard, potom prostřední, jenž představuje Hel a nakonec zanikne i ta největší.

V Midgardu žijí lidé. Midgard je vlastně Země i celý hmotný vesmír. Niflheim vyobrazuje duševní zákony nebo jejich personifikaci jako je bohyně Hel, vlk Fenri či had Midgardsorn (Kalweit 2003: 17). Podsvětí se nenachází pod námi, jak je tomu v křesťanském

světě. Jedná se o jemnohmotný, subatomický svět za naším hmotným světem. Obři znázorňují duševní bytosti, které jsou zmítané vášněmi. (Kalweit 2003: 17) Hel je tvořena z ohně, ledu – horka a zimy. Z napětí mezi horkem a zimou vznikla hmota – Midgard (Kalweit 2003: 20). V Ásgardu již není místo pro nic tělesného ani duševního. Je to úroveň čistého ducha, všejednoty (Kalweit 2003: 17).

Tyto světy lze rozdělit na celkově devět dalších částí. Midgard má jen jednu část, kterou odděluje od Helu Hliněný val z Ymiho obočí a brána Helgattr. Na straně Helu dělí val od Helgrindu Železný les. Tato část spadá již do Helu společně s druhým Helgrindem, jenž je nejbližší Temnému lesu. Temný les odděluje druhý Helgrind od Ásgrindu. Ásgrind společně s Ásgattrem spadá do Ásgardu. Strážce Heimdall hlídá most Bifröst, jenž spojuje Ásgard a Midgard (Kalweit 2003 :25).

Germánský panteon

Nejvyššími bohy germánského panteonu jsou Wotan, Donar a Frey. Nejznámějším bohem je Wotan, v severské verzi je známý jako Ódin, bůh bouře, zpěvu, války nebo zajatců. Ódinovými služebníci jsou Valkýry, které sbíraly statečné padlé bojovníky a následně je doprovázely do Valhaly (Podborský 2006: 437).

Druhým nejznámějším bohem je Donar, v severské mytologii známý jako Thór, vládce blesku a hromu. Frey je bohem plodnosti. Freya je bohyně lásky a sestrou Freye. Dalším významným bohem v severské mytologii je lstivý bůh Loki (Podborský 2006: 437-446). Ráda bych zde ještě zmínila vztah mezi Thórem, Ódinem a Lokim. Loki je pokrevní bratr Ódina, jenž je otec Thóra. (Novák 2016: 24).

Germánské organizace v České republice

V současné době má germánský směr největší zastoupení fungujících uskupení v České republice. Patří sem například Pohanský kruh, Severní smečka či Po stopách Ásátrú. Pohanský kruh je „volným etnickým sdružením“ (Facebook „Pohanský kruh“ 2019), jež navazuje na víru dávných předkřesťanských Evropanů a zároveň pracuje s etnickým konceptem náboženské filosofie a snaží se o poznání moudrosti dávných Evropanů, osvojení jejich hodnot a předávání jejich tradic dalším pokolením (Facebook „Pohanský kruh“ 2019). Pohanský kruh má aktivní web i facebookovou stránku pod stejnojmenným názvem.

Severní smečka je uskupení pohanů z okolí Mohelnice. Smečka vznikla jako reakce na absenci novodobých pohanských akcí a novodobého pohanství v okolí. Náplní smečky je pořádání akcí a poskytování prostoru k seznámení s lidmi, již jsou do pohanství zainteresováni. Smečka pořádá setkávání určená primárně k seznamování, navazování kontaktů a povídání na různá pohanská témata, přes různé workshopy až po víkendové akce s různou, výraznější náplní. Severní smečka nevlastní web, proto funguje pouze formou facebookové skupiny se stejným názvem.

Po stopách Ásatrú je projekt České pohanské společnosti. Můžete jej nalézt pouze na facebookových stránkách. Jeho cílem je seznámit zájemce se severskou mytologií. S příběhy a osudy bohů a bohyň a dalších bytostí, které jsou spjaty se severskou mytologií. Zároveň zájemce seznamuje s praxí cestou plánovaných rituálů a krátkých vlogů. o projekt se starají Luned a Štěpán Krča.

4.2.3 SLOVANSKÝ SMĚR

Stejně jako tomu bylo u Keltů nebo Germánů, i Slované byli složeni z několika kmenů, jež měly svou vlastní kulturu a náboženství (Podborský 2006: 489). Nejstarší písemné informace o slovanském pohanství pocházejí od Prokopia z Kaisareie, který se zmiňuje o jediném bohu, vládcí blesku, a o uctívání řek a nymf, věštění, obětech a víře (Podborský 2006: 490). Pohanské náboženství Slovanů je chápáno jako soustava idejí vycházejících ze starých indoevropských základů, které reflektují slovanskou rodovou společnost a její instituce (Podborský 2006: 491). Ve staroslovanském náboženství chybí propracovaná doktrína a písemně zaznamenané soubory kosmogonických a teogonických mýtů. U tohoto náboženství chybí podchycení morálních i právních norem (Podborský 2006: 491).

„Máme řadu dochovaných pramenů o tom, že existovala slovanská mytologie. Nicméně nemáme žádné doklady mýtů nebo vyprávění o bozích. Vše, co o slovanské mytologii víme, je důsledkem rekonstrukce drobných příběhů vědci“ (Novák 2016: 25).

Pro slovanské pohanství je typická archaická podstata. Slované měli stejně jako Keltové animistický vztah k přírodním jevům, pramenům, vodám, hájům, stromům a zvířatům. U tohoto směru je vyvinut též kult předků (Podborský 2006: 491).

Slovanský panteon

Ve slovanském pohanství můžete narazit na boha Svaroga, jenž zobrazoval nebesa či nebeský oheň, Svarožice-Dažboga, jenž je bohem slunce a pozemského ohně. Stejně jako u keltského či germánského náboženství, i Slované měli svého boha hromů. Tím je Perun. Veles je pro změnu bohem magie (Podborský 2006: 493). Slovanský směr nemá žádné hlavní bohy, ale nejvíce uctívá ty, jež jsem zde uvedla.

Slovanské organizace v České republice

Rodná víra je společenství osob, které jsou jakýmkoliv kladným způsobem spjaty s duchovním světem Slovanů (Rodná víra 2019). Za cíl si kladou obnovovat a zachovávat původní slovanský svět. Rodná víra pořádá kromě výročních svátků a slavností akce, které obnovují posvátná místa a šíří povědomí o slovanském duchovním světě v České republice. Rodná víra má jak facebookovou skupinu, tak i web (Facebook „Rodná víra“ 2019). Na webu se tak můžete dočíst o akcích, které jsou Rodnou vírou pořádány, články a informace o původní slovanské a novodobé rodnověřské kultuře (Rodná víra 2019).

Slovanský kruh se zabývá studiem slovanských textů, ústních pramenů a spirituálních tradic. Zároveň se snaží o obnovu původních slovanských tradic a zpřístupňování učení slovanských předků široké veřejnosti (Slovanský kruh 2019). Slovanský kruh má jak internetový web, tak i facebookovou stránku. Obojí lze nalézt pod názvem Slovanský kruh. Facebooková skupina slouží pro podporu, obnovu a rozvoj původních tradic. Dále poskytuje prostor pro sdílení a diskuzi. Mezi další slovanské aktivní skupiny patří Rod Jarovíta a slovane.cz.

4.2.4 WICCA

Wicca je poslední novodobý pohanský směr, o kterém bych se zde chtěla zmínit. Tradiční Wicca³⁹ vznikla v minulém století ve Velké Británii. Za zakladatele je považován Gerald Gardner, podle něhož se jmenuje nejstarší wiccanská větev.⁴⁰ Jedná se jak o náboženství, tak o magický systém s polyteistickým náboženským obsahem. Wicca je založena na iniciační posloupnosti a Wicca se od roku 2004 rozšiřuje i na území České republiky (Wicca.cz 2019).

Wicca je zaměřená na poznávání sebe sama, zákonitostí tohoto světa a rolí, které jsou důležité v tomto světě. Dále se zaměřuje na osobní a magický rozvoj, jenž je zaměřen na poznání a praxi. Podstatou Wiccy je rituální praxe založená na alegorii vesmíru a oživení mýtu. Wicca spadá jak do hermetické, tak i do novodobé pohanské spirituality, neboť má indoevropský náboženský základ, jenž je tvořen helénským, keltským nebo germánským pohanstvím a zároveň se snaží navazovat na hermetismus a západní esoterismus (Wicca.cz 2019).

S Wiccou bývají spojovány coveny, malé, na sobě do určité míry nezávislé skupiny, které sdílí určitou magickou praxi. Magická práce Wiccanů je obvykle zaměřena na léčení, věštbu, řešení životních problémů a podobně. Wicca zastává iniciační způsob tradice. To znamená, že jedinec bude zasvěcen do dalšího stupně až po zvládnutí daného výcviku. Celkem existují tři stupně zasvěcení. Zasvěcení zároveň obsahuje přísahu mlčenlivosti, která se vztahuje na interní záležitosti a informace (Wicca.cz 2019).

V rámci Wiccy existují tři důležité větve, od kterých jsou odvozovány nynější coveny. První větví je Alexandrijská větev. Tato větev zahrnuje hermetismus a tradiční západní magii. Gardnerovská Wicca je Wicca, kterou založil Gerald Gardner. Třetí, méně početná, se nazývá dianická Wicca. V této Wicce je důležitý ženský aspekt, který dominuje nad mužským. Seóras, jeden z eklektických Wiccanů, mi o Wicce řekl následující:

³⁹ Tradiční Wicca vychází přímo z Gardnerovské či Alexandrijské Wiccy, kdežto eklektická Wicca využívá prvků z různých odvětví Wiccy, okultistických nauk, popřípadě New Age.

⁴⁰ Z tohoto důvodu nedochází k rekonstrukcím tohoto směru, ale navazuje na počátky Wiccy.

„Gardnerovská Wicca se do České republiky dostala z Rakouska. Dnes je u nás několik covenů, které její ritus dodržují a několik covenů eklektických. Kromě vyznavačů tradiční a eklektické Wiccy je zde určitá skupina nevyhraněných, kteří hledají spirituální naplnění, a wicca nebo čarodějnictví jsou první věcí, na kterou v médiích narazí. Většina ale, jak postupně přichází „věcem na kloub“, buď časem společenství opustí a posune se jinam, buď směrem k etnickému pohanství nebo se dá sekulární cestou, menší část zjistí, že wicca je pro ně „tou správnou“ a podstoupí regulérní zasvěcení“. Zároveň je ve Wicce kladen velký důraz na aspekt utajení, jedním z pravidel je Mlčení. Proto wiccané neradi přispívají do různých výzkumů.“

V rámci wiccanského směru existuje v České republice každoroční setkání „čarodějů“ BMWC (Bohemian and Moravian Witches Conference) (Novák 2016: 29).

Wiccou bych ukončila seznamování s novodobými pohanskými prvky. Vypsala jsem zde všechny prvky, o kterých se domnívám, že tvoří novodobý pohanský svět. Jedná se o oblast vyhraněných významů. V tomto případě se jedná o oblast pohanství, jež leží uvnitř reality každodenního života. Pokud se podíváme na novodobé pohanství skrz obsah, zjistíme, že pohanství je prostředím, ve kterém dochází k praktikování, uctívání a víře v bohy, předky a duchy. Dále v něm dochází k setkávání novodobých pohanů při setkání, festivalech, oslavách či rituálech a které je zároveň utvářeno novodobými pohany skrz jejich činy a přístupy. Novodobé pohanství utváří vedlejší produkty, díky nimž může být novodobé pohanství novodobými pohany vnímáno jako součást jejich životů. Jedná se o filosofii, folklór, styl, postoj či novodobou pohanskou subkulturu, která produkuje novodobou pohanskou hudbu, literaturu, módu či seriály s pohanskou tematikou. Díky těmto vedlejším novodobým pohanským produktům se pohanství dostává do podvědomí jedincům, kteří se nachází mimo novodobý pohanský svět.

4.3 PROBLÉM S DEFINOVÁNÍM POHANSTVÍ

Definovat pohanství není jednoduché. Ač se definice pohanství více či méně shodují, popisují pohanství z různých perspektiv⁴¹, které mají za následek rozrůznění vnímání pohanství. Každá skupina k definování pohanství totiž přistupovala a přistupuje podle svých kritérií. Pojďme se nyní podívat na důvody, které mohou hrát roli v rozrůznění vnímání pohanství. Problémy s definováním pohanství dle mého názoru tkví v pěti důvodech. Tyto důvody vyplývají z diskuzí s novodobými pohany a následného zamyšlení, co jednotlivé výpovědi spojuje. Pro ilustraci zde uvádím několik náhodně vybraných odpovědí na otázku, jakým vhodným způsobem mluvit o pohanech. Jako o pohanech, „pohanech“, nebo o lidech, kteří věří a zajímají se o pohanství? Nebo jak o nich mluvit a psát? Abychom se vyhnuli užití „nálepek“.⁴²

Zlý Poet: „Co třeba lidé vyznávající původní náboženství.“

Drowa: „To mě taky napadlo, jenže co v takovém případě je původní náboženství? Jak ho definovat?“

Zlý Poet: „Původní evropské předkřesťanské náboženství. a můžeš je rovnou i vyjmenovat. Tohle je užší definice pohanství tak, jak jej chápeme v Evropě.“

JGP: „A to není úplně dobrá definice. Vytváří dojem nepřerušené kontinuity. My spíše navazujeme, interpretujeme a inspirujeme se.“

Zlý Poet: „JGP taky možnost, jde o úhel pohledu, nicméně jsem ani nenašel, že by se kontinuita přerušila. Byť možná fungovala v rámci malých skupin. To, že se o něčem nemluví, ještě neznamená, že nebylo. Ateismus taky vznikl už ve starém Řecku, byť prošel změnou.“

Zde můžeme spatřit výměnu dvou názorů na kontinuitu. *Zlý Poet* i *JGP* zastávají opačný názor. Jak píše *Zlý Poet* ve svém komentáři, jde o úhel pohledu. Jiný názor má *Denethor*.

⁴¹ Ať už zmíněných křesťanů, akademiků, pohanů či dalších skupin, kteří se o pohanství zajímají. Vždy se ale jedná o perspektivu založenou na érickém či etickém přístupu. To znamená na přístupu, který vychází z dané kultury, společnosti, uskupení apod. (émický) nebo mimo ni (etický). Érickému a etickému přístupu budu ještě věnovat následující odstavce, z tohoto důvodu zde nebudu věnovat těmto dvěma přístupům prostor.

⁴² Tuto otázku jsem položila svým přátelům, jež se považují za pohany, nebo se o pohanství zajímají na svém facebookovém účtu. Pro lepší přehlednost uvádím u každé výpovědi, přezdívku daného aktéra.

„Nevidím problém v označení pohan :) možná bych se naopak ohradil proti jinému označení. Ale IMHO je to tvoje terminologie, pokud si ji uhlajis.“

Podobný názor zastává i Mamba.

„Mně se ten termín pohanství taky nelíbí. Do kolonky náboženství ve sčítání bych to rozhodně nezaškrtnla. Ale pořád je to lepší než neopohanství. :D Každopádně je to termín na úrovni hodně obecné a může pod to spadat kdekdo. Ideální je asi nazývat lidi podle toho, jak se sami nazývají. Ale pokud píšeš o všech možných směrech, asi se tomu termínu nevyhneš, ale je asi dobré napsat, že ne každý se s tím ztotožňuje a že si toho jsi vědoma a používáš to v tom významu.“

Tímto výčtem výpovědí chci poukázat na rozdílnost chápání pohanství. Pokud bych se měla zamyslet nad tím, co spojuje tyto výpovědi, bylo by to vědomí existence pohanství v historii i současnosti. Toto vědomí je předáváno a sdíleno mezi ostatní novodobé pohany i nově přichozí, na základě kolektivně sdíleného vědomí a na základě zkušeností, které novodobí pohané během své praxe získali. Výpovědi se poté liší vnímáním kontinuity, důležitosti, šířením používání termínu nebo pohledu jednotlivých směrů. Tyto odpovědi ilustrují rozdílné chápání pohanství. Následujících pět důvodů se snaží vysvětlit ono rozdílné chápání pohanství a odpovědět na otázku, proč je obtížné definovat pohanství. Jaké důvody to tedy jsou?

Prvním důvodem je pozice aktéra vůči popisovanému jevu. Skupiny či jednotlivci, kteří jsou uvnitř pohanství (samotné skupiny nebo pohané, jednotlivci, kteří se vědomě nehlásí k pohanství, ale využívají prvků pohanství, či jednotlivci, kteří se o pohanství zajímají), mají jiné znalosti a zkušenosti s pohanstvím než skupiny či jednotlivci, kteří jsou vně pohanství (ti, kteří nepracují s prvky pohanství ani se o pohanství nezajímají).

K. L. Pike jako první přichází s myšlenkou etického a érického přístupu⁴³, která se nám hodí pro vysvětlení pozice aktéra vůči popisovanému jevu. Érický a etický přístup je lidské chování, které:

⁴³ Kenneth L. Pike přichází s dichotomií fonetický – fonologický, na něj poté navazuje Marvin Harris s dichotomií érický – etický (Eriksen 2008 s. 52).

„lze popisovat buď z hlediska etického nebo z hlediska émického (oba termíny jsou odvozeny z anglického protikladu *phonetic* a *phonemic*, kterému odpovídá český protiklad fonetický a fonologický): a) etické hledisko je „objektivní“, používá se jednotně ve všech vědách a lze je aplikovat beze změny na kterýkoli jazyk i jinou lidskou činnost; jde především o objektivní klasifikaci z hlediska prostoru a času; b) émické hledisko je pokus objevit a popsat specifické vnitřní vztahy daného jevu (popř. jazyka), které mu jsou vlastní a nelze je mechanicky přenášet z jiného jevu (popř. jazyka)...“ (Černý 1996: 214).

To znamená, že émický přístup je takový popis kulturních jevů, jenž vychází z vnitřních perspektiv zkoumané kultury tak, jak jej podávají samotní nositelé (Dohnalová, Malina 2006: 187). Protikladem k émickému přístupu je etický přístup. Jedná se o vnější popis kultury z pohledu antropologa v souladu s antropologickým paradigmatem a předem stanoveného teoretického schématu s cílem umožnit komparaci kultur (Dohnalová, Malina 2006: 192). Zmiňuji se o těchto přístupech, protože zastávám názor, že naše myšlení a vnímání skutečností je předurčeno společností, v níž se nacházíme. Nejenže si utvářím svoje názory na základě toho, jak mi je danou společností, skupinou předkládáno kolektivně sdílené vědění, ale zároveň si utvářím názory na základě toho, co o skutečnosti říkají druzí.

Přikládám sem svou zkušenost, která popisuje změnu etické perspektivy na émickou. Můžete si povšimnout změny ve vyjadřování. Za pět let, kdy se pohybuji na novodobé pohanské scéně, jsem obohacena o zkušenosti a znalosti spojené s novodobým pohanstvím.⁴⁴ Na základě těchto zkušeností mohu o pohanství psát a mluvit detailněji a více do hloubky. Mé znalosti týkající se pohanství se změnily s rostoucí zásobou vědění (informací) o pohanství. Zároveň si jsem vědoma toho, že mě tyto informace ovlivňují při chápání novodobého pohanství.

⁴⁴ Pokud budu mít informace o pohanství pouze od pohanů, pohanských pramenů a skupin, pak budu mít na pohanství utvořený jediný ucelený pohled, který budu brát jako pravdivý. Čím více se ke mně dostanou odlišené informace, zkušenosti a názory od jiných zdrojů (literatury, skupin, jedinců, kteří nejsou pohany, nebo chápou pohanství jiným způsobem, než kterým nám je pohanství předkládáno), začne se nám tato pravda diferenciovat a začneme mít o ní pochybnosti.

Za dobu mého působení na novodobé pohanské scéně se má etická perspektiva (pohanství je ..., pohanství uctívá ... – někdy dost obecné a odosobněné) změnila na érickou perspektivu (pohanství je pro mě ..., jako pohan uctívám tato božstva, protože jsou součástí mé víry... – na osobnější a konkrétnější záležitost). Přiznávám, vystoupit zcela z érické perspektivy je pro mě nemožné, neboť pohanství mé chápání a myšlení natolik ovlivňuje, že jej chápu jako neoddělitelnou součást sama sebe.

Naše vědění nezáleží jen na tom, jaké máme poznatky o druhých, ale i na našich vlastních výkladech založených na domněnkách o nich. V knize *Interpretace kultur* C. Geertze píše, že nám do snahy pochopit danou realitu budou vždy vstupovat naše vlastní výklady a zkušenosti, které o realitě (jak každodenního života, tak oblastí vyhraněných významů) máme (Geertze 2000: 15-17) a to i přesto, že nám je realita překládána skrz druhé a skrze procesy socializace, externalizace, objektivace a internalizace. Přes to, že je nám předáváno kolektivně sdílené vědění, jež s dalšími nástroji utváří sociální realitu, jak každodenního života, tak i realit významů.

Z toho, co jsem zde zmínila, lze usoudit, že pohanství chápou a prožívají jinak lidé, kteří se v novodobém pohanství pohybují delší dobu a jsou s ním v bezprostředním kontaktu, a jinak lidé, kteří o pohanství mají málo informací, nebo žádné. Jinak pohanství vnímají novodobí pohané, kteří rekonstruují daný kmen, a jinak eklektičtí novodobí pohané⁴⁵. Stejně tak jedinci různého věku. Novodobí pohané zastávající určitý novodobý pohanský směr chápou pohanství skrz znalosti a zkušenosti daného směru. Zároveň je potřeba odlišovat, zda mluvíme o historických pohanech, kteří se setkali s ranými křesťany, nebo zda mluvíme o novodobých pohanech dnešní doby.

Druhým důvodem jsou hranice pohanství. Co do pohanství patří a co nikoliv? Existují hranice pohanství? Pokud ano, kde? Patří do novodobého pohanství New Age⁴⁶? Co je podstata pohanství? Co pohan, to názor. Wiccané budou více využívat prvků New Age (kyvadlo, tarot, andělské karty, vykuřovadla apod.) než pohané vycházející z indoevropských směrů. Zároveň se můžete dočíst na stránkách novodobých pohanských skupin, že New Age nechápu jako

⁴⁵ Eklektičtí novodobí pohané nenavazují pouze na jeden myšlenkový či umělecký podnět, ale vybírají z toho, co jim vyhovuje.

⁴⁶ New Age je zastřešující označení pro řadu lidí, organizací, akcí, praktik a myšlenek, které vzniklo v 60. letech minulého století převážně v USA.

pohanství (například stránky České pohanské společnosti)⁴⁷. Mohli bychom zde uvést další příklady, ale domnívám se, že pro ilustraci problému tyto příklady stačí.

Zde bych využila charakteristiku Pavla Horáka, který na přednášce Novopohanství⁴⁸ použil přirovnání novodobého pohanství k pytli, jenž se různě naplňuje a vyplňuje. Jednou můžeme v pomyslném pytli jménem pohanství najít tarot, věštění, jógu, šamanismus a podruhé nikoli. Tímto přirovnáním poukazuje na problematičnost definování. i přesto si Horák myslí, že je pohanství definovatelné.

Třetím důvodem je historie a současnost pohanství. Je novodobé pohanství tím starým historickým pohanstvím, či nikoliv? Jak jsem již uvedla, s příchodem raných křesťanů začaly být tehdejší kmeny, které věřily ve „falešné bohy“, považovány za pohany, i přestože se ony samy takto neoznačovaly. Logicky vzato, jestliže v minulosti neexistoval termín pohan či pohanství, nemohli jej historičtí pohané používat a označovat se za pohany. V takovém případě o sobě kmeny mluvily, jako o kmenu Boii, kmenu Aegoságů, kmenu Kimbrů, kmenu Vizigotů apod., nikoliv jako o pohanech. Od 60. let minulého století dochází k obnově pohanství. Aby se rozlišilo novodobé pohanství od toho historického, používá se především v akademickém prostředí termín novopohanství či jeho další varianty. Některými pohany je tento termín odmítán, neboť toto označení vnímají pejorativně a jako pozůstatek křesťanského vlivu. Zároveň někteří novodobí pohané označení pohanství nebo novopohanství neuznávají, ale akceptují jej. Pokud musejí o sobě mluvit jako o novopohanech, používají spíše termín pohan než novopohan, a to ještě ve všeobecném smyslu, jenž označuje pohanství jako takové nebo mluví konkrétně o keltském, slovanském, germánském směru, tradici či náboženství, popř. se považují za Wiccana či Wiccanku. Zkrátka každý novodobý pohan chápe a používá pojem pohanství tak, jak mu je nejbližší.

Rozdíl mezi historickým pohanstvím a novodobým pohanstvím spočívá v tom, že *historické pohanství* (pohanství) je křesťanský církevní konstrukt, kterým raní křesťané označovali jedince, jejichž víra uctívala „falešné bohy“. Tento konstrukt měl za úkol zdémonizovat pohanskou víru ve prospěch křesťanů. Termín pohanství mívá pejorativní konotaci. Za *novodobé pohanství* (novopohanství) je považováno současné pohanství, které

⁴⁷ *Pohanství* dostupné z <https://pohanskaspolecnost.cz/pohanství/>.

⁴⁸ Tato přednáška se uskutečnila v roce 2016 na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice.

vzniklo začátkem 60. let 20. století v západní kultuře, převážně v USA, odkud se následně rozšířilo do Evropy. Díky tomu je novodobé pohanství chápáno akademiky (religionisty a sociology náboženství) jako součást nových náboženských hnutí⁴⁹. Termín nová náboženská hnutí jsou nástrojem pro označení některých kontroverzních náboženských skupin, které v západní náboženské tradici navazují na své předchůdce (Lužný 1997: 26). Co může za vznik nových náboženských hnutí a obnovu novodobého pohanství? Nová náboženská hnutí začala vznikat na základě změn v sociokulturních podmínkách života. Nové komunikační technologie, proces globalizace, interkulturní kontakty, hospodářský rozvoj či nárůst populace daly základ novým náboženským hnutím. Díky studené válce, Karibské krizi, válce v Koreji apod. narůstalo v mladých lidech napětí a nesouhlas s tehdejšími sociálními a politickými poměry (Lužný 1997: 30-31).⁵⁰

„Krise šedesátých let byla podle Bellaha krizí smyslu, tedy náboženskou krizí s řadou politických, sociálních a kulturních důsledků“ (Lužný 1997: 32).

Se sekularitou přichází počátek hledání nové spirituality. Novodobé pohanství se snaží obnovit náboženství preliterárních kultur. Jeho stoupenci jsou přesvědčeni, že každá náboženská tradice je odlišná a že je zbytečné proto hledat celosvětové univerzální náboženství. Výrazným prvkem novodobého pohanství je snaha rozvíjet regionální náboženské tradice (Lužný 1997: 98). Mezi tyto náboženské tradice patří keltský, germánský, slovanský směr či Wicca.

Čtvrtým důvodem je historicko-kulturně-sociální prostředí, v němž žijeme. Prostředí nás od malička utváří, vštepuje nám své představy o realitě a skrz mocenské mechanismy a nástroje nás kontroluje a ovlivňuje. Naše vlastní chápání světa, které je utvořeno na základě doby, kultury a sociálních podmínkách, je tedy omezením pro porozumění světů druhých. Jinak řečeno, naše „realita“ a „vědění“ jsou odlišné od „realit“ a „vědění“ druhých (Berger; Luckmann 1999: 9).

⁴⁹ Termín nová náboženská hnutí označují náboženství, které se navrácí k předkřesťanské víře, náboženstvím a tradicím indoevropských kmenů a která vznikla v 60. letech minulého století v USA odkud se rozšířila do Evropy (Lužný 1997: 21).

⁵⁰ Touha a postupné navracení se do minulosti není jen náboženskou záležitostí, ale týká se celého sociálního a kulturního života postmoderních západních společností.

Pátým, a posledním důvodem, proč je těžké definovat pohanství, jsou přístupy k novodobému pohanství. V současné době dochází k prolínání prvků historického pohanství s prvky, idejemi a praktikami novodobého pohanství a dalších jiných náboženství. Na základě přístupu a následném zacházení se zdroji a informacemi lze novodobé pohany a novodobé pohanství rozdělit na rekonstrukcionistické a eklektické (Strmiska 2010). Během výzkumu jsem narazila na dva další přístupy k pohanství. Pojmenovala jsem je mělký a hlubší přístup. Ty jsou založené na přístupu k samotnému pohanství a vycházejí hlavně z diskusí, které jsem vedla s pohany. Ač je tento poznatek v počátcích⁵¹, cítím, že je důležité se nad tímto tématem zamyslet. Je třeba říct, že toto zamyšlení vychází ze čtyř diskusí. Z tohoto důvodu nelze poznatky generalizovat na novodobé pohanství. Toto téma si zaslouží větší prostor a studium, kterému se v této práci nedostává. Pojďme se nyní podívat na jednotlivé přístupy k novodobému pohanství.

Rekonstrukcionisté se snaží o věrnou a přesnou rekonstrukci materiálního i nemateriálního dědictví kmenů. Věnují se především vědeckému studiu starých textů, archeologii, folklóru nebo jazyka (Strmiska 2010). Tito pohané se snaží o co nejpresnější kopii života historických pohanů ať už oblečením, nádobím, obydlím, nástroji či tradicemi, obyčejí apod., a to hlavně indoevropských kmenů, které se nacházely na území dnešní Evropy a České republiky.

Rekonstrukcionisté jsou přesvědčeni, že staré archeologické prameny a texty obsahují spolehlivé informace (Strmiska 2010). Zároveň sledují vědecké debaty, badatelské trendy především v historii, archeologii a folklóru a mnohdy jsou sami badatelé (Strmiska 2010). Strmiska na webu Sarmatia píše o zdrojích rekonstrukcionistů následující:

„Pro rekonstrukcionistické pohany platí, že čím starší je svědectví, které podává informaci o pohanském náboženství minulosti, tím lépe a stejně tak, čím více moderních pohanských praktik a idejí lze uvést do souladu s tím, co je známo o pohanském náboženství minulosti, tím lépe. Nelze říci, že si rekonstrukcionisté na staré tradice netroufnou a vytváří své vlastní interpretace a adaptace, které by vyhovovaly moderním hodnotám a životnímu stylu; spíše považují starší tradice za lépe zavedené, autoritativnější a autentičtější než ty vytvořené později či jen nejasně představované“ (Strmiska 2010).

⁵¹ Při hledání na internetu jsem nenarazila na žádnou akademickou práci, která by se zabývala těmito přístupy.

Rekonstrukcionisté se zaměřují na evropské kmeny Keltů, Germánů, Slovanů, popřípadě Římanů a Řeků a jejich tradice, náboženství, předky a bohy. Tématem kontinuity tradic a zvyků se zabýval například historik E. Hobsbawm. Podle něho se současné tradice a zvyky snaží vytvářet kontinuitu s historickou minulostí. Hlavním rysem chápání tradice bývá neměnnost a spjatost s ritualizací, což je případ i novodobého pohanství. Podle Hobsbawma si tradice nemohou dovolit být nezměněné, protože i tradiční společnosti procházejí změnami (Šavelková 2011: 7). Vystává zde otázka, do jaké míry je dnešní novodobé pohanství historickým pohanstvím a do jaké míry se jedná o novou podobu pohanství.

Eklektici se na rozdíl od rekonstrukcionistů necítí být vázáni dřívějšími náboženstvími a tradicemi dávných předků. Méně tíhnou ke studiu historického pohanského náboženství a chápou ho jako provizorní mezník k hlubší duchovní zkušenosti a praxi. (Strmiska 2010). Eklektici chápou historické pohanství jako zdroj inspirace. Historickým pohanstvím se inspiroují a vybírají z něho ideje, praktiky, božstva a rituály pro svou vlastní praxi. U těchto novodobých pohanů dochází ke kombinaci prvků evropských původních pohanských směrů s prvky neevropských náboženství. Eklektičtí novodobí pohané kombinují prvky na základě podobnosti a potřebě doplnit svou praxi (Strmiska 2010).

Dodala bych další rozdíl, který spočívá v otevřenosti a toleranci. Eklektici bývají na rozdíl od rekonstrukcionistů více otevření a tolerantnější. Identita eklektických novodobých pohanů je založena na otevřenosti a přirozenosti, která není spojena s určitým regionem země či určitou skupinou lidí. Duchovní tradice též nenáleží určité oblasti či skupině lidí, ale je bodem pro další duchovní cestu (Strmiska 2010).

V dalším přístupu, *mělkém*, novodobí pohané přistupují k novodobému pohanství „pouze“ jako k nějakému životnímu stylu, filosofii či k náboženství. Zařadila bych sem například metalisty, fanoušky seriálu Vikingové, Britannia, fanoušky fantasy žánru apod., Neznamená to, že fanoušek metalu či fantasy žánru nemůže mít hlubší zájem o pohanství a nemůže provádět pohanskou praxi. Takovéto škatulkování by bylo mylné a chybné. Stejně tak jako v případě druhého přístupu.

V posledním přístupu, *hlubším*, se jedná především o osobní rozvíjení, čerpání nových pohanských znalostí a zkušeností, praktikování apod. Tito novodobí pohané čerpají informace ke svému směru. Uctívají své bohy, předky či bytosti a dále s nimi pracují. Dále dodržují oslavy a rituály spjaté s Kolem roku.⁵² Na rozdíl od prvního přístupu mají tito novodobí pohané zájem o další vzdělávání a průnik do pohanství.

S tímto přístupem souvisí označení „praktikující“ a „nepraktikující“ novodobí pohané. Termínem „praktikující“ novodobí pohané jsou označeni (druhými nebo sami sebou) takoví novodobí pohané, kteří se dále rozvíjejí a posouvají se ve své novodobé pohanské praxi. Ať už četbou, rituály, či dalším studiem. Za „nepraktikující pohany“ jsou označováni (též druhými nebo sami sebou) takoví novodobí pohané, kteří vědí, co je pohanství, ale už třeba nevlastní osobní domácí oltáře a nedělají své osobní rituály. Jak jsem již řekla, tyto dva přístupy nelze generovat na celé pohanství. To, co platí pro jednoho pohana, nemusí nutně platit pro druhého.

Odlišnosti v definicích připisují zmíněným důvodům, které mají vliv na utváření definic. Jsou jimi tedy historicko-společensko-sociálně-kulturní prostředí, hranice pohanství, historie a současnost pohanství, pozice aktéra vůči popisovanému jevu a přístupy k pohanství. Podobnost poté připisují primárním pramenům, odkud akademici a novodobí pohané čerpají své znalosti. Akademici čerpají z pramenů středověkých dobyvatelů, misionářů či cestovatelů, kteří byli křesťany. Později čerpají informace od novodobých pohanů, kteří se inspirují a učí o pohanství z primárních a historických zdrojů a akademických prací, aniž by si uvědomovali, že se jedná o literaturu, která je často psána křesťany. Ať už to byli misionáři, dobyvatelé či cestovatelé za dob renesance a humanismu.

⁵² Vycházím z diskusí vedených v České pohanské společnosti a z vlastního pozorování.

5. NOVODOBÝ POHANSKÝ SVĚT a NEPOHANSKÝ

NOVODOBÝ SVĚT

V práci vycházím z představy dvou světů, novodobého pohanského světa, jenž je oblastí vyhraněných významů a nepohanského novodobého světa, jenž je realitou par excellence. Tyto světy chápu jako dva různé světy, které se překrývají a mají propustné hranice.⁵³ Proto je nyní na místě, abych vás s nimi seznámila. Novodobý pohanský svět vychází z novodobého pohanství. Z tohoto důvodu není potřeba znovu zabíhat do detailů, které byly již napsány. Ale i přesto bych ráda odpověděla na otázku, co je novodobý pohanský svět a čím je tvořen. Čím méně budu psát o novodobém pohanském světě, tím více bych se ráda zmínila o nepohanském novodobém světě. Pojďme se nyní podívat, co je novodobý svět a čím je tvořen.

5.1 NOVODOBÝ POHANSKÝ SVĚT

Svět lze chápat, jako celek přírody, věcí, míst a událostí, které nám jsou přístupné skrze naše smysly, zkušenosti, rozum a emoce. Novodobý pohanský svět je poté část tohoto světa. Je světem, kde se nachází novodobé pohanství a jeho realita. Novodobý pohanský svět je utvářen nejen prvky, prostředím a přístupy novodobého pohanství, ale i konstrukty jako jsou definice a kategorie, skrz které je nahlíženo na novodobé pohanství a jež utváří chápání novodobého pohanství. Prvky či rysy, které utvářejí novodobé pohanství, jsou úcta k přírodě, předkům a bohům. Dále víra a praxe, setkávání, novodobé pohanské směry a organizace, oslavy svátků Kola roku, festivaly, prostředí, v němž novodobé pohanství existuje, a jako „vedlejší produkt“ novodobého pohanství, subkultura.⁵⁴ Dle mého názoru mají vliv na utváření novodobého pohanství a novodobého pohanského světa i přístupy, kterými k novodobému pohanství přistupujeme. Jsou jimi rekonstrukcionistický, eklektický, mělký a hlubší přístup.

⁵³ Jsem si vědoma skutečnosti, že se do pohanského světa promítají prvky nepohanského světa, a naopak pohanský svět se promítá do toho nepohanského, díky čemuž se oba světy navzájem ovlivňují. Předmětem výzkumu je tedy střet těchto dvou realit.

⁵⁴ Podle Lyona se moderna vyznačuje komunikační a informační technologií a příklonem ke konzumerismu (Lyon 2002: 26). Tyto tři rysy moderní doby lze spatřit i v novodobém pohanství, které využívá komunikační a informační technologie (internet) a zároveň produkuje spotřební materiál v podobě pohanské hudby, filmů, seriálů, oblečení atd., kolem něž se utváří subkultura novodobého pohanství.

Zároveň jsem během výzkumu narazila na dva přístupy, jak akademiků, tak i samotných novodobých pohanů, které nabízejí perspektivu utváření novodobého pohanství, podle nichž došlo k vytvoření novodobého pohanství. Tyto přístupy je možné popsat z antropologického hlediska. *Prvním přístupem je evolucionismus*, v rámci nějž je možné novodobé pohanství chápat jako lineární vývoj od historického pohanství k současnému novodobému pohanství. Jedná se pak o vývoj, ve kterém by měly být zachovány zkušenosti a znalosti historického pohanství, a to i přes přizpůsobování pohanství daným dobám a historickým událostem. *Druhým přístupem je konstruktivismus*, který tvrdí, že novodobé pohanství nevzniklo jako další fáze vývoje pohanství, ale bylo znovu vykonstruováno v 60. letech minulého století ve Spojených státech amerických, odkud se rozšířilo dál do světa. Vznikem novodobého pohanství jsem se již zabývala, proto se zde nebudu znovu rozepisovat o této problematice. Pokud bych se měla přiklonit k jednomu nebo druhému přístupu, jsem zastánce druhého přístupu, tedy že novodobé pohanství vzniklo v minulém století na základě informací a zkušeností, které byly čerpány z historických pramenů. Jsem totiž zastánce toho názoru, že pohanství, které bylo staletí utlačováno křesťanstvím, se nemohlo zachovat v takové míře, aby mohlo v současné době navázat zcela „jen tak“ na historické pohanství. Nepopírám možnost, že se pohanství v nějaké míře dochovalo do současné doby⁵⁵, ale dle mého názoru se jedná o zanedbatelnou míru.

Toto všechno lze považovat za novodobý pohanický svět. Tato část světa a jeho realita je vyhraněnou oblastí významů⁵⁶. Realita novodobého pohanství je realitou sociální. Jak jsem již psala, sociální realita je neustále tvořena v procesu interakce a komunikace, a to mezi minimálně dvěma subjekty.

Co je ale realita? Realita je vše kolem nás, co existuje nezávisle na naší vůli. Podle Bergra a Luckmanna je realita:

„vlastnost náležející jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vlastní vůli (tyto jevy nepřestanou existovat, i kdybychom si to sebevíc přáli) (Berger, Luckmann 1999: 9).

⁵⁵ Především v oblastech jako je Bělgorodská, Moskevská, Ternopilská oblast či Kaluze.

⁵⁶ Tento pojem používají P. Berger a T. Luckmann v knize *Sociální konstrukce reality*. Vyhraněné oblasti významů jsou poté ostatní reality, které nejsou realitou každodenního života. Novodobé pohanství poté může být vyhraněnou oblastí významů například přístupem k náboženství, tolerancí, zájmem o přírodu, předky a bohy apod.

S realitou souvisí vědění, protože nám vědění dává jistotu ve skutečnost reality. Podle Bergera s Luckmannem, je vědění:

„jistota, že tyto jevy jsou skutečné a jsou nositeli určitých vlastností. [...] Člověk tak obývá svět, který je pro něj „skutečností“, i když tuto skutečnost může chápat různými způsoby, a „ví“, s různou mírou jistoty, že tento svět má takové a takové vlastnosti“ (Berger, Luckmann 1999: 9).

Troufám si tvrdit, že nám vědění nejen ukazuje, že je realita skutečná, ale také nám realitu zpřítomňuje. Realita existuje i bez vědomí o dané realitě či realitách, ale právě ono vědění nám realitu přibližuje. Čím více máme informací, znalostí a zkušeností s onou realitou, tím více nám je blíže a je nám reálnější než reality, o kterých nic nevíme. Berger s Luckmannem píšou ve své knize o RKŽ. Tuto realitu můžeme vnímat jako realitu, která je nám dána a je pro nás všechny stejná. Jedná se o jakousi nad realitu, která se nachází nad realitami, které je možné chápat jako vyhraněné oblasti významů. Liší se poté úhlem, kterým na danou realitu nahlížíme skrze své zkušenosti, znalosti a informace, které máme. Proto jsou realita i vědění relativní, což znamená, že jsou ve vztahu k něčemu. Určité druhy reality a vědění jsou tedy vázány na jisté sociální kontexty, které jsou utvářeny společností. V rámci RKŽ píšou Berger s Luckmannem o osách „tady“ a teď“. Tyto osy RKŽ utváří. Čím blíže jsme těmto osám, tím více je nám realita zpřítomněna a uvědomujeme si ji. Domnívám se, že tyto osy je možné přenést na jakoukoliv sociální realitu. i na reality vyhraněných oblastí významů, jako je v našem případě realita novodobého pohanství. Čím více budu přítomná v této realitě, budu mít zkušenosti a znalosti o pohanství, tím více pro mě bude pohanství reálnější. Otázkou však je, zda této realitě uvěřím, či nikoliv.

Novodobý pohanský svět je tedy část světa, kde se nachází novodobé pohanství. Je tvořen prvky novodobého pohanství, a čím více jsme přítomni v tomto světě, tím více se nám zdá reálnější. Už víme, co je novodobý pohanský svět a čím je utvářen. Nyní se budu zabývat nepohanským novodobým světem.

5.2 NEPOHANSKÝ NOVODOBÝ SVĚT

Když je novodobý pohanský svět část světa, v níž se nachází novodobé pohanství, je možné nepohanský novodobý svět vnímat jako zbytek světa, v němž se nenachází novodobé pohanství? Tato perspektiva však nabízí velmi specifický pohled, který by naznačoval izolovanost, ohraničenost a případně neprostupnost zkoumaného fenoménu.⁵⁷ Protože se zabývám novodobým českým pohanstvím, rozhodla jsem se, že se zaměřím v nepohanském novodobém světě na současnou náboženskou situaci v České republice.

Kapitalismus, desakralizaci a sekularizaci náboženství považují za charakteristické procesy, jež se podílejí na současné podobě náboženství v České republice. Díky těmto procesům dochází ke změně religiozity v České republice. Na rozdíl od K. Marxe, který kapitalismus studuje z perspektivy ekonomické a chápe kapitalismus jako nespravedlivý špatný systém, M. Weber se zabývá v díle *Protestantská etika a duch kapitalismu* náboženskou perspektivou. Zdroj kapitalismu se nachází podle Webera v touze kalvínských podnikatelů dosáhnout hmotného úspěchu. Tato touha napomohla rozkvětu západní civilizace a dala základ rostoucímu kapitalismu (Airborn 2019). Oproti kapitalistické orientaci stojí orientace tradiční⁵⁸ (Lužný 1999: 44). Na rozdíl od kapitalisticky orientovaného člověka, jenž nadbytečně hromadí zisk a materialistické objekty, tradičně orientovaný člověk získává jen tolik, kolik potřebuje pro svoje tradiční potřeby (Lužný 1999: 44). Weber přichází s tezí „ducha kapitalismu“, který má označovat propojení ekonomického a morálního myšlení západní civilizace (Lužný 1999: 43). Ekonomické jednání získává eticky legitimizovaný způsob života. Dosahování zisku je morálně regulováno (Lužný 1999: 43).

⁵⁷ Kritika přispívání antropologů ke zkreslené reprezentaci zejména příslušníků mimoevropských kultur jako homogenních, ohraničených a izolovaných skupin, „zamrzlých v čase“, rezonovala v oboru od konce 80. let 20. století. Viz Abu-Lughod (1993), Renato Rosaldo (1989), Marcus, Fischer (1986).

⁵⁸ Označení „tradiční“ je používáno ve smyslu původní (původní tradice, původní náboženství, původní společnost apod). Hobsbawm přichází s teorií vynalézání tradic, podle které je tradice proces formalizace a ritualizace, která se odkazuje na minulost. Jedná se o adaptaci starých tradic v nových podmínkách pomocí starých modelů pro nové účely (Hobsbawm 1995: 4-5).

Duch kapitalismu stojí proti náhodnému a příležitostnému získávání bohatosti (Lužný 1999: 43). Kapitalismus s sebou přináší materialismus. Sice je hromadění zisku proti Bohu samotnému, neboť „smyslné užívání bohatství je nepřipustné, neboť představuje zbožštění stvoření, a ne uctívání Boha samotného“, ale hromadění zisku si lidé legitimizují argumentem, že jim Bůh požehnal a že se Bohovi hospodaření člověka líbí (Lužný 1999: 45).

Racionální jednání je takový úkon, v němž převládá základní strategie sociálního jednání a díky kterému jsou eliminovány všechny myšlenky na magii. Pro eliminaci myšlenek na magii byly klíčové dva momenty. Prvním je podřízení myšlení a jednání s cílem ovládnout svět přírody a společnost a druhým je vymanění myšlení z vlivu magie⁵⁹, neboť jak píše J. G. Frazer v pokračování Zlaté ratolesti, druhá žeň:

„[...] Velkou roli hrála v rané historii lidského myšlení víra v magii. Tato víra spočívá ve dvou hlavních logických omylech; za prvé, že napodobením požadovaného jevu jej lze vyvolat, a za druhé, že věci, které byly jednou spojené, se mohou navzájem ovlivňovat i po oddělení, jako by toto spojení nadále trvalo. [...] Je-li tato analýza správná, vyplývá z ní, že víra v magii je zcela mylná. Všechna očekávání jsou nesmyslná a pouze klamou důvěřivce, který v ně věří“ (Frazer 2000: 6).

Tento citát poukazuje na způsob smýšlení vědců 18. - 19. století. Například víra v demony, duchy, duše, božstva či magii byla v očích racionálně založených jedinců „moderní“ doby chápána jako zastaralá a iracionální záležitost, jež musí být nahrazena racionálními a moderními věcmi.⁶⁰ Toto nahrazování si žádalo takzvané „odkouzlení světa“ (Lužný 1999: 53). Odkouzlení světa dalo světu řád a předvídatelnost. Zbavilo jej nadpřirozených bytostí, bohů a démonů (Lužný 1999: 53). Odkouzlení světa bývá spojováno s vědeckým myšlením a skeptickým přístupem k nadpřirozeným (nevysvětlitelným) věcem. Takovým příkladem poslouží současný Český klub skeptiků Sisyfos, který uděluje každoročně anticenu Bludný balvan za pseudovědeckou činnost (Sisyfos 2019).

⁵⁹ V eliminaci myšlenek vidím hlavní důvod, proč stojí v současné době víra a náboženství mimo hlavní dění české společnosti.

⁶⁰ Odlišný pohled na eliminaci myšlenek na magii ukázal Claude Lévi-Strauss v knize Myšlení přírodních národů, kde se například v kapitole Věda konkrétního zabývá vztahem mezi myšlením „primitivních“ národů a vědy.

Důvěra a vypočitatelnost jsou východiskem pro moderní způsob racionální kalkulace, která vychází z ekonomické a sociální potřeby platnosti daného slova (Lužný 1999: 54). Díky racionální kalkulaci se stává kvantitativní uvažování a na něm založená standardizace účinným mocenským nástrojem k ovládnutí přírody a lidí (Lužný 1999: 54).

Logicky vzato, pokud silící racionální uvažování potlačovalo tradiční „magické“ a „náboženské“ představy, muselo dojít k oddělení „vědeckého“ racionálního světa od iracionálního „náboženského“ světa. K tomu docházelo díky sekularizačním⁶¹, privatizačním⁶² a desakralizačním⁶³ procesům. T. Luckmann kritizuje jednostrannost sociologie náboženství, jež byla orientována pouze na jedinou náboženskou formu, a to na církevní religiozitu (Lužný 1999: 73). Což dokazuje následující studie sociologů D. Hamplové, Z. Nešpora a O. Nešporové, kteří se zabývají sekularizací v České republice. Autoři výzkumu neakcentují vliv novodobých hnutí, která se dostávala do České republiky v 90. letech minulého století ze Západu. Místo toho se zabývají pouze studiem církevních (křesťanských) náboženství. A co říkají o sekularizaci v České republice?

Podle mnoha srovnávacích studií vychází Česká republika jako nejateističtější společnost v Evropě (Václavík aj. nedatováno: 1). Sociologové D. Hamplová a spol. argumentují, že tato teze neporozuměla české religiozitě. Pro české náboženství je klíčová výrazná tendence k privatizaci (převádění hlavně majetku ze státního [veřejného] sektoru do soukromého vlastnictví) a individualizace a vysoká míra nedůvěry k tradičním náboženským institucím (křesťanským církvím) a velká náboženská ngramotnost (Václavík aj. nedatováno: 2). Tyto elementy způsobují podle autorů záměnu českého ateismu za individualizovanou a privatizovanou spiritualitu⁶⁴ (Václavík aj. nedatováno: 2).⁶⁵

⁶¹ Sekularizace je proces, v kterém dochází k převedení církevního majetku mimo církve, zesvětštění a omezení církevního vlivu (Sociologická encyklopedie 2021).

⁶² Privatizace je odstátnění, převedení majetku z vlastnictví státu do vlastnictví nestátních subjektů.

⁶³ Desakralizace je proces odposvátnění.

⁶⁴ Individualizovaná a privatizovaná spiritualita je taková spiritualita, která je zaměřena na jedince.

⁶⁵ Otázkou je, zda česká religiozita prošla vývojem, který ve své práci popisují Hamplová a spol. či, jak, píše Lyon ve své knize *Ježíš v Disneylandu*, jenom narazila na omezenost sekularizačních teorií, s kterými Hamplová a spol. pracovali. Podle Lyona, totiž sekularizační teorie mají omezený pohled na náboženství a skrz ně je vnímání náboženství jiné. To má za následek omezující pohled na náboženství.

Co předcházelo individualizované a privatizované spiritualitě? Rostoucí nedůvěra v náboženské instituce, která započala již v první Československé republice. V tomto období dochází k dominantnímu vymezování vůči katolické církvi. Dochází k tendenci privatizovat náboženství a vytvářet náboženský indiferentismus (Václavík aj. nedatováno: 2). Během let 1910 až 1921 přišla katolická církev o 1 200 000 členů (Václavík aj. nedatováno: 2). Po 2. světové válce docházelo k odsunu německých menšin z českého pohraničí. Díky této události ztratila Československá republika další velkou část katolických věřících, ale nejen jich. Zasažena byla i Evangelická, Novoapostolská či Starokatolická církev (Václavík aj. nedatováno: 2). Zároveň v Československé republice nadále přetrvával antikaticismus (Václavík aj. nedatováno: 3). Census z roku 2001 uvádí, že 59 % obyvatel České republiky je bez vyznání, 32 % je věřících a 9 % neodpovědělo. Podle autorů studie za absenci vyznání v České republice můžou demografické změny a rozštěpenost a neschopnost náboženských skupin oslovit potenciální konvertity (Václavík aj. nedatováno: 5). Zato malé alternativní náboženské skupiny (křesťanské i nekřesťanské) se stávají pro obyvatele České republiky perspektivní oblastí (Václavík aj. nedatováno: 6).⁶⁶ Census z roku 2011 potvrzuje neustálý posun od tradičních náboženských skupin a nárůst náboženského indiferentismu či apateismu (postoj apatie vůči existenci nebo neexistenci Boha) (Václavík aj. nedatováno: 7). Od roku 1993 dochází ke změně postojů, jež se projevovaly „deinstitucionalizací náboženského života“ (Václavík aj. nedatováno: 10). Tyto změny v postoji mohou být chápány jako znovuoživení sekularizace české společnosti (Václavík aj. nedatováno:10). Výzkum přináší následující závěry: Český ateismus není ateismus, ale deinstitucionalizovaná religiozita a náboženský apateismus. Postoj české společnosti k tradičním církvím je spíše negativní či lhostejný. Vysoká míra individualizace náboženství je spojena s individualizací společnosti. Posledním závěrem je projevoování individualizovaného náboženství jako ambivalentního postavení v každodenním životě. Domnívám se, že díky nedůvěře v institucionalizované církevní náboženství se zvyšuje poptávka po alternativních náboženstvích a hnutích.

⁶⁶ České republice vyskytovala již 10 let nová náboženská hnutí, která sem přišla ze Západu.

Problém současných společností tkví v symbolice tradiční církevní religiozity, která má v současné době málo společného s moderní společností (Lužný 1999: 73). Zdá se, že v současné době je náboženství okrajovou záležitostí společnosti. Pokud se ale podíváme na náboženství jinou náboženskou formou, zjistíme, že je náboženství živým a vyvíjejícím se „organismem“.⁶⁷ Náboženská forma, o které zde píší, je poměrně novou záležitostí, která se začala objevovat na scéně od 60. let minulého století.

Jedná se o tak zvaná nová náboženská hnutí. Protože se v této práci zabývám novodobým pohanstvím, budu zde psát právě o něm. Příkladem může být nárůst pohanské základny o 938 pohanů za šest let.⁶⁸ Předpokládá se, že nárůst pohanské základny je ale daleko větší, neboť analýza pohanství z roku 2017 oslovovala novodobé pohany pouze na sociálních sítích.

Tato náboženství mohou být též označením pro kontroverzní náboženská hnutí, jako jsou například Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů – tak řečení Mormoni, hnutí Haré Krišna, Letniční hnutí a podobně (Lužný 1997: 29). Wilson rozlišuje dva typy sociální organizace společenství a společnost (Lužný 1999: 62). Náboženství má zdroje ve společenství (lokálních trvalých vztazích). Proti lokálnímu společenství stojí státem řízená společnost (Lužný 1999: 62). Společnost je založena na neosobních vztazích. V tomto systému ztrácí všechno původní význam (Lužný 1999: 62). S přeměnou společenství na společnost mizí zakotvení náboženství jako ideologie tradičního typu společenství, jež byla zastoupena nadpřirozeností (Lužný 1999: 62). Moderní industriální racionální společnost nepotřebuje nadpřirozeno ani lokální božstva, neboť moderní doba se vyznačuje nadbytkem prostředků obživy (Lužný 1999: 63). Lokální život v moderní společnosti neexistuje (Lužný 1999: 62). Podle Wilsona je moderní společnost systém, který je racionalizován novými technologiemi a plánovacími procedurami. V tradičních společnostech byly individuální povinnosti řízeny konceptem mravnosti (Lužný 1999: 64).

T. F. O’Dea, chápe společnost jako stále pokračující instituci, která reguluje lidské jednání (Lužný 1999: 65). V tomto případě je náboženství jednou z forem institucionalizovaného lidského jednání (Lužný 1999: 66). Podle O’Dey intelektuální

⁶⁷ Tento názor zastává i Lyon ve své knize *Ježíš v Disneylandu*.

⁶⁸ Jedná se o porovnání výsledků SLDB z roku 2011 s výzkumem ČPS z roku 2017.

institucionalizace představují posun od mýtu k logu. Dále posun od rozptýlené religiozity k religiozitě rozvinutých společností (Lužný 1999: 69). Za tyto posuny může nárůst vnitřní diferenciaci společnosti (Lužný 1999: 69). Za vznik nových náboženských hnutí může vzrůstající různorodost náboženských zkušeností (Lužný 1999: 70). O'Dea tvrdí, že sekularizace vychází ze dvou způsobů myšlení, desakralizace a racionalizace.⁶⁹

Sekularizace kultury znamená, že náboženský výklad světa se stává dominantní a stává se pouze záležitostí jedince. Dle O'Dea za sekularizaci můžou práce (nástup moderní technologie), válka (naučení využívat svou moc vůči okolí), vládnutí (přechodem k širším politickým jednotkám a univerzálním církvím), věda (intelektuální činnosti, studium a bádání) a obchod (přesun z příbuzenských vazeb na celý trh) (Lužný 1999: 70-71). O'Dea vidí nástup sekulární kultury jako protináboženský vývoj. Náboženství se dostává z veřejného prostoru do prostoru jednotlivců. Tato teze leží na dichotomii tradičních a moderních společností (Lužný 1999: 72). Opačný názor má Lyon, který tvrdí, že takto chápaná sekularizace odděluje náboženství od veřejného prostoru, protože vychází z teorií jako je například „odkouzlení světa“, a jenž vidí náboženství jako součást každodenního života a sociálních institucí (Lyon 2002: 42-50). Z těchto úhlů pohledu se může jevit, že je náboženství v moderním světě utlačováno do pozadí, ale jak poukazuje Lyon, náboženství stále ve světě přetrvává. Jen změnilo svou podobu a přizpůsobilo se současné moderní době. Takovým přizpůsobením může být změna organizace, nově vzniklé náboženské skupiny, obrácení od skupin k jedinci. Proto je důležité v současné době hledět na náboženství jako na kulturní zdroj (Lyon 2002: 52-58). Takovým příkladem může být novodobé pohanství, které nejenže je náboženství, ale zároveň tvoří subkulturu a lze jej považovat za kulturní zdroj.

⁶⁹ Lužný popisuje racionalizaci jako myšlení, které je osvobozeno od emocí, ale také stálé používání logiky na úkor emocionálního a symbolického výkladu světa (Lužný 1999:70).

5.3 NOVODOBÉ POHANSTVÍ UVNITŘ NÁBOŽENSTVÍ

V této podkapitole bych se ráda zamyslela nad pozicí novodobého pohanství uvnitř náboženství. Čím se novodobé pohanství odlišuje od ostatních náboženství?

„Každý soubor náboženských představ, idejí, symbolů a náboženského chování lidí je jiný a neshoduje se s žádným jiným souborem náboženských představ, idejí, symbolů a náboženského chování lidí [...] ve své úplnosti je každé náboženství srozumitelné jen věřícím a některé jeho aspekty jen specialistům z jejich řad“ (Kandert 2010: 11).

Tento poněkud etnocentrický přístup nám pomůže k pochopení našeho zkoumaného subjektu, tedy pohanství a jeho světa. J. Kandert rozdělil náboženské představy na představy o světech duchů a duší, představy o světech čar a kouzel, představy o světech mnoha božstev a na představy o světě jednoho boha. Kandert při tom využívá teorie animismus – polyteismus – monoteismus. My se nyní budeme zabývat těmito představami, neboť jsou zahrnuty v novodobém pohanství.

Základní charakteristika božstev je ta, že stvořila náš svět a jsou z lidského hlediska nepozorovatelná, nepoznatelná a nepochopitelná. Jejich původ není známý (Kandert 2010: 102). Tato představa se objevuje v dalších motivech: stvoření a zánik vesmíru, světů a lidí, udržování rovnováhy světa, hierarchie bohů v panteonu, boje mezi bohy o své stoupence, existence polobožstev, tolerance věřících vůči jiným náboženstvím, božstva se mohou objevovat či projevovat v různých podobách, zasvěcení věřících, člověk může mluvit přímo bez jakéhokoliv prostředníka (kněžího, specialisty), i když by to bylo vhodnější. Dále ve vztahu k bohům a bohyním je důležitá rituální očista. Pro pochopení světů je důležitá mytologie. Věštba slouží jako komunikace mezi lidmi a bohy (Kandert 2010: 102-103). Božstva, stejně tak jako bájní tvorové, se vyskytují v mýtech, které v preliterálních společnostech musely být memorovány. Jak bylo zmíněno, člověk může komunikovat s božstvy přímo, ale je vhodné využít prostředníka, obřadníka (strážci svatyní či míst, kněží, věštci, náčelníci) (Kandert 2010: 106). S pohanstvím je spojován animismus, jak pojmenoval Kandert svět duchů a duší. Duchové a duše jsou bytosti vzájemně rovnocenné. Z duší se mohou stát duchové, a naopak z duchů se mohou stát duše, a to na základě vlastního rozhodnutí (Kandert 2010: 23).

Podle Kanderta se duchové dělí na dobré a zlé a bývají spojováni s přírodními jevy. Duše mohou na sebe brát zvířecí podoby či podobu plamínku (Kandert 2010:28). Duše a duchové mohou přebývat i v jiných světech, které se prolínají s jinými světy duší a duchů (Kandert 2010: 31). Animistické systémy bývají spojovány s rovnostářskými společnostmi (Kandert 2010: 41). Dochází zde k zasvěcování a předávání věrouk a k obřadům⁷⁰ (Kandert 2010: 42). Důležitou složkou představ o světě čar a kouzel je víra v neexistenci náhody. V této představě má všechno vysvětlení, kouzelnický či čarodějnický úkon (Kandert 2010: 72). Čarodějem se může stát každý, a to pomocí učení. Magické formy chování mohou být viditelné (pozorovatelné), či nikoliv. Do viditelných forem chování patří napodobovací, kontaktní magie, magie slova, magie barev a pohledu. Do neviditelných magických forem chování patří magie myšlenky (Kandert 2010: 84). Před magickými útoky se lze chránit, například různými amulety, kouzly a podobně. Čarování a kouzlení mají individuální charakter, proto symboly jsou nepatrné.

Právě díky těmto představám se novodobé pohanství odlišuje od náboženství reality každodenního světa. Od nových náboženských hnutí, které většinou vycházejí z některých velkých náboženských systémů (křesťanství, judaismus, hinduismus, buddhismus či sikhismus), vychází novodobé pohanství ze své předkřesťanské víry. Zároveň jsou novodobá náboženská hnutí spojována buď s církví či se sektou, popřípadě s kultem. Novodobé pohanství neřadí ani k církvi ani k sektě, neboť jak jsme si řekli, novodobé pohanství není církví, protože nesplňuje rysy církve, zároveň není sektou, neboť jak uvádí Lemaítrová ve Slovníku křesťanské kultury, sekta dnes označuje „jakoukoli skupinu názorově totožnou se zjeveními, která hlásal její zakladatel“ (Lemaítrová 2002: 327).

Zároveň je podle Lemaítrové sekta spojena s přísnou kázní a důkladným školením členů a jistým esoterismem. Přísná kázeň a důkladné školení v novodobém pohanství chybí, esoterismus lze v určitých případech spatřit, ale na úrovni jedinců, nikoliv vyznavačů novodobého pohanství. Zároveň novodobé pohanství nemá zakladatele. Samovolně nezávisle na sobě vznikalo v reakci socio-kulturních poměrů v 60. letech v USA (a nejen tam, i když je tato doba a místo považované za kolébkou novodobého pohanství).

⁷⁰ Příkladem toho je šamanismus.

Podle Barbary Büchnerové mají sekty společné s církví uctívání proroků, spasitelů a vykupitelů, stanovují přísná pravidla pro život jednotlivců, mají své rituály, zvyky a příkázání, snaží se šířit svou víru mezi bezvěrce a jinověrce, vytvářejí si nepřátelský obraz bezvěrce, přisuzují vůdci neomylnost (Büchnerová 1999: 18-19). Pojem sekta odráží spor církví a náboženství s menšinou, jež je odsouzena jako heretická a nelegitimní a jež upírá své mateřské organizaci legitimitu. Jinými slovy menšiny vzešly z velkých církví. V dnešní době se za sekty nepovažují jen menšiny odtržené od velkých církví, ale i ezoterickognostická hnutí či nová náboženství (König 1994: 470).

Když novodobé pohanství není ani církví, ani sektou, čím je? Novodobé pohanství lze řadit mezi alternativní náboženství, která v současné době nabízejí jednu z mnoha variant nových podob religiozity. V případě novodobého pohanství se jedná o návrat k předkřesťanské víře Keltů, Slovanů a Germánů, upravené tak, aby vyhovovala požadavkům dnešní doby.

6. STŘET DVOU SVĚTŮ A JEJICH REALIT

Jak napovídá název kapitoly, budu se v ní zabývat „střetem“ dvou světů – nepohanským novodobým světem a světem novodobého pohanství. První kapitolu jsem věnovala realitě každodenního života (RKŽ), nyní využiji těchto znalostí a popíšu konstrukci novodobého pohanského světa. Zároveň odpovím na otázku, jak ovlivňuje RKŽ novodobý pohanský svět, a naopak jak ovlivňuje novodobé pohanství životy novodobých pohanů ve světě nepohanském. Jedná se o interpretaci konstruování novodobého pohanského světa a jeho reality, která je založena na informacích a zkušenostech, které jsem získala během výzkumu. Protože jsem se pohybovala a stále pohybuji mezi novodobými pohany, ráda bych konstruování novodobého pohanství doplnila o své zkušenosti a postřehy, které jsem za tu dobu nabyla. Kde začít? Jelikož zastávám názor, že novodobé pohanství je poupraveným produktem moderní doby, budu s touto variantou pracovat. Jak jsem již několikrát zmínila, novodobé pohanství vzniklo v minulém století ve Spojených státech amerických, odkud se rozšířilo dál do světa. U nás se novodobé pohanství začalo rozvíjet v devadesátých letech minulého století, kdy byly přeloženy některé tematické západní knihy a kdy vzniklo občanské sdružení Bratrstvo Keltů, Rodná víra a Heathen Hearts of Boiohaemum (Nohavicová 2015: 25). Od té doby se novodobé pohanství vyvíjí a rozšiřuje. Jen během šesti let se pohanská základna rozšířila o téměř tisíc novodobých pohanů. Za nárůst novodobého pohanství podle mého názoru může větší povědomí o novodobém pohanství, které je spojeno se snadnějším získáváním a sdílením informací, a touha návratu k přírodě a „původnímu“. Tedy i k víře našich předků.

Před šesti lety jsem o novodobém pohanství a celkově o pohanství nic nevěděla. Mé znalosti o pohanství začaly v době, kdy jsem začala psát seminární práci na předmět Antropologie náboženství. V tu dobu jsem se poprvé seznámila s tím, co je pohanství. Byl to pro mě jen další pojem a nikterak se mě nedotýkal. Zájem o pohanství započal v dalším semestru, kdy jsem objevila na Katedře filosofie a religionistiky předmět, který se jmenoval Novopohanství. S každou hodinou, na které jsem byla, mi byly předávány informace o pohanství, a tím mi bylo pohanství čím dál více zpřítomňováno. Když jsem nad pohanstvím přemýšlela, uvědomovala jsem si, že mi je blízké. Uvědomila jsem si, že stejně jako pohané miluji přírodu, ke které mám blízký vztah a věřím v nadpřirozené bytosti lesa. Čím více jsem nad pohanstvím přemýšlela, tím více jsem se začala s pohanstvím ztotožňovat. Tato sounáležitost s pohanstvím ve mně vzbuzovala zájem o poznání a proniknutí do tohoto

náboženství. Měla jsem pocit, že někam patřím a nechtěla jsem o tuto možnost přijít. Takto by mohl vypadat první kontakt s novodobým pohanstvím. První setkání s pohanstvím u mých informátorů probíhalo nejčastěji během dospívání a v dospělosti (v obou případech po dvanácti odpovědích). Ve třech případech se informátoři setkali s pohanstvím již v dětství. Tři čtvrtiny informátorů si uvědomilo, že jsou pohaní, až v pozdější době. Informátoři ve výpovědích uváděli, že se nejedná o krátkodobé rozhodnutí „a od teď jsem pohan“, ale jedná se o postupný přirozený proces a pochopení. Jak uvádějí *Ebhlinne*, *Adéla* či *Hermana*:

Ebhlinne: „Rozhodně nešlo o žádné zvrátové události v mém životě. A ani nevím, jestli šlo o rozhodnutí jako takové, že bych si řekla a teď jsem pohan. Byl to postupný proces.“

Adéla: „Nerozhodla jsem se, prostě to nějak vyplynulo ze zájmu o mytologii, náboženství, přírodu, cykly, psychologii, antropologii atd.“

Hermana: „Nikdy jsem se nerozhodovala, zda se stanu pohankou ... jen jsem vlivem učení mnoho pochopila a našla v sobě víru ... tedy pohanskou víru.“

Tento proces pochopení lze chápat jako dlouhý nekončící proces poznání a studia. Stejně jako se vyvíjí samo novodobé pohanství, vyvíjí se i samotní novodobí pohaní na základě získaných informací o pohanství. Informátoři stejně jako já se dostali k novodobému pohanství zprostředkovaně přes studium, lásce k přírodě, literaturu, mytologii apod.

Ondra: „Nerozhodl jsem se. Nesl jsem to v sobě a postupně to vykrytalizovalo. Nejvíce asi vztah k historii a přírodě.“

Tuto odpověď uvedl *Ondra* na otázku na základě čeho, jakých událostí, se rozhodl stát pohanem? Co Vás motivovalo/ovlivnilo? *Heilung*, *Myslič* a *Elora* odpověděli následovně:

Heilung: „Asi jsem v svých 16 letech neznala pojem pohanství, ale cítila jsem, že mám hodně v úctě přírodu.“

Myslič: „Příroda, historie, literatura a texty skinheadských kapel.“

Elora: „Hodně mě ovlivnily knihy, byla jsem typický knihomol. Ovlivnil mě silný duchovní zážitek.“

Další oblastí, přes kterou se mí informátoři dostali k novodobému pohanství, je hledání cesty a odpovědí, jež jsou spjaté s duchovnem. V některých případech se informátoři dostali k novodobému pohanství skrz křesťanství, tak jak tomu bylo u *Seoráse*, *Danyho* nebo *Tyry*.

Seorás: „Asi v pubertě, kdy mě začalo lákat duchovno – nějaká potřeba vyplnit duchovní vakuum. Kládl jsem různé otázky, převážně doma, tak mi babička dala přečíst bibli a já začal vnímat rozdíl mezi historií, mýtem, předkřesťanským a následně křesťanským náboženstvím.“

Dany: „... náznaky a pozůstatky pohanství jsou všude kolem nás. Ale v závěru jsem se dostal k pohanství přes původní odmítání vnucovaného křesťanství, kdy jsem o sobě tvrdil poněkud neupřímně, že jsem ateista. A to i přes to, že jsem stále cítil, jak moc tím sám sebe popírám.“

Tyra: „V pubertě jsem odpadla od křesťanské víry, v níž jsem byla vychována na základě pochybností a nezodpovězených otázek. Mám velký vztah k přírodě, a proto mi neunikají její přirozené děje, kterých jsem si čím dál více všímala, např. dualismus ženství a mužství, je něco, co mi v křesťanství chybělo. Došla jsem k názoru, že příroda je jediný přesvědčivý důkaz božské existence. Avšak je-li bůh, musí být i bohyně. V době, kdy mi bylo 13 či 14 let jsem navštívila tábor se zaměřením na severskou mytologii. Ta mě od té doby zajímala (zájem byl navíc podmíněn hudbou a zájmem o Skandinávii a její dějiny). Rozhodnutí přišlo samovolně, od určité doby jsem se necítila už pouze jako fanoušek, ale jako pohan. Začala jsem slavit svátky kola roku a archetypy personifikované bohy.“

Tři informátoři se k novodobému pohanství dostali přes své kamarády či známé. Mezi ně patří *JGP*, *Saggitta* a nebo *Mysh*.

Mysh: „Petra Neomillnerová tehdy krátce provozovala web neopagan.cz. Je to naše známá, četla jsem články na tom webu a především jejímu střízlivému pohledu si udělala jasno.“

JPG:: „Potkal jsem praktikující pohany – spolustudenty univerzity.“

Saggitta: „S kamarádkami jsme se pravidelně setkávaly a zajímaly se o přírodní magii živly, kameny a podobně. Postupem času jsem začala praktikovat magii i sama, když jsme se rozprchly do jiných škol a měst. V Brně při studiu vysoké školy jsem potkala několik přátel, kteří mě přivedli mezi brněnské pohany a už byla ruka v rukávě.“

Během prvního kontaktu s novodobým pohanstvím dochází k prvnímu střetu mezi realitami nepohanského novodobého světa a světa novodobého pohanství. Na základě svého pozorování a studia novodobého pohanství jsem došla k názoru, že reality nepohanského

novodobého světa a novodobého pohanského světa nelze porovnávat na základě toho, co mají společného, ale na základě jejich odlišností, neboť tyto světy nemají podle mě mnoho společných jmenovatelů, kterými bych se mohla při porovnávání řídit. Takovým příkladem může být představa o světě, kde v jednom světě představa vychází z „racionálna“ a v druhém z „iracionálna“. Zatímco první svět je obklopen například vědou, fakty, pokusy apod., druhý je obklopený mytologií, magií, vírou apod. Podle mého názoru je největší rozdíl mezi oběma světy v konstruování a institucionalizaci jejich realit. Novodobý pohanský svět je konstruován na základě definic a vzniklých kategorií jako jsou „náboženství“, „víra“, „pohan“, „novodobý pohan“ apod., které byly a jsou pohanství připisovány z vnější reality „par excellence“ (nepohanského novodobého světa) a jsou mezi novodobými pohany předávány během sekundární socializace.⁷¹

Tato socializace neučí novodobé pohany pravidlům a hranicím, v nichž se novodobí pohané musejí, nebo by měli, pohybovat a jednat. Spíše se jedná o inspiraci⁷². Kdežto realita nepohanského světa, par excellence, je sociální realitou, v níž dochází díky sociálním nástrojům a mechanismům k procesům, jež realitu novodobého pohanství ovlivňují, konstruují a kontrolují. Zatímco je realita novodobého pohanského světa tolerantní realitou, která ponechává novodobým pohanům svobodu jednání a rozhodování, realita každodenního života je omezená pravidly, mechanismy, a nástroji, které jedincovo chování a myšlení kontroluje a předurčuje. Poté, co se jedinec poprvé setká s novodobým pohanstvím, a má-li zájem o (novodobé) pohanství, začne mu být skrz internalizaci zprostředkována realita (novodobého) pohanského světa. Pro lepší pochopení uvedu příklad, který se týká mého začátku proniknutí do novodobého pohanského světa.

⁷¹ Konstruování novodobé pohanské reality se odehrává ve dvou rovinách. První rovina je „všeobecná“, kde se pohanství jako takové konstruuje na základě vžitých představ a vzorců, které nás naučila primární socializace. Druhá rovina je „osobní“, kde se novodobé pohanství konstruuje v rámci jedince skrz internalizaci, objektivizaci a externalizaci.

⁷² Kde jsou předávány informace o tom, co je pohanství, z čeho se skládá, jaké jsou rituály a jak rituály probíhají apod. Během rozhovorů a čerpání inspirace jsem se neseťkala s tím, aby mi někdo diktoval, že novodobé pohanství je toto, uctívá se toto a dělá se takto. Jedná se spíše o předávání vlastních poznatků a zkušeností, které jsou čerpány z poznání při studiu pohanství a praxe. Nejspíše jsem měla štěstí, že jsem během studia a hledání oslovovala pohany, kteří se o novodobé pohanství zajímají dlouhodobě, čerpají znalosti z literatury a jsou „praktikujícími pohanami“, tudíž jsem mohla nabýt takového dojmu. Pohany, kteří se o novodobé pohanství zajímají dlouhodobě, čerpají znalosti z literatury a jsou „praktikujícími pohanami“, tudíž jsem mohla nabýt takového dojmu.

Abych se v něm mohla orientovat, musela jsem nabýt vědomosti o pohanství a patřičně se socializovat. Socializace probíhala především na základě setkávání s mými pohanskými přáteli (významnými druhými), kteří mi ochotně odpovídali na mé dotazy a předávali mi své znalosti a zkušenosti s novodobým i historickým pohanstvím. Díky internalizaci jsem si začala uvědomovat například modely chování nebo sociální role novodobých pohanů. Vypozorovala jsem ze svého okolí, že novodobí pohané jsou sdílní a ochotní si o pohanství povídat, přesto svou víru nikomu nevnucují. Konkrétně, z mého výzkumného vzorku vyplývá, že deset novodobých pohanů se pohanstvím netají, ale zároveň nemají zapotřebí někomu pohanství vnucovat, tak jak je to například u *Heilung*, *JGP*, *Cb.dada* nebo *Bílé kočky*.

Heilung: „S mým vyznáním a mou cestou se netajím, ale ani to nerozhláším na setkání. Pokud má někdo zájem o to, kdo jsem, co dělám, nebo se zkrátka ptá a na takové téma narazíme, odpovím mu po pravdě. Kdybych se snad měla za to stydět nebo bych se bála, že mě kvůli tomu někdo odsoudí, zavrhla bych jen sama sebe a vlastně i všechny hodnoty, které mi pohanství dává.“

JPG: „Zpočátku jsem byl opatrnější. Ono i v liberálním Česku byla situace před 15 lety jiná než dnes. Nyní to nikomu moc necpu, ale ani před nikým netajím.“

Cb.dada: „Pokud je to zajímavá, řeknu to. Ale nejsem vegan, abych to vykládala všem a na setkání. Proč taky.“

Bílá kočky: „Ti, kteří o mé náboženské vyznání jeví zájem, to ví. Někteří tuší a ti, kteří to nepotřebují vědět, to neví. Netajím se tím, ale ani se tím nechlubím.“

Ostatní odpovědi se této problematice nevěnovaly, proto z nich nelze vyvodit, zda zbylí informátoři novodobé pohanství svému okolí vnucují či nikoliv.⁷³ Nicméně si na základě svých zkušeností nemyslím, že by svou víru druhým vnucovali. Spíše se přikláním k možnosti, že se během odpovídání na tuto skutečnost nezaměřili. Z toho vyplývá, že novodobí pohané mluví o pohanství s kýmkoliv, koho pohanství zajímá, a u ostatních nemají tu potřebu. Je pravdou, že i já se o pohanství zmiňuji jen tehdy, když to někoho zajímá, nebo se bavím o tématech, která vedou k povídání o pohanství. V dnešní sekularizované individualizované české společnosti je víra osobní záležitostí a málokoho zajímá, v koho nebo v co věříš.

⁷³ Nejde tady o přiznání své víry, ale o vnucování a šíření víry jako je například u Svědků Jehovových.

Kromě setkávání s novodobými pohanskými přáteli jsem zároveň čerpala informace z literatury, nejen protože jsem se chtěla o pohanství dozvědět více informací, ale také kvůli této práci. Protože jsem studovala i odbornou literaturu, můj pohled na pohanství se může lišit od pohledu mých novodobých pohanských přátel. Od přátel i z literatury jsem se například dozvěděla, co je to pohanství, v čem se liší od novodobého pohanství, jaké prvky novodobé pohanství má, v čem spočívá víra a praktikování pohanství apod.

Během socializace a utváření novodobé pohanské reality jsou důležité nejen informace, ale i zkušenosti, které určité vědění buď potvrdí, či vyvrátí a na základě nichž se aktér rozhodne nejen při dalším rozhodování a jednání, ale i při tom, v co bude a nebude věřit. A nejen to, dokonce nám vědění a zkušenosti realitu objektivizují a potvrzují. Na základě předávaného vědění přijímá aktér určité názory, pohledy, přístupy a konstrukty, které buď přijímá za své či je odmítá. Novodobé pohanství je tedy „živým organismem“, který se neustále vyvíjí. Stejně jako aktéra ovlivňuje novodobé pohanství, tak aktér ovlivňuje zpětně novodobé pohanství svým jednáním a věděním, kterým disponuje. Jedná se tak o oboustranný vztah. Toto vzájemné obohacování znalostí a informací u mě trvá dodnes. Stejně jako pro mě hráli moji pohanští přátelé roli významných druhých, tak i já mohu být pro někoho druhého významným druhým.

Platí tedy, čím více má aktér znalostí a zkušeností s pohanstvím, tím více jsou mu realita a novodobý pohanský svět přítomné a reálnější. Tato zpřítomněná realita je součástí životů novodobých pohanů. Jakou úlohu hraje tato realita novodobého pohanství v životech novodobých pohanů? Rozlišují novodobí pohané tuto realitu od RKŽ? A jak vypadá běžný den⁷⁴ novodobého pohana, liší se něčím od běžného dne člověka, který neví nic o pohanství?

⁷⁴ Každodennost může mít mnoho podob. Může být například synonymem pro fádnost opakujících se dnů se stejnými úkony (Pešková 2013: 10). K. Kosík píše ve své knize Dialektika konkrétního o každodennosti následující: „Každodennost je především rozvržení individuálního života lidí do každého dne: opakovatelnost jejich životních úkonů je fixována v opakovatelnosti každého dne, v rozvržení času na každý den.“ (Kosík 1963: 53). Ben Highmore v knize *The Everyday Life Reader* představuje různé přístupy k různým aspektům každodenního života. V úvodní části o tom píše Highmore následující:

„First a small warning: this is not a source book of everyday life materials. I cannot imagine what such a book would be like (where would it begin and end, what would it not include?). Instead this is a book featuring various approaches to different aspects of everyday life. Perhaps inevitably this means that something of the rich vernacular of actual lived everyday life gets sacrificed and replaced by the more formal diction of academic language“ (Highmore 2001: XII).

Já poté chápu každodennost jako takový den, který zahrnuje pravidelně opakující se lidské činnosti, který se řídí známými nepsanými pravidly společnosti. Každodenností se zabývali například představitelé francouzské školy *Annales* J. Le Goff nebo P. Nora či také Milena Lenderová.

Běžný den novodobých pohanů se moc neliší od běžného dne člověka, který o pohanství nic neví. Stejně jako tento člověk, i novodobý pohan dochází do práce, popř. do školy, stará se rodinu a prožívá strasti a radosti běžného dne. Devět informátorů z dvaceti pěti nepropojuje běžný den s pohanstvím. Je tomu tak u *Danyho*, *Ebhlinne*, *Elory*, *Milana* či *Adély*.

Dany: „Můj běžný den je pracovní den. Jelikož rád vařím, tak začnu ráno skvělou snídaní, pak se těším do práce, kde trávím od 6 do klidě 30 hodin prací (záleží na tom, jak to v práci zrovna jde). Volné večery ale rád trávím s pejskem na procházce, nejčastěji opět vařením večere pro nějakou návštěvu a pak příjemné posezení, jelikož jsem velmi společenský člověk, co je rád hostitel.“

Ebhlinne: „Asi jako den každého jiného. Ráno vstanu, pak jdu do práce, z práce za přáteli, rodinou či na trénink.“

Elory: „Nemám takový, každý den je trochu jiný. Ale asi by se to dalo shrnout, že ráno jdu do práce, odpoledne se vrátím, postarám se o psa a zbytek času trávím s rodinou, nebo u nějakého koníčku, občas s přáteli.“

Milan: „Příliš se neliší od kohokoliv jiného ve větším městě – práce a pak za kulturou (cestovatelské přednášky, kino, tanec, acroyoga). Snad jen posunutím do nočních hodin – vyhovuje mi to tak + pracuji na hvězdárně.“

Adély: „Práce, koníčky, sport, přátelé, plavání.“

Devět informátorů odpovědělo, že jejich běžný den se skládá z povinností, jako jsou práce či škola a pohanství. Ať už se jedná o meditace, četbu okultistické četby, setkávání s novodobými pohany, ranní rituály či chození do přírody. Takto to mají například *JGP*, *Seorás*, *Myslič* či *Zbyněk Milner na Větrě*.

JGP: „Snídaně, procházka se psy, krátká meditace, cesta do kanceláře v centru, práce v kanceláři, návrat k rodině, péče o děti, procházka s dětmi do přírody, na hřiště, nebo nákupy, práce na nepracovních projektech a pomoc s ženíným podnikáním, domácí práce, pak večer s manželkou, kniha, TV, hra a někdy i nějaká ta tvůrčí činnost (psaní, básnění, tvorba rituálu, příprava a svátky ...), domácí práce, večerní denní praxe, půlnoční procházka se psy.“

Seorás: „Ráno vstanu, zastavím se na chvíli u oltáře, pak práce, nákupy, úklidy, zábava, sport, prostě světské činnosti, večer se na chvíli zastavím u oltáře a jdu spát.“

Myslič: „Ráno vstanu a jdu do práce. První modlitba k bohům. Večer před spaním druhá.“

Zbyněk Milner na větře: „Ranní obětování domácím duchům a večerní rituál božstvu Rod.“

Tři informátoři poté spojují běžný den s novodobým pohanstvím pouze v určitých dnech jako je například víkend nebo svátky. Či nepravidelně, dle situace. Ve dvou případech je pohanské prostředí od toho běžného záměrně oddělováno. Takto nastavené to mají například *Pepi, Ondra* či *Sigrun*.

Pepi: „Pracovně. Ovšem sobota je vyhrazena pohanství.“

Ondra: „Práce a po práci péče o manželku a děti a domácnost. Občas večer schůzky s pohanskými přáteli z kruhu. Občas až všichni usnou a konečně po mě ti nesamostatní tvorové nic nechtějí, tak četba (Fantasy, okultní literatura).“

Sigrun: „Funguji jako kdokoli jiný a dělám si své věci, přičemž pokud je nějaký svátek, tak dodržuji jeho původní (pohanské) tradice a potřebuju-li něco, nebo si nejsem jistá, tak konám obřad přímo směrem k bohům a obětuji.“

Devatenáct informátorů mi dokázalo jasně odpovědět na to, jaký je podle nich prostředí nepohanského novodobého světa, v němž se pohybují „mimo“ pohanství, a novodobého pohanského světa. Devět informátorů tato prostředí odděluje. Do oblasti nepohanského novodobého světa řadí například prostředí středoškoláků a vysokoškoláků, města, výzkumu a vývoje nebo práce. Za oblast novodobého pohanského světa poté považují takové prostředí, kde dochází k setkávání s přáteli, se kterými sdílí stejné zájmy, nebo dochází k oslavování svátků, či ke studiu magie a čarodějnictví. Hezky tato dvě prostředí popisuje například *Dany, Ondra, Budimíra, Daurriel* či *Vořech*.

Dany: „Běžný, a tedy v mém případě převážně pracovní život je od pohanského celkem striktně oddělený. V práci jsem „Ajták“ na významné pozici ve větší firmě, v soukromí jsem společenský optimista, co rád hostí kamarády, chce si užít spoustu zábavy a odpočinout od jinak celkem náročné, občas až stresující práce.“

Ondra: „Běžné prostředí: Město, výzkum a vývoj, vývoj SW a spousta inženýrů a velmi inteligentních lidí. Byt na samém okraji města hned u lesů, rybníků a jedinečných lesoparků s přírodními památkami, rodina a milování lidí. Pohanské prostředí: Několik velmi blízkých přátel, schůzky v přírodě za účelem esbatů či sezónních oslav, nebo kanceláři za účelem studia čarodějnictví a magie. Vesměs lidé zainteresovaní v eklektických formách čarodějnictví.“

Budimír: „Běžný život – lidé věřící v jediného boha nebo nevěřící. Jsem spoluzakladatel Slovanského kruhu - jsem v dálkovém kontaktu a nejvíce se vídám s lidmi z ČPS, a to na obřadech, které vedu.“

Daurriel: „Během dne prostřídám několik prostředí, od autobusu přes kancelář, supermarket až po čajovnu. Nejvíce v pohanském prostředí se cítím tam, kde se mohu soustředit sama na sebe. V lese, u domácího oltáře, ale i v čajovně.“

Vořech: „Pro mne osobně je „běžné prostředí“, pokud bych to měl definovat jako aktivity, kde trávím nejvíce času, práce, případně nákupy jídla apod. Pokud mám běžné prostředí vymezit jako prostor „mimo aktivity spojené s pohanstvím“, kromě práce sem lze zařadit i moje aktivity na Hrádku a některé další volnočasové aktivity, jako např. hraní počítačových her. „Pohanské prostředí“ bych si vymezil jako akce s pohany, což mohou být setkání v hospodě, výlety do přírody a především i různé obřady a rituály a pohanské workshopy a přednášky, kterých se hojně účastním. Ale nejspíš bych sem zařadil i čas, který věnuji studiu mytologie, archeologie a historie a většinu svého kreativního času, neboť moje autorská tvorba odráží jak moje vztahy s jinými pohany, tak i mou osobní pohanskou cestu.“

Šest informátorů neodděluje prostředí novodobého pohanského světa od prostředí nepohanského novodobého světa, proto se ve svých odpovědích nezaměřili na jednotlivá prostředí. Pro představu uvádím výpověď *Heilung* nebo *BJI*.

Heilung: „Neliší se, pohanství je plně součástí mého běžného života, pohanství od mého života neodděluji.“

BJI: „Není mezi nimi rozdíl. Běžně se k bohům a předkům obracím při jakékoli situaci. Vylezu v práci na stožár (výhoda práce v Českých radiokomunikacích) a jak koukám z té výšky po kraji, musím poděkovat za krásnou zemi a za to, že tu jsem. Když jsem venku ve svatyni, probírám zase s Hromovládce věci každodenního života. Stejně tak na společných pohanských akcích, probereme strasti a slasti života, aby jsme pak prožili super duchovní zážitek při obřadu.“

Podle tří informátorů jsou obě prostředí obdobná a podle jedné z informátorek vzhledem k rodičovství jsou prostředí momentálně monotónní prostředí. Pokud to mám shrnout, tak dle výpovědí informátorů lze prostředí nepohanského novodobého světa brát jako prostor běžného dne, kdežto prostředí novodobého pohanského světa je chápáno jako osobní soukromý prostor, kam pouští informátoři blízké osoby. Mezi těmito prostředími poté šestnáct informátorů pociťuje rozpory. Informátoři uvedli rozdíl například v hodnotách, přístupu k materialismu a věcem, slovní zásobě, porozumění, přírodě apod., někdy tyto rozdíly jsou větší a někdy menší. Jak zmínil *Vořech* nebo *Daurriel*, záleží na lidech, prostředí a koncentraci.

Vořech: „Mezi svými kolegy v práci mám několik lidí, kteří jsou přímo pohané, nebo sympatizují s pohanstvím, nebo jsou sice jiného vyznání, ale mají velmi slušné znalosti z religionistiky a historie, což je dáno i tím, že vydáváme knihy zaměřené i na středověkou historii. Jedna z mých bývalých kolegyň, dnes v důchodu, přímo vystudovala archeologii zaměřenou na Slované pod Karlem Sklenářem apod. Navíc jsem v minulosti hrál s pagan-folkovou kapelou, a tak je moje náboženské vyznání veřejnou informací. Díky tomu buď pohanství nevstupuje do mého pracovního, tedy běžného života, nevzbuzuje takový údiv nebo překvapení a dokonce mi dovoluje o pohanských tématech mluvit v mém okolí zcela otevřeně. A překvapivě se nedostávám ani do veřejných konfliktů s lidmi s křesťanským vyznáním, byť občas narážím na lehký odstup takových lidí, nikoliv však na odsouzení za mou víru apod. To je poměrně zajímavé, neboť Hrádek u Úštěka, ačkoliv dnes již není církevním hradem, v 14. a 15. století patřil Pražskému arcibiskupství, a je tak oblíbeným místem turistických oddílů různých křesťanských organizací. S jejich vedoucími i představiteli jsem měl možnost vést řadu duchovních rozhovorů, které byly vedeny vždy s respektem. Ani ve vlastní rodině nejsem za pohanství odsuzován a mohu na toto téma mluvit zcela otevřeně, chápu to i tak, že moje rodina vnímá pohany v mém okolí jako normální přátele a aktivity jako normální koníček. Je to jistě dáno i tím, že jsou na mé chování a aktivity již zvyklí, že mne tyto aktivity nestrhávají například k podléhání dezinformacím, nebo k sektářství.

Lze tedy říct, že se mi „běžný život“ prolíná s „pohanským“ v mnoha rovinách. V čem vidím rozdíly, nebo pociťuji nějaké hranice, tak to je v míře otevřenosti, s jakou mluvím o konkrétních obřadních věcech, duchovních prožitcích a událostech, které se během obřadů a meditací dějí. Zatímco nemám problém s lidmi mluvit o božstvech, obecně rituálních strukturách, historii pohanství (archaického i novopohanských směrech) nebo třeba o tom, jak současné novopohanství reaguje na některá společenská témata (politiku, dezinformace apod.) nebo ekologická a enviromentální témata, tak nesdílím rád ani s pohany, se kterými nemám velmi důvěrné a osobní vztahy, osobní zážitky z konkrétních obřadů a meditací. Tento druh zkušeností totiž nelze podle mě sdílet s nikým, kdo není ve stejném momentě součástí obřadu. Nicméně to nepovažuji za problematické, nebo nějaký osobní problém.

Jak jsem popsál výše, rozpory v tom negativním slova smyslu nevidím. Ale také mám pocit, že nejsem vyloženě konfliktní člověk, a tak se oba stavy volně prolínají a doplňují. Před slunovratem 2020 se mi dokonce stala velmi vtipná situace. Jedna obchodní partnerka našich knih je pohanka, což jsme zjistili až během samotné profesní spolupráce. Před Vánoci je běžné si popřát „Hezké Svátky a Vánoce“, což má většinou ten křesťansko-kulturní kontext. Ale tato obchodní partnerka mi popřála „Hezký Slunovrat“, což je velmi příjemné. Vytváří to dojem, že pohanství je tolerováno, že je normální.“

Daurriel: „Ano, ale jen drobné. Svou spiritualitu si nesu v sobě, proto nezáleží na prostředí, ale na náladě a samotné koncentraci.“

Dvanáct informátorů poté nepociťuje rozdíly mezi prostředími novodobého pohanského světa a nepohanského a jeden informátor pociťuje rozdíly, jak, kdy. I přesto, že někteří novodobí pohané uvedli, že oddělují prostředí novodobého pohanského světa od toho nepohanského, cítí se být neustále pohany stejně tak, jak je to v případě novodobých pohanů, kteří neodlišují prostředí novodobého pohanství od toho nepohanského.

Dvacet osm informátorů se shodlo na tom, že jsou pohany neustále. Tři odpovědi nebyly jasné, ale u dvou z nich lze usoudit, že informátoři se cítí být pohany neustále. Pouze jeden informátor uvedl, že ne vždy je zcela pohanem. Důvodem tohoto počínu jsou Svědci Jehovovi v okolí informátorky. Z toho plyne, že i když zrovna novodobí pohané neprojevují pohanství navenek, jsou bez ohledu na prostředí stále uvnitř pohanem. Někdy více, někdy méně. Pokud se novodobý pohan cítí být více pohanem, tak je to nejvíce při svátcích, rituálech nebo na pohanských akcích. To uvedlo dvanáct informátorů.

Na druhém místě uváděli informátoři přírodu. Poté v šesti případech, když jsou s přáteli, v šesti všude nebo ve dvou případech na nějakých archeologických lokalitách nebo při historických akcích či šermu. Po jednom informátorovi se mi poté dostalo odpovědi, že se informátor cítí být více pohanem při vypjatých situacích, autorské tvorbě či někde, kde je krásný výhled do krajiny. Abych zjistila, jak se mohou novodobí pohané cítit v prostředí jim blízkým, zeptala jsem se, jak se na akcích a rituálech cítí. Jedenáct informátorů uvedlo, že se cítí být pohanem pořád stejně. Mezi ně patří například *Heilung*, *Saggitta*, *Mamba*.

Heilung: „Něrekla bych více pohanem, ale spíš cítím hlubší napojení na to, kdo jsem.“

Saggitta: „Jsem pohanem úplně stejně, jen pocit sounáležitosti je větší.“

Mamba: „Nerozlišuju bytí a nebytí pohanem. Ale na akcích je člověk s lidmi a bohy, je to zážitek sounáležitosti.“

Čtyři informátoři se během akcí a rituálů cítí dobře a uvolněně. Tři z nich se však i přesto cítí být stejným pohanem jako kdykoliv jindy. Jeden z informátorů se tímto tématem ve své odpovědi nezabývá. Informátoři, kteří se cítí při rituálech a akcích dobře, ale stále stejným pohanem, jsou *Pavel*, *JGP*, *Seorás* a *Sigrun*.

Pavel: „Na rituálech: Dobře a v pohodě. Na akcích: většinou taky dobře, když už teda někam jdu. Necítím se však být víc pohanem.“

JGP: „Cítím se na nich většinou velice dobře. Je pravda, že to bývají chvíle, kdy si své pohanství mohu užít, ale nejsem tím o to více či méně tím, čím a kým jsem.“

Seorás: „Záleží na rituálu. Někdy je to silný prožitek, jindy divadlo. Kdo je víc pohan? Pohan buď jsem, nebo nejsem. Jo, ještě můžu být křesťanský pohan nebo tak něco ... no, tak já ne. Prostě pohan.“

Sigrun: „Na akcích mám takový ten pocit veřejné hrdosti a identifikace, když mohu veřejně být sám sebou, a přitom nejsem okolím odsuzován, zatímco během rituálů jsem sice sama, avšak cítím vnitřní naplnění a velmi specifické a zvláštní pocity, či propojení, jež nejdou popsat, pokud je někdo konkrétně neprožije.“

V sedmi případech se informátoři cítí být na akcích a rituálech více pohanem. Kdo prožívá více pohanství na akcích a rituálech, jsou například *Milan*, *Ondra*, *Tyra*, *Cb.dada* či *Budimír*.

Milan: „Součástí kolektivu – přijímám – nemusím se krotit, můžu uvolnit svou vnitřní divokost, která je v městském životě potlačována a úpí. Cítím se víc živej teď a tady v tento okamžik. V běžném životě často plánuji dopředu, co bude za hodinu, týden – žiji budoucností. Toto uvolnění mi pak umožní opět si naplno užít současnou civilizaci s její specifiky naplno – ruch – energii. A neopomenout některé své záliby film, divadlo, koncerty, výstavy, knihy, sci-fi, horolezení, divoká voda...“

Ondra: „Na obojím se cítím skvěle, více uvolněně, "mezi svými". Ano, cítím se zde být více pohan než v práci.“

Tyra: „Akce – Cítím se být "mezi svými." Rituály – cítím se být mezi svými, cítím se slavnostně, hlubší duchovní prožívání.“

Cb.dada: „Na akcích o něco ano, ale to je přesazením do "jiné doby", jinak je to pro mne běžný život.“

Budimír: „Obřady – asi ano – více pohanem. Akce – také asi ano, i když dle druhu akce více – méně.“

Celou věc pěkně shrnuje *BJI*.

BJI: „Je to podle lidí. Pokud jste všichni stejně naladěni, může se akce stát rituálem, když ne, bude sebelepší rituál běžnou akcí. Pohan je stále pohanem, ne víc, ne míň, jen proto, že jde vyzvednout děti ze školky. Naši předkové neoddělovali běžný život od svého duchovna. To dělají jen „víkendoví pohaní“ a ti, pro které je pohanství pózou.“

Již víme, jak novodobí pohané vnímají prostředí novodobého pohanského světa a nepohanského novodobého světa. Jak se ale staví novodobí pohané ke svému okolí? U dvaceti šesti informátorů okolí ví, že jsou pohaní. Ať už se jedná o blízký okruh přátel a rozšířené rodiny či široké okolí. V sedmi případech se o pohanství baví, pokud to dotyčnou osobu zajímá, ale jinak svoji víru nikomu nenutí. Dvě informátorky to neřeší. A ve dvou případech to ví pouze někdo, tak jak, je to například u *Bílé kočky* nebo *Daurriel*.

Bílá kočka: „Ti, kteří o mé náboženské vyznání jeví zájem, to ví. Někteří tuší a ti, kteří to nepotřebují vědět, to neví. Netajím se tím, ale ani se tím nechlubím.“

Daurriel: „Před rodinou o tom nemluví, ale určitě si všimli změny. Jinak většina přátel ví, že jsem pohan. V práci něco tuší, ale vyhýbám se tomu tématu.“

Pokud okolí informátora ví o jeho pohanství, tak mu to buď informátor řekl sám (někdy toto oznámení doprovázel strach z reakce), nebo si na to postupem času přišlo samo. Toto zjištění poté doprovázely pocity úlevy. Zároveň se objevují informátoři, kteří při tom neměli žádné výrazné pocity a cítili se obyčejně tak jak to bylo například u *Heretica*, *Ondry* nebo *Tyry*.

Heretic: „Úplně stejně, jako když jsem o sobě prozradil, že nemám rád pórkovou polívku, ale grilovačkou nikdy nepohrdnu.“

Ondra: „V momentě, kdy to o mně někteří zjistili, jsem se necítil nijak zvláště. Přece jim neoznámuji, že jsem gay nebo něco závažného.... Normální hovor bez "wow" efektu. Ale je to tím, že mám kolem sebe inteligentní a uvědomělé lidi.“

Tyra: „Pocity si nevzpomenu, zkrátka buď to ti lidé přijmou, nebo ne, hlavu si nad tím nelámu. Ti, kteří to neví, to neví z důvodu, že mi nepřipadá vhodné jim takovou informaci sdělit, obava z nepochopení a někdy i odsouzení (silně věřící v rodině). Ostatní lidi, kteří o tom neví, nepovažuji ve svém životě za natolik důležité, abych s nimi na toto téma hovořila.“

Je pravdou, že z výpovědí mých informátorů vyplývá, že se informátoři nesetkali se žádnou výrazně negativní reakcí okolí a jsou přijímáni za pohana bez větších problémů. Pokud se informátor setkal s nějakou špatnou reakcí, tak v podobě „poznámek“, jak zmínila *Cb.dada* či *Mamba*.

Cb.dada: „Kromě tatínkových keců, že se klaníme pařezům, je to víceméně každému jedno.“

Mamba: „Většinou mi to neřekli do očí, takže jsem se dozvěděla nějaké nesmysly z druhé ruky. Buď to byli kamarádi, kteří jsou v pohodě, anebo známí, kteří měli maximálně hloupé dotazy nebo dělali vtípky.“

Deset informátorů vidí své okolí komplexněji, konzumně, kriticky, uspěchaně, z pohledu animismu nebo jako vzdálené od svých kořenů. U *Milana* dokonce podněcuje přemýšlení nad životem. Tři informátoři poté uvedli, že nerozlišují, zda vnímají okolí z pohanské či nepohanské pozice a další tři informátoři uvedli, že vnímají své okolí stejně jak z nepohanské pozice, tak i z pohanské. Deset odpovědí se netýká přímo otázky a jedna informátorka, *Heilung* se snaží okolí přijímat tak, jak je.

Dvacet šest informátorů uvedlo, že se novodobé pohanství dotýká jejich osobních životů. Šest odpovědí bylo nejasných, ale dle mého názoru lze z odpovědí usoudit, že i u těchto informátorů se novodobé pohanství dotýká jejich osobních životů. *Heretic* však odpověděl, že se ho pohanství dotýká stejně jako například to, že je Čech. *Adéla*, *Heilung* a *BJI* uvedli, že se jejich novodobé pohanství nedotýká, protože se prolíná. *Ebhlinn* se nejvíce dotýká novodobé pohanství především praktikováním.

Ebhlinn: „Samozřejmě ano, vzhledem k tomu, že se snažím co nejvíce aktivně praktikovat. Partner sice pohan není, nicméně problém s tím žádný nemá, bere to jako něco, co ke mně patří, a běžně se vídá s mými pohanskými přáteli. Má rodina o tom také ví a bere to úplně stejně, jako partner.“

Trochu jiný názor má *Vořech*, který ve své výpovědi popisuje, jak se novodobé pohanství dotýkalo jeho předešlého partnerského života.

Vořech: „Ano, v minulosti se dotýkalo především v partnerském životě, kdy s bývalou partnerkou, která nebyla pohanka, nešlo tuto část mého života plnohodnotně sdílet. Partnerka sice nebyla kritická, nevedlo to k hádkám, ale oltář v obýváku pro ni byla „dekorace bez významu“. Osobní rituály jsem nemohl dělat v čase, kdy byla doma, neboť bychom se vzájemně mohli rušit. Pociťoval jsem určitou nedostatečnost, nenaplněnost v komunikaci, která sama o sobě by nevedla k rozchodu, protože jsme měli řadu dalších témat. Po praktické stránce bylo toto omezující např. při plánování akcí, kdy se ona nemohla a nechtěla účastnit pohanských akcí, protože si na nich připadala zbytečná a logicky mimo kolektiv, který se věnoval pro ni cizím aktivitám – rituálům a obřadům.“

Například *JGP* se pohanství dotýká hodně, právě díky tomu, že žije s pohankou a vychovávají spolu dvě děti.

JGP: „Ano. Velice mocně. Žiji v manželství (s pohankou), vychováváme spolu své 2 děti. Ale i kdyby ne, tak pohanství nemůže nebýt osobní a nedotýkat se osobního života. Veškeré modlitby, úmluvy s bohy, veškerá niterná rozhodnutí přece stojí na osobním vztahu a na tom, že jsem pohan. To nejde oddělit. Jinak by to byla jakási hra na pohanství a nikoliv pohanství.“

Poslední ukázkou toho, jaký je vztah mezi novodobým pohanem, praktikováním a okolím, uvádí *Sighrun*.

Sighrun: „Ano vzhledem k faktu, že bych ráda slavila všechny pohanské svátky, zatímco rodina jen ty, jež slaví všichni ostatní, a ještě tradičním křesťanským způsobem. Stejně tak nemohu vykonávat vše tak, jak bych si přála, kvůli nepříjemným názorům ze strany rodiny.“

Novodobé pohanství ovlivňuje novodobé pohany vnímáním, přístupem, způsobem chování, duchovním růstem a životem, v kterém novodobí pohané zapojují novodobé pohanství do svých životů, ať už jako životní styl či náboženství.

Ovlivňuje tedy novodobé pohanství život novodobým pohanům? Odpověď zní ano, ale ne v takové míře, jakou jsem na začátku výzkumu předpokládala.

7. ZÁVĚR

Předkládaná práce se věnuje otázce vlivu novodobého pohanství na každodenní život novodobého pohana. Hlavním předpokladem této práce byla představa dvou oddělených sociálních realit, a to novodobého pohanského světa a nepohanského novodobého světa, které se výrazně ovlivňují díky propustným hranicím. Práce se zabývala otázkami, co je novodobé pohanství, jaké prvky tvoří, proč je těžké jej definovat, co je novodobý pohanský a nepohanský novodobý svět a také otázkou, jakým způsobem ovlivňuje novodobé pohanství život jeho stoupencům. Práce se tak dotkla témat, jako je definování novodobého pohanství, současná česká religiozita, sociální realita každodenního života a novodobého pohanství či statusy, rolemi a každodenností novodobých pohanů. Dále se zabývala tématy, jako je racionalizace, sekularizace, privatizace či desakralizace a také změnou přístupu k náboženství v České republice. Z proběhlého výzkumu mezi novodobými pohany vyplývá následující:

Novodobé pohanství není pouze polyteistické předkřesťanské náboženství, jak je nám mnohdy předkládáno. Je zároveň životním stylem, filozofií a cestou životem. Pohanství má mnoho podob a je těžké ho definovat. Záleží na dané perspektivě, ze které je novodobé pohanství popisované. Jedná se o perspektivu založenou na definicích nebo obsahu s praxí? O co se chápání novodobého pohanství opírá? Pokud ho budeme studovat na základě definic o pohanství a novodobém pohanství, zjistíme, že se jedná o konstrukty společností, jež se v průběhu let vyvíjely na základě potřeb skupin, které s pohanstvím pracovaly či pracují. Při analýze pohanských definic jsem vycházela z konstruktivistického myšlenkového směru a etické a emické koncepce. V práci jsem se zaměřila pouze na tři skupiny, jež pracovaly a pracují s pohanstvím. Důvodem je již takto rozšířené téma. Těmito skupinami byli křesťané, akademici a samotní novodobí pohané. V křesťanské perspektivě je novodobé pohanství náboženstvím, které se vrací k pohanské víře. Filozofii, již raní křesťané označili za náboženství lidí, kteří nejsou křesťany a stojí tak mimo křesťanskou církev. Tato perspektiva vykonstruovala dichotomii křesťanského (pravého) a pohanského (falešného) náboženství, která se proti sobě vymezují. Akademici jako jsou religionisté, antropologové, sociologové apod. konstruují (novodobé) pohanství na potřebě pochopit různá náboženství. Na základě této potřeby dochází ke konstruování a používání náboženských kategorií, jako jsou například „polyteismus“, „monoteismus“, „víra“, „kněz“ „tradice“ apod. Jedná se o konstrukty – názvy, kterými akademici vysvětlují obsahy daných pojmů. Při používání definic je důležité si

uvědomovat, z jaké pozice je (novodobé) pohanství popisováno, zda z emického či etického hlediska. Jak v případě křesťanů, tak i akademiků, se jedná o etickou perspektivu, která novodobé pohany popisuje z vnější pozice. Pokud bychom chtěli najít popisy, které nejsou ovlivněny druhými, tedy etickým hlediskem, musíme se zabývat samotnými novodobými pohany a jejich obsahem definic, tedy emickým hlediskem, které je, jak následně ukáží, ovlivněno etickou perspektivou raných křesťanů. Novodobí pohané a pohanské skupiny konstruují pohanství na základě potřeby najít a pochopit vlastní identitu a na potřebě žít v prostředí, které jim je blízké a v němž se cítí dobře. Ať se jedná o konstrukty a popisy pohanství zevnitř skupiny (novodobých pohanů) či zvenku (ze strany akademiků a současných křesťanů), bývají ovlivňovány studiem primárních pramenů středověkých dobyvatelů, misionářů a cestovatelů, kteří byli křesťany. Jako příklad může sloužit studium akademiků, kteří čerpají své znalosti o pohanství ze středověké literatury, jako jsou kroniky, cestopisy apod. Později čerpají informace od novodobých pohanů, kteří se inspirojí a učí o pohanství zpětně z akademických prací a primárních a historických zdrojů, aniž by si uvědomovali, že se jedná o literaturu, která je často psána z určitého teologického hlediska. Tímto tvrzením chci stejně jako N. S. Balagangadhara v knize *The Heathen in his Blindness...*, poukázat na fakt, že všechny zmíněné skupiny vycházejí ze stejného zdroje, jenž ovlivňuje a omezuje nejen jejich chápání (novodobého) pohanství, ale obecně celého náboženství do dnešní doby. Já s tímto tvrzením souhlasím, neboť i v současné době využíváme křesťanské perspektivy a definice k pochopení a popsání náboženství. Dokonce se tyto znalosti předávají dál mezi jedinci skrz socializaci. Pokud bychom se tedy chtěli zcela zbavit etických popisů, museli bychom zkoumat popisy samotných historických pohanů, kteří se neoznačovali za pohany, ale za členy jednotlivých kmenů či skupin, a zároveň popisovat obsah novodobého pohanství. Když se tedy podíváme na novodobé pohanství skrz obsah, zjistíme, že je tvořeno činnostmi, jednáním a přístupy novodobých pohanů, kolektivně sdíleným věděním, sociálními interakcemi, komunikací. Dále pohanskými novodobými směry a organizacemi, vírou, rituály, oslavami Kola roku, prostředím, festivaly, praxí a úctou.

Dále existuje minimálně pět dalších faktorů, na jejichž základě nelze jasně určit, co je novodobé pohanství. Jsou to zaprvé pozice aktéra vůči popisovanému jevu, za druhé hranice pohanství, za třetí historie a současnost pohanství, za čtvrté přístupy k pohanství a za páté socio-kulturně-historické prostředí. Tyto faktory by se daly zahrnout do K. Mannheimovy koncepce relacionismu, kterou nabízí v knize *Ideologie a utopie*. Tvrdí, že aktér přemýšlí o realitě z určité kulturní, sociální a historické pozice a která je skrz procesy socializace jedinci předávána. S touto koncepcí se ztotožňuji, neboť stejně jako K. Mannheim se domnívám, že je člověk jako aktér předurčen skupinou či společností, jež mu předkládají specificky zformulované modely myšlení, které následně ovlivňují jedincovo jednání a rozhodování.

Tyto specificky zformulované modely myšlení a vědění, které o novodobém pohanství existují (ať už vychází od křesťanů, akademiků či někoho jiného) jsou novodobému pohanovi předávány skrz socializaci, probíhající v novodobém pohanském světě a na základě sdílení vžitého sedimentovaného vědění, a zkušeností jedinců, se kterými se novodobý pohan identifikuje. Stejně jako P. Berger s T. Luckmannem vidím podstatu tvoření sociálních realit v procesu internalizace, interakce a komunikace. Na základě procesů a modelů myšlení, které vychází z určitých sociálně-kulturních a historicky-sociálních kontextů, vznikají představy novodobých pohanů o novodobém pohanském světě. Na rozdíl od P. Bergera a T. Luckmanna si nemyslím, že by tyto představy byly utvářeny mocenskými mechanismy. Nepopírám možnost tvoření sociální reality skrz mocenské mechanismy, ale domnívám se, že tento způsob utváření reality je platný pouze v takových společnostech, kde je potřeba selektovat legitimní formy myšlení a jednání od těch nelegitimních. Obdobně jako D. Lyon v knize *Ježíš v Disneylandu* spatřuji v novodobém pohanství alternativu k řízenému institucionálnímu náboženství a jako alternativu ke všednímu dni (každodennosti). Na rozdíl od D. Lyona, a na základě výzkumu se domnívám, že novodobí pohané jsou jedinci, kteří žijí i v nepohanském novodobém světě, a proto si myslím, že neignorují skutečnosti, postavené mimo novodobé pohanství. Oproti P. Bergerovi a T. Luckamannovi nespátřuji v novodobém pohanském světě žádné výrazné autority, institucionalizaci náboženství ani kontrolní mechanismy, který by autoritářsky ovlivňovali jednání jedinců. Zároveň v novodobém pohanském světě nespátřuji výrazné sociální struktury, které by vytvářely sociální praktiky a sociální řády. To, co utváří novodobý pohanský svět, jsou vědění a zkušenosti, které sociální aktér (novodobý pohan) nabývá.

Zároveň mi z výzkumu vyplývá, že novodobé pohanství je tak rozmanitou záležitostí, že se v něm nedá najít všeobecně platné typizace, které by skrz institucionalizaci utvářely kontrolní aparáty. Jako jediné společné prvky novodobého pohanství spatřuji v úctě k přírodě, předkům a bohům, víře a praxi, setkávání, novodobých pohanských směrech a organizacích, oslavách svátků, festivalech a prostředí, v němž novodobé pohanství existuje. Z mé výzkumné pozice mi dále vyplývá, že se na utváření novodobého pohanství podílejí všichni, komu na novodobém pohanství záleží. Jediné, co může být považováno v novodobém pohanství za autoritu, jsou organizace, které pod sebou shromažďují novodobé pohany. Avšak osobně je nechápu jako autority, které by měly tendenci zásadně ovlivňovat jedince ve svém jednání a myšlení. Dle mého názoru spíše vznikly, aby mohly shromažďovat lidi se zájmem o pohanství a poskytovat jim tak prostor pro poznání a sdílení. Většinou se jedná o občanská sdružení.

P. Bourdieu pracuje v knize *Teorie jednání* s tezí získávání postavení na základě svých habitů a kapitálů. Z výše uvedeného se domnívám, že ani habitusy a kapitály novodobého pohana nehrají důležitou roli při získávání postavení v pohanské společnosti, nebo alespoň ne takovou, jakou hrají v nepohanském novodobém světě. K tomuto tvrzení mě vede několikaletý výzkum v prostředí, kde se mi novodobý pohanský svět jeví takový, kde si jsou jedinci rovni.

Během výzkumu jsem pracovala s předpokladem dvou zcela oddělených světů a jejich realit (novodobého pohanského a nepohanského novodobého světa). Tento předpoklad vycházel z myšlenky oddělení „vědeckého racionálního“ světa a „iracionálního náboženského“ světa, díky kterému jsou eliminovány v „racionálním světě“ všechny myšlenky na magii. Proto jsem se v průběhu výzkumu zabývala i otázkami, co je novodobý pohanský svět a nepohanský novodobý svět a čím se novodobý pohanský svět odlišuje od ostatních náboženství. Novodobý pohanský svět je „část světa“, v němž se nachází novodobé pohanství a jeho realita a jež je utvářen nejen prvky, prostředím a přístupy novodobého pohanství, ale i konstrukty, jako jsou definice a kategorie, skrze které je nahlíženo na novodobé pohanství. Za nepohanský novodobý svět jsem poté považovala zbytek světa, v němž se nenachází novodobé pohanství. Aby nepohanský novodobý svět nebyl příliš široký, vymezila jsem jej poté z důvodu zaměření práce postmoderní a postkomunistickou společností, jejíž religiozita je sekularizovanou, desakralizovanou, privatizovanou a individualizovanou religiozitou s vysokou mírou nedůvěry k tradičním náboženským institucím, jež se v průběhu několika let přeměnily v antikatolicismus a apateismus.

Na základě těchto předpokladů jsem očekávala ovlivňování každodenního života novodobých pohanů, a to nejvíce, když se novodobí pohané ocitli v nepohanském prostředí. Výzkum tento předpoklad nepotvrdil, neboť jak se ukázalo, prostředí novodobého pohanského a nepohanského novodobého světa nejsou od sebe oddělené, ale prolínají se. Jak píše D. Lyon ve své knize *Ježíš v Disneylandu*, sekularizační teorie předpokládají, že s rostoucím rozvojem vědy, technologie, městského průmyslu a národních států apod. dochází k odnáboženštění světa, který spočívá v přesunu původně církevního majetku do státního vlastnictví a odklonu jednotlivců od náboženských řádů, tudíž že se náboženství a moderna vzájemně vylučují. Stejně jako Lyon se domnívám, že sekularizační teorie opomíjejí nově vznikající náboženské formy. Náboženství se ze světa nevytratilo, jen se transformovalo do nové podoby, díky čemuž začalo náboženství unikat akademické pozornosti. Při tom stačí změnit výchozí hypotézy výzkumu, jako jsou například teorie „odkouzlení či odnáboženštění světa“, a spatříme „bujarý život“ náboženství v moderní době. Jedná se o novou podobu náboženství, které se transformovalo z náboženských institucí na náboženské organizace a které se obrátilo od sociálních skupin k jednotlivci. Podle Lyona je stejně tak důležité se přestat ptát na to, co náboženství způsobuje, ale na to, co náboženství je. Z této perspektivy se náboženství neoddělilo od státu, ale přizpůsobilo se modernímu světu. Při tom nedošlo k odtržení církve od státu, ale přizpůsobilo se modernímu světu. Příkladem může být fragmentace velkých náboženských systémů, jako je křesťanství, judaismus apod. na menší náboženské skupiny, kam spadá a dokládá novodobé pohanství a využívání moderních vymožeností jako jsou technologické a komunikační prostředky. Sice dochází k ovlivňování životů novodobých pohanů novodobým pohanstvím, ale ne v takové míře, v jaké jsem toto ovlivňování očekávala. U novodobých pohanů se změnilo vnímání světa, kdy novodobí pohané začali více respektovat přírodu a uctívat své předky a bohy. Nebo začali hledět na svět komplexněji. Též se u nich objevil pocit sounáležitosti a identifikace s novodobým pohanstvím, ale jinak zažívají stejný běžný den jako lidé, kteří o pohanství nic nevědí. Chodí do práce, popř. do školy, starají se o rodinu, jezdí na nákupy apod. a novodobému pohanství vyhrazují čas. Ať už se jedná o chvíli denně, kdy uctívají své bohy, nebo jen určitý den v týdnu, popř. čas určený rituálům, oslavám či festivalům. Pokud má novodobé pohanství přesah do každodennosti mimo vyhrazený čas, potom se jedná o neuvědomělé činnosti, které novodobí pohané dělají automaticky, aniž by si je spojovali se svou vírou. Jedná se na příklad o pálení svíček, poslech hudby nebo obklopení se pohanskými symboly. U některých pohanů to potom můžou být i pálení vonných tyčků.

Podle P. Bergera a T. Luckamanna je realita každodenního života (*par excellence*) taková, kterou nelze ignorovat a jsme nuceni jí věnovat maximální pozornost. Z výpovědí mých informátorů však vyplývá, že realita každodenního života je natolik přirozená a samozřejmá, že nevyžaduje pozornost, a to ani v případech, kdy novodobí pohané pocítují sounáležitost s pohanstvím. Ve většině případů nemají novodobí pohané potřebu rozlišovat novodobý pohanský svět a jeho realitu od toho nepohanského. Jsou součástí nepohanského světa a zároveň se cítí být pohanem neustále, ať už jsou doma nebo v práci. Z tohoto důvodu většina novodobých pohanů nepřechází z jedné reality do druhé, ale je součástí obou realit najednou.

Jediné, co se mění, je intenzita sounáležitosti s novodobým pohanstvím v souvislosti s prostorem a společenstvím. Nejvíce se tito jedinci cítí být novodobými pohanými ve svém „osobním prostředí“, jako je například domov, rodina, přátelé, pohanská setkání, rituály a festivaly. Kdežto mimo tyto akce se sice cítí být pohanými, ztotožňují se s pohanstvím, ale jejich novodobé pohanství bývá samovolně „potlačováno“ realitou každodenního života. Tento fakt, potvrzuje hypotézu o osách „tady“ a „ted“ P. Bergera a T. Luckamanna. Neboť čím blíže jsou novodobí pohané osám ted' a tady (v našem případě novodobému pohanství), tím více se cítí být (novodobým) pohanem, neboť jsou obklopeni prostředím a lidmi, kteří stvrzují existenci pohanského světa.

Z výzkumu vyplývá, že existují dva pohledy novodobých pohanů na to, co znamená novodobý pohanský a nepohanský novodobý svět. První skupinou, méně početnou, jsou pohané, kteří odlišují novodobý pohanský svět od toho nepohanského novodobého. Z tohoto důvodu mají potřebu oba tyto světy oddělovat, a to i přes to, že pohanství vnímají jako neoddělitelnou součást sebe sama. Z důvodu, že svoji víru vnímají jako osobní záležitost, která nemá ve veřejném prostoru své místo. Druhou skupinou jsou potom pohané, kteří neřeší, kde se cítí být více pohanem a kde méně. Tito pohané potom nemají potřebu rozdělovat novodobý pohanský svět od toho nepohanského.

Protože novodobí pohané nerozlišují prostředí novodobého pohanství od toho nepohanského, nemají ani potřebu se „přetvařovat“ a hrát určité role ve smyslu, ted' jsem pohan a ted' ne. Pokud tuto potřebu novodobý pohan má z osobních důvodů, tak to jsou například neshody v rodině, jiný druh víry, či práce. Celkově se dá říci, že svoji spiritualitu vnímají novodobí pohané jako soukromou záležitost, která do veřejného prostředí nepatří.

Ať už novodobý pohan odděluje od sebe prostředí novodobého pohanského světa a toho nepohanského, nemá tendence ovlivňovat a přesvědčovat ostatní osoby ze svého okolí k tomu, aby se staly novodobými pohany a začaly uctívat stará božstva, žily v souladu s přírodou apod. Pokud se někdo stal novodobým pohanem, pak dobrovolně, protože našel svoji „identitu“, cítil se mezi novodobými pohany dobře, či cítil s novodobým pohanstvím jakousi spojitost a sounáležitost.

Osobní fasáda, mám-li použít termínu Goffmana z knihy *Všichni hrajeme divadlo*, není v nepohanském novodobém prostředí příliš výrazná. Nejčastějšími „pohanskými ozdobami“, kterými novodobý pohan dává najevo své pohanství, jsou různé pohanské přívěšky či tetování a až poté v menší míře oblečení. Například tričko s pohanským symbolem, oblečení v přírodních barvách, dlouhé sukně apod. Na rituálech a akcích novodobí pohané více projevují své pohanství, nosí například ve větší míře repliky oděvů našich předků, přívěšky, picí rohy, jsou pomalování apod., též se na akcích objevují i lidé v „metalovém“ oblečení. Zároveň se na takových akcích více využívá pohanských termínů a hovoří se mimo jiné i o rituálech a o tom, co kdo zažil při své cestě novodobým pohanstvím.

Z podstaty konceptualizace této práce jsem se nezaměřovala v textu na aktérskou rovinu, přestože jsem ji zohledňovala při úvahách o strukturaci a hierarchizaci jedinců i skupin, které se za novodobé pohany považují. Hlubší výzkum a analýza aktérské roviny, které by mohly představovat další rozsáhlou studii, by svým důrazem na roli jednotlivých aktérů činných v organizaci a realizaci chodu společenského života novodobých pohanů zajisté nabídly i další perspektivy vypovídající o současné podobě života novodobých pohanů v České republice.

8. LITERATURA

- BALAGANGADHARA, S. N. *"The heathen in his blindness"--: Asia, the West, and the dynamic of religion*. New York: E.J. Brill, 1994. Studies in the history of religions, 64. ISBN 90-04-09943-3.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 8085959461.
- Bludný balvan [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://www.sisyfos.cz/bludny-balvan>
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 8071845183.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- BÜCHNER, Barbara. *Co máme vědět o sektách*. Praha: Amulet, 1999. Alfabet. ISBN 80-86299-02-3.
- CAMERJAN, Ivan Petrovič. *V.I. Lenin o náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959.
- ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.
- Co je pohanství? *Stezky pohanství* [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <http://www.stezkypohanstvi.cz/pohanstvi/>
- DOHNALOVÁ, Marie a Jaroslav MALINA. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006. ISBN 80-7204-349-8.
- Druidská skupina [hlavní strana]. In: Facebook [online]. -, 19:28 [cit. 2019-12-3]. Dostupné z: https://www.facebook.com/pg/DruidskaSkupina/about/?ref=page_internal
- Durkheim, Goffman, Habermas, Marx, Schütz, Weber. Mendelu eknihovna [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=59357

- DYNDA, Jiří. *Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech*. V Praze: Scriptorium, 2017. ISBN 978-80-88013-52-5.
 - ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*. Přeložil Kateřina DEJMALOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 1996. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-19-4.
 - ELSER, M., G. MURRER a S. EWALD. *Encyklopedie náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-188-2.
 - ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073674656.
 - FRAZER, James George. *Zlatá ratolest: Druhá žeň*. Přeložil Josef KANDERT, přeložil Věra HEROLDOVÁ-ŠŤOVÍČKOVÁ. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-21-3.
 - GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 8085850893.
 - GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. Přeložil Milada MCGRATHOVÁ. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 8090248241.
 - HIGHMORE, Ben. *The Everyday Life Reader*. Londýn: Routledge, 2001. ISBN 978-0415230254.
 - HOBSBAWM, Eric John a Terence RANGER. *The Invention of Tradition*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. Past and present publications. ISBN 0-521-43773-3.
 - HOLCMANOVÁ, Eva Dínen a Filip Airis KUBÍN. *Kolo roku: Keltové*. Kolovrat [online]. Česká republika: -, 2016 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-keltove/>
 - HORÁK, Pavel. *Křesťanské koncepty v myšlení a praxi současných novopohanů*. Univerzita Pardubice, 2018. Disertační práce. Univerzita Pardubice.
- KALWEIT, Holger. *Germánská kniha mrtvých: výklad severského eposu Edda a esoterní nauka o třech světech, strom světa Iggdrasil a kladivo Tóra Hromovládného, síň padlých Valhalla a nesmrtelné valkýry*. Přeložil Miloslav KORBELÍK, přeložil Ladislav HEGER. Praha: Eminent, 2003. ISBN 80-7281-159-2.

- KANDERT, Josef. *Náboženské systémy: člověk náboženský a jak mu porozumět*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3166-7
- KLAPKO, Dušan. Každodenní sociální praktiky jako součást stvrzování sociálního řádu v oblasti výchovy a vzdělávání. *Sociální pedagogika*. 2018, **6**(1), 6-8.
- KARPÍŠKOVÁ, Jarka. Kruhy druidů. Druidové avronelle [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: <http://www.druidoveavronelle.wz.cz/>
- Kdo jsme. *Slovanský kruh* [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: <http://www.slovanskykruh.cz/category/kdo-jsme-1/>
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 8086429393.
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. Sociologie vědění jako cesta k promýšlení sociálních praktik. *Sociální pedagogika | Social Education*. Univerzita Tomáše Bati Zlín, 2018, **6**(1), 11-25.
- KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-51-1.
- KOSÍK, Karel. Dialektika konkrétního: (studie o problematice člověka a světa). Praha: Československá akademie věd, 1963. ISBN není uvedeno.
- KOSTIČOVÁ, Z. M. Domorodá mexická náboženství a New age. In: Mexiko: 200 let nezávislosti. Hingarová, E. – Květinová, S. – Eichlová G. (edd.) Červený Kostelec: Mervart, 2010. s. 171 – 182. ISBN: 978-80-87378-48-9.
- KUBÍN, Filip Airis. Analýza sčítání pohanů 2017. *Česká pohanská společnost* [online]. Česká republika: -, 2018 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/analyza-scitani-pohanu-2017/>
- LEMAÎTRE, Nicole, Véronique SOT a Marie-Thérèse QUINSON. *Slovník křesťanské kultury*. Praha: Garamond, 2002. ISBN 80-86379-41-8.
- LINTON, Ralph. New York: Appleton Century Crofts, 1936. ISBN není uvedeno.
- LUŽNÝ, Dušan. *Náboženství a moderní společnost: sociologické teorie modernizace a sekularizace*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. Religionistika. ISBN 80-210-2224-8.

- LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1645-0.
- LYON, David a VLČKOVÁ, Petra. *Ježíš v Disneylandu: náboženství v postmoderní době*. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0941-6. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eff81980-3169-11e6-b821-5ef3fc9bb22f>
- MANNHEIM, Karl. *Ideologie a utopie: přednášky a eseje*. Přeložil Dušan PROKOP. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-022-3.
- MAX WEBER: PROTESTANTSKÁ ETIKA A DUCH KAPITALISMU. *Airborn* [online]. -: -, - [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: <http://airborn.webz.cz/weber.html>
- Metodika SLDB 2011 [online]. Česká republika: -, 2015 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/metodika-sldb-2011>
- Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu - 2011. *Český statistický úřad* [online]. Česká republika: -, 2014 [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46f1>
- NOHAVICOVÁ, Kristina. *Spiritualita českých novopohanů*. Olomouc, 2015. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická Fakulta, Katedra Psychologie.
- NOVÁK, Adam. *Fenomén filipojakubské noci v současném prostředí České republiky*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. Vedoucí práce Janeček, Petr.
- PARTRIDGE, Christopher H. a Zdeněk VOJTÍŠEK, ed. *Encyklopedie nových náboženství: nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. V Praze: Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1605-1.
- O nás. *ADF* [online]. -: -, 2016 [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: <https://www.adf.org/>
- O pohanství. *Pohanská federace* [online]. -: -, - [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanstvi/>

- PEŠKOVÁ, Lucie. Každodennost. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Doc. Lenka Vilhelmová, ak. mal.
- PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů: Die Religion der Ureuropäer = The religions of the prehistoric Europeans*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4178-1.
- Pohanský kruh [hlavní strana]. In: Facebook [online]. -, 19:28 [cit. 2019-10-5]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/KruhPohansky>
- Pohanství [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-3-27]. Dostupné z: <https://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/>
- Rodná víra [hlavní strana]. In: Facebook [online]. -, - [cit. 2019-12-3]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/rodnavira/>
- Rodná víra: Kdo jsme [online]. -: -, - [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://rodnavira.cz/onas/kdo-jsme/>
- RŮŽIČKA, Michal a Petr VAŠAT. *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole – kapitál – habitus* [online]. Plzeň: Antropowebzin, 2011 [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/zakladni-koncepty-pierra-bourdieu-pole-kapital-habitus>
- Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR: -, 2018 [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Realita_socialni.
- Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR: -, 2018 [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sekularizace>
- Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR: -, 2018 [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Status>.
- Tradiční pohanství versus eklektické: Rekonstrukce minulosti versus její vytváření. *Sarmatia* [online]. Česká republika: bratrstvi.cz, 2010 [cit. 2019-11-24]. Dostupné z: <https://sarmatia.wordpress.com/2010/01/27/michael-f-strmiska-tradicni-pohanstvi-versus-eklekticke-rekonstrukce-minulosti-versus-jeji-vytvareni/>
- ŠAVELKOVÁ, Livia. Současní Irokézové: severoameričtí indiáni a utváření jejich identit. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-302-7.

- Úvod. Wicca.cz [online]. -: -, 2017 [cit. 2019-12-04]. Dostupné z: <http://wicca.cz/>
- VÁCLAVÍK, David. Náboženství a moderní česká společnost. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1.
- ZBÍRAL, David. New Age a novopohanství. *David-Zbiral* [online]. Česká republika: -, - [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: http://www.david-zbiral.cz/NewAge.htm#_Toc149637684
- ZELENKA, Martin. *Berger, P. L., Luckmann, T.: Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Česká republika, -. Seminární práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jiří Šubrt, CSc.